

Rybník

PLAN OCHRONY
PARKU KULTUROWEGO

CENTRUM STAREGO RYBNIKA

**PLAN OCHRONY PARKU
KULTUROWEGO**

**CENTRUM STAREGO
RYBNIKA**

ABAKUS
Pracownia
Projektowo- Urbanistyczno- Konserwatorska
ul. Ks. Bpa B. Bogedaina 25/2
41 – 500 Chorzów
tel. 601 975 222
e- mail: biuro@pracowniabakus.pl,

prowadząca temat:
mgr Ewa Pilarska-Świerszcz

Chorzów 2024 r.

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	3
1.1. WALORYZACJA KRAJOBRAZU W ŚWIETLE OBECNYCH ZAPISÓW PRAWA.....	3
1.2. CEL WALORYZACJI KRAJOBRAZU, UKŁADU URBANISTYCZNEGO ORAZ JEGO ZABUDOWY.....	4
1.3. PODSTAWOWE DEFINICJE I POJĘCIA – WYCIĄG Z OBOWIĄZUJĄCYCH I WCHODZĄCYCH W ŻYCIE USTAW.....	6
1.4. CELE UTWORZENIA PARKU KULTUROWEGO.....	13
1.5. OKREŚLENIE MOŻLIWOŚCI I ZAGROŻEŃ DLA FUNKCJONOWANIA PARKU.....	15
1.6. PARK KULTUROWY A EUROPEJSKA KONWENCJA KRAJOBRAZOWA.....	16
2. RYS HISTORYCZNY	18
2.1. POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE, KOMUNIKACJA, ŚRODOWISKO – WPŁYW WARUNKÓW NA POWSTANIE MIASTA.....	18
2.2. HISTORIA MIASTA.....	23
2.3. KALENDARIUM.....	35
3. UWARUNKOWANIA FORMALNO-PRAWNE	41
3.1. UWARUNKOWANIA WŁASNOŚCIOWE.....	41
4. WALORYZACJA KRAJOBRAZU TERENU ŚRÓDMIEŚCIA RYBNIKA I JEGO SĄSIEDZTWA.....	42
4.1. UKŁAD URBANISTYCZNY.....	42
4.2. PRZESTRZENIE MIEJSKIE – PLACE I ULICE ORAZ ICH ZABUDOWA.....	44
4.3. CHARAKTERYSTYKA JEDNOSTEK URBANISTYCZNO-ARCHITEKTONICZNYCH.....	67
4.4. CHARAKTERYSTYKA ZABUDOWY.....	72
4.4.1. TYPOLOGIA ZABUDOWY UWARUNKOWANA CZASEM POWSTANIA.....	72

• zabudowa wczesnoosiedleńcza.....	72
• zabudowa merkantylna.....	72
• zabudowa modernizująca.....	73
• zabudowa osiedlowa i współczesna.....	73
4.5. PODSTAWOWE TYPY OBIEKTÓW TWORZĄCYCH STRUKTURĘ UKŁADU URBANISTYCZNEGO.....	73
• obiekty mieszkalne parterowe typu wiejskiego.....	73
• obiekty mieszkalne piętrowe typu wiejskiego lub „małomiasteczkowego”.....	74
• obiekty typu willowego.....	75
• kamienice merkantylne.....	75
• kamienice i obiekty modernistyczne.....	76
4.6. ZIELEŃ NA TERENIE PARKU KULTUROWEGO.....	76
4.7. WNIOSKI Z WALORYZACJI KRAJOBRAZU.....	94
4.8. GRANICE PARKU KULTUROWEGO.....	96
5. OGÓLNE ZASADY OCHRONY.....	98
5.1. NAJSTARSZA CZĘŚĆ MIASTA – STREFA I.....	98
5.2. OTULINA NAJSTARSZEJ CZĘŚCI MIASTA – STREFA II.....	103
5.3. WIEŚ SMOLNA – STREFA III.....	109
5.4. NOWE MIASTO – STREFA IV.....	112
5.5. OSIEDLA WILLOWE – STREFA V.....	115
5.6. NOWE OSIEDLA – STREFA VI.....	118
6. ZASADY OCHRONY I WYTYCZNE DO KSZTAŁTOWANIA NOWEJ ZABUDOWY.....	121
6.1. ZASADY KSZTAŁTOWANIA NOŚNIKÓW INFORMACJI WIZUALNEJ NA TERENIE PARKU KULTUROWEGO.....	130
6.2. ZASADY OCHRONY DLA TERENÓW ZIELENI.....	133
7. WYTYCZNE DLA OTULINY PARKU KULTUROWEGO.....	133
8. RAMY CZASOWE ORAZ DOCELOWY WIZERUNEK CENTRUM RYBNIKA.....	136
9. ANALIZA PLANÓW MIEJSCOWYCH NA TERENIE PARKU KULTUROWEGO.....	137
10. IKONOGRAFIA.....	140
11. BIBLIOGRAFIA.....	142

1. WSTĘP

1.1. WALORYZACJA KRAJOBRAZU W ŚWIELE OBECNYCH ZAPISÓW PRAWA

Pod pojęciem krajobrazu rozumie się zespół cech przyrodniczych i antropogenicznych wyróżniających określony teren, jak również charakterystyczne elementy danego terenu. Krajobraz możemy podzielić na naturalny – który zachował spójność naturalną pomimo niewielkiej ingerencji człowieka, oraz kulturowy – zmieniony w skutek działalności ludzkiej. Definicja krajobrazu kulturowego zawarta została w art. 3 pkt. 14 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. *„Krajobraz kulturowy to postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka”*. Działania mające na celu ochronę krajobrazu, a w szczególności krajobrazu kulturowego, wymagają spojrzenia z wielu perspektyw oraz ujęcia celu i sposobu jego ochrony ze strony różnych organów państwa. Państwo wraz z samorządami wydając konkretne ustawy, rozporządzenia, akty prawa lokalnego etc. zawiera w nich instrukcje postępowania dla osiągnięcia konkretnych celów. Do najważniejszych aktów prawnych dotyczących zagadnienia parku kulturowego zalicza się:

- Ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- Ustawę z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody,
- Ustawę z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- Ustawę z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

Ustawa z 24 kwietnia 2015 r. wprowadza nowe narzędzia ochrony krajobrazu. Zdefiniowane zostało m.in.: pojęcie krajobrazu priorytetowego oraz takie elementy jak reklama, urządzenie reklamowe, tablica reklamowa – przedmioty, które dotychczas często wpływały negatywnie na przestrzeń publiczną. Wraz z określeniem pojęć i zasad działania w ww. ustawach pojawiła się szansa na poprawę estetyki przestrzeni publicznych. Wprowadzenie za pośrednictwem ustaw zasad określających jakość i położenie elementów małej architektury i ogrodzeń, pozwoli ujednolicić i harmonizować przestrzenie publiczne. Zapisy te niewątpliwie będą wzbudzały duże emocje, gdyż odbierają one indywidualizm poszczególnych rozwiązań na rzecz dobra ogólnego. Dzięki

tym zapisom przestrzeń wspólna zacznie nabierać harmonijnego charakteru i przestanie być zbiorowiskiem indywidualnych, nieprzystających do siebie stylów, kolorów, materiałów, etc. W świetle nowych zapisów dobro jakim jest krajobraz będzie otoczone większą troską, dotyczy to terenów całych województw, których krajobraz będzie poddany badaniom oraz waloryzowany w ramach tzw. audytów krajobrazowych.

1.2. CEL WALORYZACJI KRAJOBRAZU, UKŁADU URBANISTYCZNEGO ORAZ JEGO ZABUDOWY

Waloryzacja jest procesem oceny wartości różnych obszarów lub obiektów. Ocena wartości niewymiernych, takich jak piękno materialne i duchowe, ponadczasowość, swojskość itd. zawsze będzie oceną subiektywną, z którą nie każdy może się zgadzać. Piękno krajobrazu miasta jest również zależne od tego, jak jesteśmy ukształtowani, jak silna jest nasza tożsamość w miejscu zamieszkania. Wartości materialne stanowią różny walor dla odrębnych jednostek. Trudne zadanie, jakim jest próba oceny tychże wartości, musi być podejmowane, aby w ciągle zmieniającym się świecie znajdować wartości ponadczasowe – wartości, które pozostawili po sobie nasi przodkowie, które pośrednio kształtowały każdego z nas. Środowisko naturalne oraz kulturowe tworzą krajobraz kulturowy stanowiący o tożsamości miejsca.

Podejmując próbę waloryzacji krajobrazu, a tym samym oceny wartości niematerialnej zabudowy krajobrazu, należy odnieść się do takich pojęć jak: wyjątkowość, niepowtarzalność, czy historyczne dziedzictwo. Nawet pojęcie dziedzictwa historycznego może być różnie postrzegane. Są jednak pewne wymierne cechy do których można się odnieść, aby spróbować ocenić w możliwie obiektywny sposób unikalność danego miejsca. Do takich elementów zaliczamy:

1. **Układ urbanistyczny.** Oryginalność układu nie jest najważniejsza, gdyż w tym wypadku wzorce się powielają. Jest zatem ważny zarówno niepowtarzalny układ urbanistyczny, jak i ten, który został powielony w wielu miejscach i można go odnieść do konkretnego wzorca. Wartość tradycyjnego układu osiedleńczego polega na tym, że dotyczy konkretnej historii danego miejsca.
2. **Jakość zachowania,** czyli czytelność układu urbanistycznego. Im bardziej jest on czytelny w strukturze miasta, tym większa jest jego wartość.
3. **Struktura układu urbanistycznego.** Place oraz ulice wraz z otaczającą zabudową stanowią całość. Im wyższa jest jakość poszczególnych elementów (tzn.

obiekt posiada powtarzalne gabaryty, kształty, szerokości i głębokości działek, linie gzymsów dachów etc.), tym większa jest wartość istniejącej struktury. Zatem nie tylko ilość zachowanych oryginalnych obiektów będzie stanowiła o wartości układu urbanistycznego, ale i sposób wpisania nowych obiektów w jego strukturę.

4. **Homogeniczność materiałów.** W przyrodzie panuje pewien naturalny porządek, choć trudno ocenić na czym on polega. Można stwierdzić, że tworzy go powtarzalność kształtów, kolorów, materiałów, np. formacje skalne, kolory gleby, minerały i wiele innych elementów, takich jak skały i piasek na pustyni, piramidalne kształty gór, czy powtarzalne kształty znajdujące się w roślinności. Te same zasady dotyczą tworów zbudowanych ręką człowieka. W miastach będą to podobnie kształtowane elewacje, o zbliżonej kolorystyce, gabarytach, zastosowanych materiałach, np: czerwone dachówki na dachach. Wszystkie te powtarzalne elementy będą stanowić o ładzie i harmonii, a przez co także o wartości danego miejsca.
5. **Unikalność form.** W każdym nawet najbardziej harmonijnym miejscu, czy to sztucznie kształtowanym, czy tym naturalnym, znajdą się elementy niezależne – dominanty. Ich ilość, wyjątkowość i w przypadku budynków, wartość historyczna będą stanowić o ocenie miejsca.
6. **Powiązanie wytworów człowieka i natury.** Sposób wkomponowania krajobrazu stworzonego przez człowieka i jego wtapianie się w krajobraz miejsca. Wykorzystanie naturalnych cech krajobrazu oraz jego przekształcenie – polegające na wzbogaceniu (a nie całkowitej zmianie) podwyższają walory danego miejsca.
7. **Unikatowość.** Ilość elementów jak i same elementy niepowtarzalne nigdzie indziej. O wartości decydują tutaj szeroko pojęte elementy ożywione i nieożywione, które są niepowtarzalne. W przypadku powtarzalności tychże elementów, o wyjątkowości stanowić będzie ich ilość na danym obszarze.
8. **Wartość historyczna.** Wymierna i niewymierna. Wymierną jest wiek i zachowanie oryginalnej substancji danego obiektu, lub powiązanie obiektu, miejsca z wydarzeniem historycznym. Niewymierną wartością będzie jego znaczenie dla szerszej kultury danego regionu czy państwa.

Ocena wartości krajobrazów naturalnych i tych będących wytworem człowieka za pomocą elementów możliwie jak najbardziej wymiernych ma za zadanie wskazanie

miejsz wyjątkowych pod różnymi względami, których piękno wynikające z tej wymiernej oceny, należy docenić, zachować i pielęgnować w celu wydobycia jego elementów zarówno dla potomnych jak i w celach edukacji bieżącej społeczeństwa. W globalnej rzeczywistości współczesnego świata ważne jest zachowanie różnorodności kulturowej i przyrodniczej. Człowiek w swoim środowisku postępuje często destrukcyjnie, bezpowrotnie niszcząc pewne elementy i zastępując je innymi. Z tego powodu konieczne jest tworzenie miejsc objętych formami ochrony w celu utrwalenia niektórych elementów krajobrazu, dla utrzymania szeroko pojętej różnorodności, połączonych z historyczną kulturą, która nas ukształtowała. Ważna jest waloryzacja tychże elementów, aby właściwie wybrać te, które należy otoczyć największą opieką.

1.3. PODSTAWOWE DEFINICJE I POJĘCIA – WYCIĄG Z OBOWIĄZUJĄCYCH I WCHODZĄCYCH W ŻYCIE USTAW

Definicje zaczerpnięte z ustawy o ochronie zabytków:

Art. 3.

Użyte w ustawie określenia oznaczają:

- 1) zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, jej części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) zabytek ruchomy – rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów lub śladów, albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami – instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;

- 6) prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań, jeżeli istnieje taka potrzeba;
- 8) roboty budowlane – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany – powiązaną przestrzennie grupę budynków, wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) krajobraz kulturowy – postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka; *Nowe brzmienie pkt 14 w art. 3 weszło w życie z dn. 11.09.2015 r. (Dz. U. z 2015 r. poz. 774).*
- 15) otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Art. 6.

1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Art. 7.

Formami ochrony zabytków są:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. uznanie za pomnik historii;
3. utworzenie parku kulturowego;
4. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

TWORZENIE PARKU KULTUROWEGO

Jedną z ustawowych form ochrony zabytków jest park kulturowy, tworzony przez radę gminy. Park kulturowy stanowi formę ochrony zintegrowanej, która jest pojęciem zapoczątkowanym podczas forum specjalnej komisji dziedzictwa kulturowego Rady Europy.

Art. 16.

1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

1a. Rada gminy ogłasza w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, decyzję o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących projektu uchwały o utworzeniu parku kulturowego, nie krótszy jednak niż 21 dni od dnia jego ogłoszenia.

2. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1.

3. Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.

4. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem.

5. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony.

6. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Art. 17.

1. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:

- 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
- 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;

3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;

3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;

4) składowania lub magazynowania odpadów.

2. W razie ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości na skutek ustanowienia zakazów i ograniczeń, o których mowa w ust. 1, stosuje się odpowiednio przepisy art. 131–134 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2015 r. Nr 0 poz. 277).

Art. 19.

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) parków kulturowych.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

Definicje zaczerpnięte z ustawy o ochronie przyrody:

23) *walory krajobrazowe* – wartości przyrodnicze, kulturowe, historyczne, estetyczno-widokowe obszaru oraz związaną z nimi rzeźbę terenu, twory i składniki przyrody oraz elementy cywilizacyjne, ukształtowane przez siły przyrody lub działalność człowieka;

Definicje zaczerpnięte z ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym:

1) „ład przestrzenny” – należy przez to rozumieć takie ukształtowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne;

10) „dobra kultury współczesnej” – należy przez to rozumieć niebędące zabytkami dobra kultury, takie jak pomniki, miejsca pamięci, budynki, ich wnętrza i detale, zespoły budynków, założenia urbanistyczne i krajobrazowe, będące uznanym dorobkiem współcześnie żyjących pokoleń, jeżeli cechuje je wysoka wartość artystyczna lub historyczna;

16a) „reklama” – należy przez to rozumieć upowszechnianie w jakiegokolwiek wizualnej formie informacji promującej osoby, przedsiębiorstwa, towary, usługi, przedsięwzięcia lub ruchy społeczne;

16b) „tablica reklamowa” – należy przez to rozumieć przedmiot materialny przeznaczony lub służący ekspozycji reklamy wraz z jego elementami konstrukcyjnymi i zamocowaniami, o płaskiej powierzchni służącej ekspozycji reklamy, w szczególności baner reklamowy, reklamę naklejaną na okna budynków i reklamy umieszczane na rusztowaniu, ogrodzeniu lub wyposażeniu placu budowy, z wyłączeniem drobnych przedmiotów codziennego użytku wykorzystywanych zgodnie z ich przeznaczeniem;

16c) „urządzenie reklamowe” – należy przez to rozumieć przedmiot materialny przeznaczony lub służący ekspozycji reklamy wraz z jego elementami konstrukcyjnymi i zamocowaniami, inny niż tablica reklamowa, z wyłączeniem drobnych przedmiotów codziennego użytku wykorzystywanych zgodnie z ich przeznaczeniem;

16d) „szyld” – należy przez to rozumieć tablicę reklamową lub urządzenie reklamowe informującą o działalności prowadzonej na nieruchomości, na której ta tablica reklamowa lub urządzenie reklamowe się znajdują;

16e) „krajobraz” – należy przez to rozumieć postrzeganą przez ludzi przestrzeń, zawierającą elementy przyrodnicze lub wytwory cywilizacji, ukształtowaną w wyniku działania czynników naturalnych lub działalności człowieka;

16f) „krajobraz priorytetowy” – należy przez to rozumieć krajobraz szczególnie cenny dla społeczeństwa ze względu na swoje wartości przyrodnicze, kulturowe, historyczne, architektoniczne, urbanistyczne, ruralistyczne lub estetyczno-widokowe, i jako taki wymagający zachowania lub określenia zasad i warunków jego kształtowania;

Planowanie przestrzenne w gminie:

Art. 10.

1. W studium uwzględnia się uwarunkowania wynikające w szczególności z:

- 3) obszarów oraz zasad ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody, krajobrazu, w tym krajobrazu kulturowego i uzdrowisk;

Art. 15.

1. Wójt, burmistrz, prezydent miasta sporządza projekt planu miejscowego, zawierający część tekstową i graficzną, zgodnie z zapisami studium oraz z przepisami odrębnymi, odnoszącymi się do obszaru objętego planem.

2. W planie miejscowym określa się obowiązkowo:

- 3) zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu;
- 3a) zasady kształtowania krajobrazu;
- 4) zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej.

Art. 37a.

1. Rada może ustalić w formie uchwały zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, ich gabaryty, standardy jakościowe oraz rodzaje materiałów budowlanych, z jakich mogą być wykonane.

2. W odniesieniu do szyldów w uchwale, o której mowa w ust. 1, określa się zasady i warunki ich sytuowania, gabaryty oraz liczbę szyldów, które mogą być umieszczone na danej nieruchomości przez podmiot prowadzący na niej działalność.

3. W uchwale, o której mowa w ust. 1, rada gminy może ustalić zakaz sytuowania ogrodzeń oraz tablic reklamowych i urządzeń reklamowych, z wyłączeniem szyldów.

4. Uchwała, o której mowa w ust. 1, jest aktem prawa miejscowego.

5. Uchwała, o której mowa w ust. 1, dotyczy całego obszaru gminy, z wyłączeniem terenów zamkniętych ustalonych przez inne organy niż ministra właściwego do spraw transportu.

6. Uchwała, o której mowa w ust. 1, może przewidywać różne regulacje dla różnych obszarów gminy określając w sposób jednoznaczny granice tych obszarów.

7. W przypadku, o którym mowa w ust. 6, uchwała, o której mowa w ust. 1, może zawierać załącznik graficzny wraz z opisem, jednoznacznie określającym ich granice.

8. Uchwała, o której mowa w ust. 1, w zakresie dotyczącym ogrodzeń, nie ma zastosowania do ogrodzeń autostrad i dróg ekspresowych oraz ogrodzeń linii kolejowych.

9. Uchwała, o której mowa w ust. 1, określa warunki i termin dostosowania istniejących w dniu jej wejścia w życie obiektów małej architektury, ogrodzeń oraz tablic reklamowych i urządzeń reklamowych do zakazów, zasad i warunków w niej określonych, nie krótszy niż 12 miesięcy od dnia wejścia w życie uchwały.

10. Uchwała, o której mowa w ust. 1, może:

- 1) wskazywać rodzaje obiektów małej architektury, które nie wymagają dostosowania do zakazów, zasad lub warunków określonych w uchwale;
- 2) wskazywać obszary oraz rodzaje ogrodzeń dla których następuje zwolnienie z obowiązku dostosowania ogrodzeń istniejących w dniu jej wejścia w życie do zakazów, zasad lub warunków określonych w uchwale.

1.4. CELE UTWORZENIA PARKU KULTUROWEGO

W zamierzeniu ustawodawcy możliwość utworzenia parku kulturowego ma służyć przede wszystkim do ochrony wartości regionalnych i lokalnych. Inicjatywa utworzenia parku kulturowego oraz zarządzanie nim zostały przekazane na poziom gmin i samorządów, które najlepiej orientują się we własnych zasobach i potrzebach ochronny ważnych kulturowo obszarów.

Krajobraz kulturowy jest połączeniem wszelkiego rodzaju wytworów cywilizacji i elementów przyrodniczych. Wyjątkowość krajobrazu kulturowego sprawia, że można go objąć szczególną ochroną w formie parku kulturowego. Park kulturowy jest przestrzenią wydzieloną konkretnymi granicami, na terenie którego znajduje się obszar przekształcony przez człowieka wraz z jego antropogenicznymi elementami, powiązanymi z krajobrazem naturalnym i jego elementami w węższym, bądź szerszym zakresie. W zestawieniu słów park kulturowy – pierwsze wskazuje na elementy przyrodnicze, a drugie słowo na elementy antropogeniczne – ważna jest ich obustronna synergia.

Celem ochrony parku kulturowego jest przestrzeń historycznie ukształtowana, ochrona terenu, który ten park zajmuje. Ochrona ta powinna polegać na zachowaniu szczególnego krajobrazu oraz jego elementów. W ramach szeroko pojętej ochrony uważane są również działania mające na celu przywrócenie temu krajobrazowi jego pierwotnych cech oraz wydobyć cennych elementów. Ważne jest, aby formy tej ochrony nie hamowały rozwoju społeczności lokalnej, tak aby dany teren ten nie stał

się pustą przestrzenią, działającą wyłącznie na potrzeby turystów. Utrzymanie żywotności chronionych elementów jest priorytetem.

Park kulturowy powinien służyć zarówno społeczności lokalnej – tworząc nowe miejsca pracy i wiążąc lokalną społeczność z danym terenem, jak i dobru ogólnemu – jako miejsce wartości samo w sobie, element edukacji, rekreacji etc. Ma on na celu wydobyć niepowtarzalnych elementów struktury miejskiej i przyrodniczej centralnej części miasta. Powinien stać się przyczynkiem do rewitalizacji tych terenów i przywrócenia ich harmonijnego wizerunku, jaki te tereny posiadały przed II wojną światową. Starówka wraz z otaczającymi ją terenami i rzeką powinna przypominać inne tego typu miasta, które są prężnymi ośrodkami turystycznymi, ze zwróceniem uwagi na elementy wyróżniające ją na tle tych ośrodków. Oryginalność ośrodka turystyczno – kulturowego powinna wynikać zarówno z jego pierwotnych kulturowych uwarunkowań, jak i oryginalności współczesnych rozwiązań zagospodarowania terenów, obecnie zdegradowanych lub zaniedbanych.

Cele utworzenia parku:

- Ochrona terenów przed degradacją krajobrazu.
- Ochrona układu staromiejskiego przed degradacją – nieodpowiednie remonty budynków, niekontrolowana zabudowa i wyburzenia.
- Ochrona przestrzeni publicznych – formy reklam, szyldów, ogrodzeń, elementów małej architektury, nawierzchni placów dróg i chodników.
- Ochrona zabytkowej zieleni.
- Harmonijny rozwój zabudowy.
- Prawidłowa polityka gospodarowania zielenią.
- Wzrost świadomości lokalnej społeczności.
- Odpowiedzialność lokalnej społeczności za swoje dziedzictwo.
- Promowanie tegoż dziedzictwa.
- Tworzenie miejsc pracy związanych z obsługą parku, turystyką kulturową, wypoczynkową, gastronomiczną.

Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Uchwała w sprawie utworzenia parku kulturowego ma charakter prawa miejscowego, jej ustalenia są wiążące zarówno przy sporządzeniu studium uwarunkowań, planu miejscowego jak i uchwały krajobrazowej.

Plan ochrony parku kulturowego stanowi dokument wewnętrzny gminy. Park stanowi wartość kulturową jako całość.

1.5. OKREŚLENIE MOŻLIWOŚCI I ZAGROŻEŃ DLA FUNKCJONOWANIA PARKU

Określenie szans i zagrożeń pozwoli na ułatwienie programowania funkcji i organizacji parku.

Mocne strony:

- Dobrze rozwinięta infrastruktura drogowa łącząca z regionem.
- Dobrze zachowany układ urbanistyczny o dużym potencjale.
- Klimat miasta przyjemnego do mieszkania.
- Oryginalność i duża jednorodność zabudowy.
- Bliskość rzeki i możliwość wykorzystania jej pod infrastrukturę turystyczną i miejską, promenady czy trasy rowerowe.
- Duże i zadbane tereny zieleni miejskiej.
- Bogate lokalne tradycje.
- Bogata oferta usługowo kulturalna.
- Niewielka powierzchnia terenów zdegradowanych.

Możliwości:

- Rozwój turystyki kulturalnej.
- Położenie w pobliżu dużej aglomeracji.
- Korzystny wizerunek i rozwój miasta po utworzeniu parku kulturowego.
- Rozwój usług kulturalnych i gastronomicznych.
- Rozwój podobnych form ochrony na terenie miasta wzbogacający ofertę turystyczną.
- Dbanie o wspólną przestrzeń przez mieszkańców, przy wzroście ich świadomości.

Słabe strony:

- Emigracja młodych ludzi.
- Powolny proces rewaloryzacji starego miasta.
- Duże zróżnicowanie własnościowe terenów.
- Niska świadomość społeczna mieszkańców.
- Chęć szybkiego i taniego budownictwa.
- Słaba znajomość wiedzy mieszkańców regionu na temat lokalnego dziedzictwa.
- Część struktury miejskiej stanowią blokowiska.

Zagrożenia:

- Niedostatek środków finansowych.
- Silna konkurencja z innych ośrodków turystycznych.
- Niewielka baza noclegowa na terenie proponowanego parku.

Utworzenie parku kulturowego w obrębie staromiejskim Rybnika pozwoli na harmonijny rozwój zabudowy w obrębie starego miasta oraz właściwe wydobycie walorów jego zabudowy, wraz z walorami terenów, które go otaczają. Utworzenie parku uzmysłowi mieszkańcom w jakim niepowtarzalnym miejscu żyją. Świadomość lokalnych społeczności o wartości ich ziemi, pomoże w poprawie estetyki przestrzeni wokół nich.

Jeśli park kulturowy nie powstanie, zabudowa starego miasta może ulegać dalszej degradacji. Pogorszenie wartości przestrzeni będzie postępować pomimo licznych remontów poszczególnych obiektów i spowoduje powolne upodabnianie się Rybnika do innych miast, poprzez zatracenie swoich wartości kulturowych, wynikających z układu urbanistycznego i lokalnej architektury.

1.6. PARK KULTUROWY A EUROPEJSKA KONWENCJA**KRAJOBRAZOWA**

Europejska Konwencja Krajobrazowa we Florencji z 2000 roku ratyfikowana przez Polskę w 2004 roku ma na celu promowanie działań na rzecz krajobrazu, zarządzanie nim, jego ochronę i wymianę doświadczeń oraz współpracę w tym zakresie. Krajobraz i zarządzanie nim ma na celu promowanie wspólnego dziedzictwa i harmonijnego rozwoju w aspekcie potrzeb społecznych, gospodarczych i środowiskowych.

Krajobraz powinien być postrzegany jako dobro wspólne, ponadczasowe, świadczące o indywidualności społeczeństw w skonsolidowanej Europie. Stanowi

on o jakości życia mieszkańców, zarówno ten pospolity, jak i ten niepowtarzalny. Należy dbać o otoczenie, aby podnosić poziom życia i zadowolenia obywateli. Na wartości krajobrazowe należy zwracać uwagę, szczególnie w obecnych czasach, kiedy wszystko wokół ulega dynamicznym zmianom.

Definicje – wykaz z Europejskiej Konwencji Krajobrazowej:

- a) „krajobraz” znaczy obszar, postrzegany przez ludzi, którego charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych i/lub ludzkich;
- b) „polityka w zakresie krajobrazu” znaczy wyrażenie przez właściwe organy publiczne ogólnych zasad, strategii i wytycznych, które pozwalają podejmować specjalne środki ukierunkowane na ochronę, gospodarkę i planowanie krajobrazów;
- c) „cel jakości krajobrazu” znaczy, w przypadku określonego krajobrazu, sformułowanie przez właściwe organy publiczne aspiracji społeczeństwa w odniesieniu do cech otaczającego go krajobrazu;
- d) „ochrona krajobrazu” znaczy działania na rzecz zachowania i utrzymywania własnych lub charakterystycznych cech krajobrazu tak, aby ukierunkować i harmonizować zmiany, które wynikają z procesów społecznych, gospodarczych i środowiskowych;
- e) „gospodarowanie krajobrazem” znaczy działanie, z perspektywy trwałego i zrównoważonego rozwoju, w celu zapewnienia regularnego podtrzymywania krajobrazu tak, aby kierować i) harmonizować jego zmiany wynikające z procesów społecznych, gospodarczych i środowiskowych;
- f) „planowanie krajobrazu” znaczy skuteczne działanie perspektywiczne mające na celu powiększenie, odtworzenie lub utworzenie krajobrazów.

Powyższe definicje w podobny sposób określają cele, ochronę, gospodarowanie i planowanie krajobrazu. Pojęcia te wzajemnie się zazębiają i znajdują odzwierciedlenie w obecnym prawodawstwie.

Celem działań wynikających z powyższych definicji jest ochrona, tworzenie i odtwarzanie krajobrazu wraz z utrzymaniem jego charakterystycznych cech, przy zachowaniu i zharmonizowaniu zmian społecznych, gospodarczych i środowiskowych, w odniesieniu do aspiracji społeczeństwa – opis ten realizuje kryteria, jakie powinien spełniać Park Kulturowy.

2. RYS HISTORYCZNY

2.1. POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE, KOMUNIKACJA, ŚRODOWISKO – WPŁYW WARUNKÓW NA POWSTANIE MIASTA

Rybnik położony jest na Wyżynie Śląskiej, w obrębie Kotliny Raciborsko-Oświęcimskiej na Płaskowyżu Rybnickim, na wysokości 210-291 m.n.p.m. Północną część miasta stanowi Wysoczyzna Golejowska. Największym wzniesieniem jest wzgórze „Grzybówka” (dzielnica Rybnika – Golejów) liczące 291 m.n.p.m. Rybnik jest jednym z największych miast Górnego Śląska, usytuowany w południowo-zachodniej części województwa śląskiego, pod względem wielkości zajmuje terytorium wielkości 148 kilometrów kwadratowych.

Rybnik graniczy:

- na północy z Kuźnią Raciborską i Pilchowicami,
- na wschodzie z Żorami i Czerwionką-Leszczynami,
- na południu z Radlinem, Świerklanami i Markłowicami,
- na zachodzie z Rydułtowami, Jejkowicami, Gaszowicami i Lyskami.

Odległości drogowe z Rybnika:

Gliwice - 25 km

Jastrzębie Zdrój - 23 km

Mikołów - 32 km

Racibórz - 27 km

Wodzisław Śląski - 13 km

Żory - 14 km

Katowice - 52 km

Ostrawa - 33 km

Układ przestrzenny Rybnika zdeterminowany został występowaniem licznych wód powierzchniowych płynących i stojących. *„Rybnik dosłownie stał na stawach, których, podobnie jak różnych cieków wodnych było tu bez liku. Idzikowski naliczył w grodzie i terenie pobliskim w 1657 roku aż 56 stawów.”*¹ Rybnik już w najdawniejszych przekazach był osadą związaną z rybołówstwem. U schyłku średniowiecza oraz w XVII

¹. Palica M. Michał. (red. B. Kloch) Ludzie i domy – wędrówki po rybnickim deptaku. Wyd. Muzeum Rybnik. Rybnik 2016, s. 23.

wieku gospodarka produkcyjna na obszarze miasta Rybnika opierała się głównie na wykorzystaniu wody jako siły napędowej dla młynów, rozwój rzemiosła wiązał się również z potrzebą wykorzystania wody.

Najważniejszym oraz najdłuższym (ok. 52 km) ciekim powierzchniowym jest rzeka Ruda - prawostronny dopływ Odry. Nazwa wzięła się od występującej tu rudy darniowej, która sprawiła, że koryto rzeki i jej brzegi są barwy rudej. Źródło Rudy znajduje się w południowej części miasta Żory, u źródeł przypomina strumień, spiętrzone wody tej rzeki (ze względu na potrzeby chłodzenia bloków energetycznych w Elektrowni Rybnik), zasilają Zalew Rybnicki. Rzeka wypływając z zalewu w Stodołach, meandruje wśród sosnowych lasów, tworząc naturalne zakola, płynie przez Rudy Wielkie (przepływa przez Park Krajobrazowy „Cysterskie Kompozycje” Rud Wielkich), Rudę Kozielską, Kuźnię Raciborską, Siedliska, wpływa do Odry w miejscowości Turze. Rzeka Ruda wyznacza od północy naturalną granicę urbanistyki miasta.

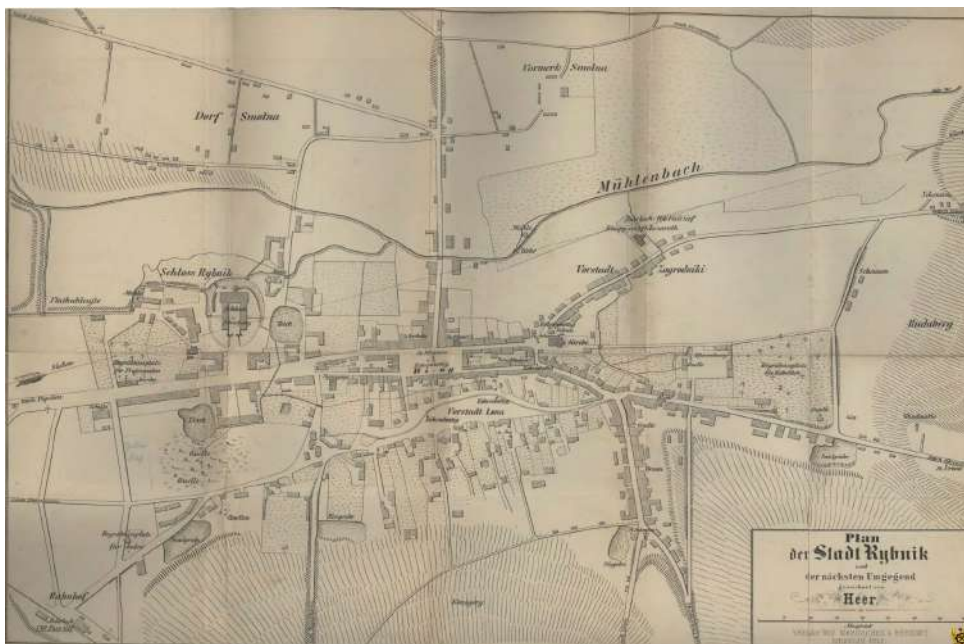
Fotografia 1. Rzeka Ruda

Mniejszą, o wiele krótszą (ok. 18 km) rzeką przepływającą przez miasto z południa na północ jest rzeka Nacyna, stanowiąca dopływ Rudy. Nad Nacyną powstał układ przestrzenny miasta lokacyjnego. Spiętrzona rzeka w kanale młyńskim zasilala młyny i inne urządzenia techniczne, zaopatrywała w wodę fosę zamkową.

Miasto położone jest na południowy zachód od Katowic. Stanowi ośrodek integrujący obszar wyznaczony miastami, usytuowanymi w promieniu około 30 km od cen-

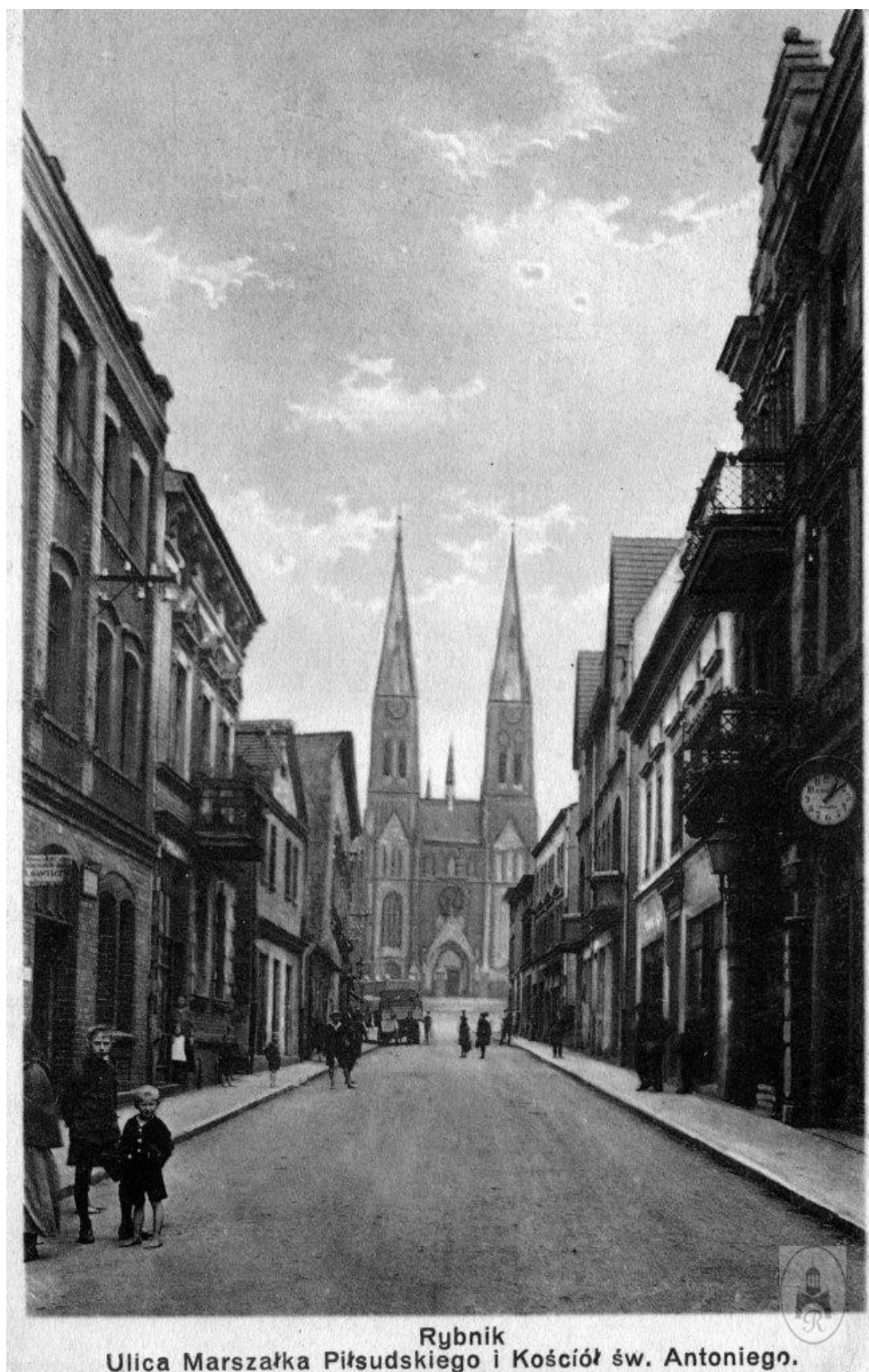
trum Rybnika (leżących w pasie: Gliwice – Mikołów – Żory – Jastrzębie Zdrój – Wodzisław Śląski – Racibórz). Rybnik z całą aglomeracją rybnicką tworzy obszar pośredni między Aglomeracją Śląską, której centrum stanowią Katowice i Aglomeracją Ostrawską, z centrum w Ostrawie (Republika Czeska). Jest to korzystne usytuowanie, plasujące się na przecięciu szlaków drogowych.

Plan miasta z 1861 r. pokazuje zwartą zabudowę miejską, grupującą się głównie wokół rynku i dwóch bloków przyrynkowych.

Fotografia 2. Rybnik, mapa z 1861 r. Źródło Fotopolska

Na historycznych mapach Rybnika uwidoczniiony jest układ urbanistyczny miasta, położonego na skrzyżowaniu ważnych szlaków handlowych. Trakt północ – południe wytyczał szlak z Czech, przez Bramę Morawską w głąb kraju. Kierunek wschód – zachód określał rejon Wrocławia i Raciborza, poprzez Oświęcim w kierunku Krakowa. Z biegiem lat kierunek wschód – zachód, przy którym powstał rynek, zmienił się w ulice Raciborską, Sobieskiego, Powstańców Śląskich i Mikołowską, a trakt północ – południe w ulice Gliwicką, Łony i 3 Maja.

Fotografia 3. Rybnik Ul. Marszałka Piłsudskiego (obecnie Powstańców Śląskich), koniec lat 20. XX w. Źródło Michał M. Palica. Ludzie i domy – wędrówki po rybnickim deptaku.

Rybnik jako osada położona w dolinie rzeki Nacyny istniał już od XIII wieku. W 1308 r. funkcjonował już jako ośrodek miejski (miasto najpewniej założono na przełomie XIII i XIV w.) Zachował długi czas charakter mieszanego układu miasteczka o cechach osady wiejskiej. Około połowy XVI w. był opisywany jako niewielka miejscowość o 55 domach. W połowie XVII wieku Rybnik liczył 64 mieszczzańskich

działek i 41 chłopskich gospodarstw. Według opisu z 1689 r. *„był ładnym miasteczkiem, wprowadzie nieufortyfikowanym, pozbawionym okalających murów i bram, lecz szczyjącym się prastarym zamkiem książęcymi i kościołem farnym”*. Tylko powyższe budowle były murowane, natomiast pozostałe były drewniane, w tym także domy mieszczańskie, gospodarcze, a nawet ratusz, zlokalizowany do 1822 r. centralnie na rynku. Stopniowo na przestrzeni półwiecza następowała sukcesywna wymiana zabudowy drewnianej na murowaną. Elementem, który przyczynił się do wzrostu znaczenia miasta, był postępujący od połowy XVIII wieku proces industrializacji (hutnictwo żelaza powstałe w Paruszwcu, choć starsze formy produkcji hutniczej sięgają przełomu XVI i XVII wieku (m. in. Stodoły). Od 1792 roku rozpoczęto eksploatację górnictw węglą przez rządową kopalnię zwaną „Hoym”. W 1818 r. ranga miasta wzrosła z chwilą ustanowienia go siedzibą powiatu. Proces ten uległ dalszej dynamizacji w efekcie budowy od 1856 r. sieci połączeń kolejowych. Obecnie takiego znaczenia nabiera wybudowana na obrzeżach miasta autostrada A-1, prowadząca z Ostrawy w kierunku Katowic do Gdańska oraz połączona z nią „Regionalna Droga Racibórz – Pszczyna” – jej odcinek rybnicki od węzła wodzisławskiego do ronda w żorskiej dzielnicy Rowień, gdzie droga łączy się z autostradą A-1.

Wielokrotne poszerzanie granic miasta, gwałtowny proces industrializacji i urbanizacji, który nastąpił po 1945 r. doprowadził do powstania wielkich osiedli mieszkaniowych (np. Nowiny), negujących naturalny rozwój układu przestrzennego miasta. Innym elementem, który od lat 70. determinuje rozwój struktury urbanistycznej miasta w części północno-zachodniej to zespół Elektrowni Rybnik i związany z nim sztuczny zbiornik zalewowy, usytuowany na rzece Rudzie. Koncentrowano się głównie nad rozwojem przemysłu węglowego, co w niedługim czasie skutkowało powstaniem Rybnickiego Okręgu Węglowego (ROW). Rozwinęło się także szkolnictwo, kultura i sport.

Rozwój demograficzny Rybnika był ściśle związany z przyłączaniem do miasta okolicznych miasteczek i wsi. Największy przyrost ludności miał miejsce w latach 70., gdy po wcieleniu m.in. sąsiednich miast Boguszowic, Chwałowic i Niedobczyc, liczba ludności potroiła się.

Na terenie miasta działa wiele przedsiębiorstw, fabryk i zakładów, istnieje 24-hektarowa Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna (cała strefa przemysłowa ma 54 hektary) oraz Rybnicka Strefa Aktywności Gospodarczej. Istnieją galerie handlowe oraz wiele drobnych przedsiębiorstw oraz sklepów.

Rybnik dysponuje dobrze rozwiniętą wewnętrzną i zewnętrzną siecią komunikacyjną, posiadającą wiele bezpośrednich połączeń autobusowych z prawie wszystkimi regionami kraju. Miasto położone jest u zbiegu dwóch głównych szlaków komunikacyjnych. Drogi w Rybniku rozchodzą się promieniście począwszy od centrum miasta. Przez obszar Rybnika przebiegają drogi krajowe i wojewódzkie: Autostrada A1 (Polska), Droga krajowa nr 78 (Polska), Droga wojewódzka nr 920, Droga wojewódzka nr 925, Droga wojewódzka nr 929 i Droga wojewódzka nr 935. Miasto posiada wiele rond.

Ważną rolę odgrywa kolejowy ruch osobowy i towarowy. Historia kolei żelaznych sięga w Rybniku połowy XIX wieku. W październiku 1856 r. otwarto 27,4 km jednotorową linię kolejową Rybnik – Rydułtowy-Nędza. Pierwszy pociąg elektryczny przyjechał do Rybnika 1 grudnia 1970 r. w ramach uroczystości zakończenia elektryfikacji linii Kędzierzyn Koźle – Rybnik. Przez następne lata kontynuowano proces modernizacji kolei w regionie rybnickim. Zelektryfikowano wszystkie linie użytkowane w ruchu pasażerskim, ostatni odcinek Rybnik Towarowy – Sumina oddano do użytku 22.05.1989 r.

2.2. HISTORIA MIASTA

Pierwsza wzmianka o Rybniku pojawia się w dokumencie z 1223 r., z którego można wywnioskować, że pod koniec XII w. biskup Żyrosław II poświęcił tutejszy kościół Panny Maryi (wydarzenie miało miejsce po 1170 r., a przed 1198 r.). Świątyni należały się dziesięciny z kilku okolicznych osad.

Istniejące osady pełniły służebną rolę wobec raciborskiego grodu. Ich mieszkańcy zajmowali się zapewne w pierwszej kolejności hodowlą i połowem ryb. Z uwagi na brak źródeł pisanych i słabe rozpoznanie archeologiczne dzisiejszego śródmieścia trudno ustalić, czy istniała tu w tym okresie jedna osada, czy też więcej, tj.: Zagrodniki, Łony i Rybinek – jak przypuszczają niektórzy badacze dziejów miasta. Z ich połączenia mógł w późniejszym okresie powstać Rybnik. Po raz kolejny znaczenie osady potwierdził dokument z 1229 r. Rybnik stał się wówczas lokalnym ośrodkiem administracji i wymiany (funkcjonowały tu co najmniej dwie karczmy). Fakt ten potwierdza funkcjonowanie w tym regionie zespołu osadniczego, w obrębie, którego pozostawały zapewne osady: Smolna, Niedobczyce i Chwałowice, być może także i inne. Mieszkańcy osady służebnej Smolna parali się prawdopodobnie wyrabianiem smoły z węgla

drzewnego. Zarówno Smolna, Niedobczyce i Chwałowice jak i Rybnik pojawiają się w dokumentach z lat 20. XIII w.

Najpóźniej na początku XIII w. w osadzie powstała niewielka świątynia i klasztor norbertanek. To dzięki nim Rybnik trafił na karty historii. Lokalizacja obiektów klasztor-nych nie jest jednoznacznie udowodniona (teren obecnego zamku lub okolice lokalizacji obecnego kościoła MB Bolesnej). Wkrótce potem norbertanki przenieśli się do Czarnowásów (1228 r.). Wśród miejscowości płacących dziesięciny rybnickim norbertankom były Brzezie, Gołkowice, Krowiarki, Książenice i Smolna. W latach 1288-1308, kiedy to w dokumentach pojawia się wójt Rybnika (1308 r.), na fali akcji lokacyjnej Rybnik uzyskał rangę miasta. Pozostawał on w tym czasie w obrębie księstwa raciborskiego. W mieście istniały obok zabudowań mieszkalnych i gospodarczych także: obszerny plac (rynek), drugi kościół, młyn, zamek oraz fosa. Analiza źródeł archeologicznych i historycznych pozwala przypuszczać, że zamek powstał na przełomie XIII i XIV wieku. Niepewna tradycja nowożytna wskazuje, że wcześniej istniał tu klasztor norbertanek, na miejscu domniemanego wczesnośredniowiecznego grodu. Początkowo zamek był budowlą o konstrukcji drewniano-ceglanej, wzniesiony za panowania Przemysła I raciborskiego. Zamek był później modernizowany (m. in. zainstalowano z ornamentami gotycki piec kaflowy) i przebudowywany. Był początkowo siedzibą książęcą. Na przełomie XIV-XV w. był własnością książąt raciborskich, a w czasach nowożytnych miał wielu właścicieli. Podupadł w XVI w. W 1682 r. znalazł się w posiadaniu rodziny węgierskich. Wówczas też przekształcił się w pałac, który ostateczną formę uzyskał w drugiej połowie XVIII wieku. Stanowił ich własność wraz z całym państwem rybnickim do 1788 r., kiedy to wykupił je król pruski, umieścił w nim dom inwalidów (emerytowanych wojskowych). Taką funkcję pełnił do 1847 r. Dodatkowo walory obronne zamku podnosiły zlokalizowane tu stawy i rozlewisko rzeki Nacyny.

Do początku XIV w. ukształtował się układ przestrzenny centrum miasta z najważniejszymi obiektami – zamkiem, kościołami, wytyczonym rynkiem, dominowała zabudowa drewniana. Jedynymi murowanymi obiektami były wówczas zamek oraz obiekty sakralne.

Na obszarze dzisiejszego miasta w XIV w. funkcjonowało zapewne kilkanaście jednostek osadniczych, w większości starych osad na tzw. „prawie polskim” o prawdopodobnym XIII-wiecznym, a w kilku przypadkach o wcześniejszym, XII-wiecznym rodowodzie. Należały do nich: Boguszowice, Chwałowice, Golejów, Gotartowice, Kamień, Kłokocin, Niedobczyce, Ochojec, Smolna, Stodoły, Wielopole oraz prawdopodobnie również Popielów.

W 1336 r. zakończyły się rządy piastowskie w dzielnicy raciborskiej. Księstwo król Czech oddał w lenno księciu opawskiemu Mikołajowi II. W XV w. postępował proces podziału i rozpadu księstw. W tym czasie na pewien czas wyodrębniono też Rybnik z okolicą (dział księstwa). W drugiej połowie XV w. król węgierski (faktyczny zwierzchnik Śląska) Maciej Korwin przekazał Rybnik rycerzowi Kopaczowi z Niewiadomia. Droga królewskich nadań zmieniał się stan prawny przedmiotowego obszaru. Występowała tu własność książęca, kościelna i rycerska. W stanie posiadania rycerskiego następowały ciągle zmiany (wsiami rycerskimi były m. in. Golejów, Zebrzydowice, Chwałowice, Niewiadom oraz Popielów z Radziejowem). Z kolei we władaniu cystersów z Rud znajdowały się przez stulecia Chwałęcice oraz Stodoły. Chwałęcice należały do rudzkich cystersów, ale wchodziły w skład parafii w Rybniku.

W I połowie XVI w., u progu czasów nowożytnych, powstawały wielkie ziemskie majątki rodowe o charakterze latyfundiów, m.in. państwa stanowe. W ten sposób powstało Pszczyńskie Wolne Państwo Stanowe, podniesione w XIX w. do rangi księstwa oraz Mniejsze Wodzisławskie Państwo Stanowe. W I połowie XVI w. wykształciło się też tzw. państwo rybnickie, będące z początku niewielkim majątkiem ziemskim, niemniej rybnicki majątek nigdy nie posiadał statusu państwa stanowego, a cały obszar należał do jednego właściciela (brak podległego stanu szlacheckiego jako właścicieli wsi). Po śmierci księcia raciborskiego Jana II, król czeski Ferdynand I Habsburg przekazał za znaczną kwotę miasto, zamek i kilkanaście okolicznych wsi Mikołajowi Nibszycowi, któremu miasto zawdzięczało przywilej targowy. Kolejny właściciel, Jan Sedlnicky, podejmował próby mające na celu podniesienie poziomu gospodarczego miasta, udzielił pozwolenia na budowę młyna nad Rudą w północnej części miasta – na tzw. Wawoku. Później miasteczko trafiło w ręce czeskiego rodu arystokratycznego Lobkowiców, którzy wprowadzili drugi jarmark i wystawiali przywileje dla miejscowych rzemieślników. W tym okresie miasteczko rozbudowywało się, potwierdzają to wyniki badań archeologicznych.

W XVI i XVII w. ziemia rybnicka była związana z kościołem katolickim i Habsburgami, jako panami Królestwa Czeskiego. W 1682 r. majątek nabyła szlachcianka Julia Konstancja Węgierska i tak rozpoczął się okres władania miastem i okolicą przez rodzinę Węgierskich, trwający do 1788 r. Największy wpływ na rozwój majątku rybnickiego miał jej syn Karol Gabriel, hrabia (tytuł cesarski hrabiego Rzeszy otrzymał w 1714 r.) Węgierski (rządził od 1695 do 1735 r.), który wykupił z rąk opactwa rudz-

kiego i od szlachty wsie i majątki: Boguszowice, Gotartowice, Kłokocin, Golejów z Grabownią oraz Chwałowice, włączając je do państwa rybnickiego. Za jego czasów do miasta włączono niewielką wieś Łony (ul. Łony nawiązuje do tej małej osady).

Na przełomie XVI i XVII w. do państewka rybnickiego należały: Smolna, Orzepowice, Radoszowy, Jejkowice, Michałkowice, Rydułtowy, Szczekowice, Książenice, Biertułtowy, Niedobczyce, Przegędza i Ochojec. Centrum tego majątku stanowił niewielki Rybnik, w którym dominowały społeczności rzemieślników i handlowców. Na początku XVIII w. Rybnik był małym, prowincjonalnym miasteczkiem i liczył na podstawie „Katastru Karolińskiego” 86 domów, kilkadziesiąt obór – chlewów i kilkanaście stajni. Obok niewielkiego pałacu, który powstał (XVII/XVIII w.) po wyburzeniu zamku, zlokalizowany był kompleks budynków dworskich (folwarcznych). W jego skład wchodziły m.in.: browar, chlewy, stajnie, stodoły, dom urzędniczy i inne obiekty. Wśród zabudowy kompleksu pałacowego wyróżniał się niewielki drewniany kościół św. Katarzyny (fundowany w 1648 r.) z niewielkim cmentarzem. Miasto nadal nie zajmowało wielkiej przestrzeni – ograniczało się do kościoła parafialnego (faktycznie opisywany jako leżący poza miastem), zlokalizowanego na wzniesieniu przy drodze prowadzącej do Gliwic, zabudowań zamku oraz dróg prowadzących do Gliwic, Żor oraz Wodzisławia. W 1788 r. Rybnik został wykupiony wraz z całym państewkiem (liczącym 24 wsie) przez króla pruskiego Fryderyka Wilhelma II. Już w końcu XVIII w. zaczęły w nim zachodzić duże zmiany. Przebudowano kompleks pałacowy, który odtąd miał pełnić funkcję Domu Inwalidów weteranów armii pruskiej i jako siedziba rybnickiej apteki. Drewniane budynki miejskie zastępowane były pierwszymi murowanymi domami, często o bogatym wystroju. Wyburzono drewniane kościoły św. Jana Chrzciciela a później także św. Katarzyny. Rozebrano również kościół parafialny na wzniesieniu, pozostawiając gotyckie prezbiterium, które odtąd miało służyć jako kaplica pogrzebowa dla przyległego cmentarza. Wybudowano nowy kościół Matki Bożej Bolesnej, nieopodal rynku, ukończony w 1801 r., a dekadę wcześniej wzniesiono murowany kościół ewangelicko-augsburski. Rozwijało się rzemiosło. W centrum miasta pojawiła się produkcja przemysłowa, m.in.: fabryka skór (od 1766 r.), browar (w I poł. XIX w.). Przed rokiem 1830 miasto posiadało już 239 domów, w tym nadal drewnianych było 159 i 80 murowanych.

Fotografia 4. Fragment komina, pozostałość po rybnickim browarze z 1880 r.

Na terenie pobliskich, już królewskich folwarków funkcjonowały państwowe huty (Paruszowiec, Ligocka Kuźnia i Rybnicka Kuźnia) oraz pierwsze kopalnie (kopalnia "Hoym" w 1792 r. oraz rydułtowska „Charlotte" w 1806 r.). Powstanie pierwszych kopalń wiązało się, wobec państwowej polityki gospodarczej, z powstaniem organów administracji. Górnictwo opierało się na wielkim kapitale, powstawały fortuny, m.in.

Friedlanderów. Liczba nowopowstałych kopalń szybko rosła, bowiem powstały kopalnie w Niedobczycach najpierw „Johann Jacob” potem „Römer” (potem „Rymer”), w Chwałowicach „Donnersmarckgrube” (potem „Chwałowice”), na pograniczu Jankowic i Boguszowic kopalnia „Blücher-Schächte” (następnie „Szyby Blüchera”, a współcześnie :”Jankowice” – obecnie kop. „ROW”). Obok hut (Paruszowiec, Ligocka Kuźnia – „Karstenhütte” (obszar Ligockiej Kuźni) i Gotartowice), kopalnianych szybów i urzędów przemysłowych wznoszono w II połowie XIX i I połowie XX w. kolonie i osiedla patronackie na terenach: Niewiadomia, Niedobczyc, Rymera, Boguszowic, Chwałowic, Paruszowca i pobliskich Piasków. Wraz z hotelami (szlafhausów), budynkami mieszkalnymi robotników (familoków) i kadry urzędniczej (beamtrów), powstawały wille kadry zarządzającej i dyrektorów poszczególnych zakładów. W gwałtowny sposób rosła liczba ludności. Ogromny wpływ na rozwój Rybnika i okolic miała budowa połączeń kolejowych w latach 50. i 80. XIX w. Po nabyciu Rybnika przez króla w mieście przeprowadzono wiele inwestycji. Przebudowano gruntownie zamek na szpital inwalidów wojskowych. Zbudowano kościół ewangelicki i nową świątynię parafialną, w miejscu lokalizacji poprzedniej. Miasto zaczęło stawać się ważnym ośrodkiem gospodarczym, jego rangę podniosło powstanie Królewskiego Urzędu Górniczo-Hutniczego (pierwotnie na Paruszowcu, potem w Rybniku). W 1818 roku utworzono z części powiatów raciborskiego i pszczyńskiego powiat rybnicki. Rybnik stał się siedzibą starosty, a samo miasto uzyskało nowy ratusz zlokalizowany w południowej pierzei rynkowej, na miejscu dawnej gorzelni, będącej częścią majątku państwa rybnickiego. W II połowie XIX w. pojawiły się w Rybniku liczne instytucje. Wznoszono budynki użyteczności publicznej: synagogę, urząd administracji budowlanej, szpital Juliusza (w 1869 r. i następnie rozbudowywany), szpital Spółki Brackiej (w 1858 r. i następnie rozbudowywany), prowincjonalny szpital psychiatryczny (w 1886 r., także rozbudowywany), oraz budynek starostwa powiatowego (1893 r.), Powiatową Komunalną Kasę Oszczędnościową, Nadleśnictwo, Komendanturę Wojkową, Dom Opieki dla Dzieci i Starców (obecny Dom Dziecka), Dom Dziecka dla Dzieci Żydowskich oraz gazownię. Wprowadzano gazowe oświetlenie domów miejskich oraz głównych ulic. Nastąpiła restrukturyzacja w zakresie miejskiej infrastruktury. Pojawiło się uliczne oświetlenie, parki i alejki oraz łaźnia i rzeźnia miejska. Na początku XX w. zbudowano sieć wodociągową i kanalizacyjną, wybrukowano place i ulice. Miasto uzyskało nowoczesną placówkę pocztową z telegrafem. Jednocześnie na przełomie XIX i XX wieku rozpoczęła się powolna elektryfikacja centrum miasta. W 1907 r. wzniesiono kościół p.w. św. Antoniego stanowiący jedną z architektonicznych dominant miasta. W mieście

wzniesiono pierwsze okazałe domy towarowe (Leschczinera i Pragera). Wybudowano fabrykę maszyn (późniejsza RYFAMA). Powstało królewskie gimnazjum oraz nowy okazały gmach szkoły realnej. Miasto uzyskało połączenie kolejowe oraz dworzec osobowy i towarowy (w tym zachowane do dziś dwie kolejne parowozownie).

W 1922 r. miasto przyłączono oficjalnie do Polski, a jego burmistrzem został W. Weber. W tym czasie Rybnik przeżywał okres rozkwitu. Zwany był miastem kwiatów, z uwagi na liczne parki i skwery. Miasto zyskało również nowe oblicze – stało się ośrodkiem polskiej inteligencji. Działały tu, obok istniejących już wcześniej instytucji, m.in. gimnazjum państwowe (na miejscu dawnego pruskiego gimnazjum), które szczyciło się absolwentami w osobach późniejszych naukowców i duchownych, szkoła handlowa oraz szkoły urszulańskie (gimnazjum, szkoła zawodowa i seminaria nauczycielek rzemiosł), oraz prywatna szkoła muzyczna braci Szafranków. Pojawili się misjonarze Werbiści, którzy założyli dom misyjny, wśród nich naukowiec, bibliofil i muzeolog o. Emil Drobny. W Rybniku osiedlili się Franciszkanie. W tym czasie w mieście powstało wiele nowych obiektów użyteczności publicznej (np. budynek urzędu miasta) i budynków mieszkalnych (np. osiedle kolejarzy), powstała bursa dla uczniów gimnazjum, przekształcona następnie w klasztor sióstr Boromeuszek (dziś Szkoła Muzyczna I i II Stopnia), wybudowano funkcjonalne obiekty szkolne, w tym niezwykle nowoczesny budynek nowej Szkoły Handlowej.

Fotografia 5. Rybnik, Plac Wolności. Lata 1905-1912. do roku 1922 Neuer Ring. Źródło Fotopolska.

W centrum miasta nadal dominował handel skupiony wokół ulic wychodzących z rynku i okolicy (Sobieskiego, Raciborskiej, Kościelnej, Dworcowej/Grażyńskiego, Żorskiej, Placu Wolności), a także ulicy powstałej tuż przed I wojną światową, a nazwanej w okresie międzywojennym imieniem Tadeusza Kościuszki.

Fotografia 6. Rybnik, Rynek i ulica Sobieskiego. Lata 1910-1915. Źródło Fotopolska.

Funkcjonował browar (Muellera), drukarnia, wytwórnia kwasu węglowego oraz wytwórnia słodczy Sobczyków. W 1926 r. przyłączono do miasta gminę Ligot, wraz z Paruszowcem i Piaskami. Rozpoznawalną marką stały się produkty emaliowane Huty „Silesia”. Huta była jednym z największych ówczesnych pracodawców w okolicy. Przyłączenie Paruszowca do Rybnika stanowiło zapowiedzieć dalszych procesów o podobnym charakterze.

Okres II wojny światowej przekształcił przestrzeń miasta, pozbawiając ją w sposób ekstremalny elementów wspólnoty żydowskiej – zarówno jako społeczności, jak i związanej z nią obiektów (synagogi, cmentarza). W tym czasie likwidacji uległa również Młynówka (stare koryto rzeki Nacyna), być może z wykorzystaniem macew ze zniszczonego cmentarza. Miasto we wrześniu 1939 r. poniosło minimalny uszczerbek w infrastrukturze, o wiele większe straty miały miejsce zimą i wiosną 1945 r. Działania wojenne w końcowym okresie przyniosły liczne, katastrofalne w skutkach, zniszczenia (poważne uszkodzenie kościoła św. Antoniego, spalone budynki szkolne, poważnie

uszkodzony szpital psychiatryczny, spalona kaplica szpitalna, uszkodzony cmentarz i zniszczona ewangelicka kaplica pogrzebowa, wypalonych było kilka kamienic mieszczańskich).

Po zakończeniu II wojny światowej następowała w latach 40. i 50. XX w. z różnych powodów pauperyzacja miasta. Dopiero rozwój przemysłu i decyzje o budowie Rybnickiego Okręgu Węglowego wpłynęły korzystnie na rozwój Rybnika w latach 60. XX w.

W latach 70. XX w. obszar miasta ulegał kilkukrotnemu powiększeniu, wskutek włączenia w jego granice Orzepowic, Rybnickiej Kuźni, Zebrzydowic i Wielopola w 1970 r., następnie nowopowstałych miast: Chwałowic w 1973 r., Boguszowic (tj. Boguszowic, Kłokocina i Gotartowic), Niedobczyc w 1975 r. (tj. Niedobczyc, Niewiadomia, Popielowa, Radziejowa) i gminy Chwałęcice (obejmującej Chwałęcice, Golejów, Grabownię i Stodoły).

Na tym obszarze istniały duże zakłady pracy, m.in.: huta Silesia, kopalnie: Jan-kowice, Chwałowice, Rymer, Ignacy (Rydułtowy II), Rybnicka Fabryka Maszyn. W latach 50. i 60. XX w. w okolicach miasta rozpoczęto nowe inwestycje, istotne dla regionu i kraju, np. budowę elektrowni Rybnik i Zalewu Rybnickiego, lotniska aeroklubu w Gotartowicach (w latach 60. XX w.), wojewódzkiego szpitala specjalistycznego (od 1973 r. ukończony pod koniec XX w.). W latach 60. rozpoczęto realizację projektu budowy Miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji w Kamieniu oraz kąpieliska Ruda. W centrum miasta funkcjonował nowy dworzec autobusowy i zajezdnia osobowego PKS-u, a także kilka baz transportowych - PKS i PTHW). Na obrzeżach miasta zakładano kolejne przedsiębiorstwa okołogórnictwa (budowlano-transportowe).

Na przyłączonych do Rybnika terenach (podobnie jak na terenie włączonej w granice Rybnika w 1907 r. Smolnej) wznoszono od lat 50. XX w. osiedla mieszkaniowe dla osób przyjeżdżających na Śląsk z różnych stron Polski, znajdujących zatrudnienie w okolicznych kopalniach. W śródmieściu powstało kilka małych osiedli (ul. Kościuszki i okolice, ul. Wyzwolenia i Piasta) W dzielnicy Maroko i Smolna funkcjonowały osiedla: Wieczorka, Tysiąclecie, Dworek, Sławików oraz Nowiny, i najmłodsze na ul. Kilińskiego. Architektura, technika budowy i rozplanowanie, tych osiedli reprezentowała różne nurty powojennej myśli urbanistycznej. Budowano obiekty sakralne, erygowano nowe parafie, powstawały szkoły podstawowe, zawodowe i średnie. Poszczególne gałęzie przemysłu i usług tworzyły własne szkoły (górnictwo, techniczne, medyczne). Wielu absolwentów opuściło mury Państwowej Szkoły Muzycznej (funkcjonu-

jąca długi czas w dawnym dziś nieistniejącym żydowskim domu dziecka - w tym miejscu obecnie znajduje się nowy gmach Sądu Okręgowego) i istniejącego od 1962 r. rybnickiego ośrodka Politechniki Śląskiej (zabudowania klasztoru oo. Werbistów i budynków przy obecnym ZST - dawne Technikum Górnicze). Organizowało się jedno z największych ośrodków miejskich tej części Śląska.

Po 1945 r. działało w Rybniku wiele koncesjonowanych organizacji (partyjne, TPPR, PTTK, ZHP, PCK, ZBOWiD). Dzięki mecenatowi kopalń i zakładów przemysłowych powstawały w latach 50. i 60. XX w. domy kultury. Często były to obiekty reprezentacyjne, jak np. Teatr Ziemi Rybnickiej. W krajobraz kulturalny Rybnika wpisały się organizowane od 1962 r. Rybnickie Dni Literatury. Powstały kluby: Literacki (Kontakty, 1959) i Dyskusyjny Klub Filmowy Ekran (1976). Dzięki mecenatowi kopalń i zakładów przemysłowych rozwijały się kluby sportowe. Niektóre z nich posiadały kilka lub kilkanaście sekcji (np. KS ROW). Na arenie krajowej i międzynarodowej sukcesy odnosili m.in. rybniccy żużlowcy. Wielu miejscowych sportowców reprezentowało kraj na arenie międzynarodowej, także podczas igrzysk olimpijskich.

Zmiany ustrojowe lat 80. i 90. XX w. korzystnie wpłynęły na rozwój Rybnika. Dzięki licznym inwestycjom i sprawnemu zarządzaniu miasto należy obecnie do najistotniejszych ośrodków nie tylko przemysłowych, ale również związanych z kulturą i innymi dziedzinami życia.

Przełomowym momentem dla dziejów Polski, jak również dla Rybnika, stał się rok 1980 i późniejsza działalność NSZZ „Solidarność”. Przyczyniła się do zmiany społecznej – uaktywnienia mieszkańców. Regres gospodarki szczególnie dał się we znaki w latach 80. XX w., przełom 1989 r. przyniósł znaczną weryfikację zdolności dotychczasowych zakładów przemysłowych, handlowych itp. w gospodarce rynkowej. W mieście ponownie pojawił się samorząd, który stał się inicjatorem i realizatorem wielu konkretnych działań związanych m.in. z przebudową płyty rynku, czy promowaniem rond. Jednocześnie największe zakłady przemysłowe alternatywnie przestawały istnieć lub borykały się z problemami (*casus* branży górniczej i kolei). Mieszkańcy stopniowo podejmowali inicjatywy samodzielnej aktywności, zarówno społecznej, samorządowej, jak i gospodarczej. W miejscu dotychczas państwowych firm, sklepów, zaczęły powstawać firmy prowadzone przez mieszkańców Rybnika. Po 1989 r. największe przekształcenia objęły centrum miasta podczas przebudowy Placu Wolności oraz podczas budowy dwóch centrów handlowych – Focus Park i Plaza (oba już na początku XXI w. - po likwidacji rybnickiego browaru i bazy PKS Towarowy). Po 1989 r.,

gdy wiele miast tworzonych w PRL rozpadało się na mniejsze miejscowości, Rybnik powiększył się (decyzją mieszkańców) o dzielnicę Ochojec.

W 2000 r. oddano do użytku zespół szpitalny „Wojewódzki Szpital Specjalistyczny Nr 3 w Rybniku”, którego budowę rozpoczęto w 1973 r., z czym wiązała się stopniowa likwidacja (przełom XX i XXI wieku) dwóch szpitali miejskich, zlokalizowanych przy ul. 3 Maja, Rudzkiej oraz Źorskiej, które poddano rewitalizacji z przeznaczeniem na palcówki edukacyjne i kultury. Jednym z czynników poprawy warunków życia mieszkańców Rybnika była budowa sieci kanalizacji sanitarnej, która objęła na początku XXI w. znaczną część miasta. Była to największa miejska inwestycja, rozpoczęta w 2001 r, zakończona w 2010 r. Projekt „Budowa systemu kanalizacji sanitarnej w Rybniku” obejmował swoim zasięgiem 17 dzielnic Rybnika. Łącznie w ciągu 9 lat wybudowano 564 km kanalizacji sanitarnej. W 2014 r. została zakończona rewitalizacja rybnickiego deptaku, traktu ulic: Sobieskiego i Powstańców Śląskich. W ciągu ostatniej dekady rozpoczęła się modernizacja na obszarze po dawnej garbarni Pragerów oraz pierwszej rzeźni miejskiej (pomiędzy ul. Raciborską i ul. gen. J. Hallera), przynosząc nowe cenne założenia architektoniczne z przeznaczeniem na cele mieszkalne, usługowe, kultury oraz parkingi (bryła wolnostojącego parkingu wielopoziomowego).

Fotografia 7. Rybnik. Pl. Jana Pawła II. Początek rybnickiego deptaku. Na prawo ul. Powstańców Śląskich.

Fotografia 8. Parking wielopoziomowy.

W 2019 roku oddano do użytku nowo wybudowany miejski parking wielopoziomowy. Natomiast w 2025 r. zakończono budowę (rozpoczętą w 2017 r.) rybnickiego odcinka „Regionalnej Drogi Racibórz – Pszczyna”, będącej nie tylko obwodnicą Rybnika, ale stanowiącej również ważną alternatywę dla innych dróg tej części regionu. Inwestycja usprawniła dojazd do autostrady A-1 oraz odciążała centrum miasta od ruchu pojazdów. Wraz z powstałym odcinkiem autostrady A-1 (Gliwice – granica państwa z Czechami), droga ta przyczyniła się do usprawnienia układu komunikacyjnego oraz zwiększyła dostępność do terenów przemysłowych miasta, otworzyła nowe możliwości dla rozwoju gospodarczego. Stanowi łącznik z aglomeracją katowicką i ostrawską, usprawniła komunikację w mieście, poprawiła w dużej mierze komfort życia mieszkańców.

2.3. KALENDARIUM

- **epoka kamienia, środkowy paleolit** – najstarsze ślady bytności człowieka na terenie dzisiejszego Rybnika (Kamień); okresowo ślady bytności przedstawicieli różnych kultur archeologicznych, do wczesnego średniowiecza włącznie;
- **schyłek XII w.** – Rybnik (okolica dzisiejszego Śródmieścia) staje się niewielkim centrum osadniczym i handlowym oraz kościelnym;
- **początek XIII w. – 1228 rok** – funkcjonowanie klasztoru premonstrantek (norbertanek) pierwszego klasztoru żeńskiego w przestrzeni historycznej Górnego Śląska
- **lata 20. XIII w.** – Rybnik pojawia się w źródłach pisanych; pozwalają one przyjąć, że już w końcu XII w. istniała tu pierwsza świątynia, górująca nad lokalnym, niewielkim centrum osadniczym i handlowym (wymiany); w jego bezpośrednim sąsiedztwie istniała równie stara Smolna; osady mogły mieć charakter służebny w stosunku do ośrodka grodowego (władzy książęcej) w Raciborzu; w okolicach Rybnika, na terenie dzisiejszego miasta istniały osady na prawie polskim;
- **przełom XIII i XIV w.** – podniesienie Rybnika do rangi miasta; lokacja układu przestrzennego miasta średniowiecznego, będącego dzisiaj ośrodkiem centralnym obecnego układu przestrzennego;
- **przełom XIII i XIV w.** – w Rybniku powstaje pierwszy, drewniano-murowany zamek książęcy, który wraz z przyległymi zabudowaniami mieszkalnymi i gospodarczymi stanowił przez stulecia, obok placu wymiany (ryнку), oraz obiektów sakralnych, jedną z dominat w przestrzeni drewnianego miasteczka;
- **XIV w.** – wokół miasta, pełniącego w dalszym ciągu rolę niewielkiego centrum osadniczego, sprawującego funkcje parafialne, wymiany, oraz będącego ośrodkiem władzy, istniało zapewne kilkanaście jednostek osadniczych (np. Boguszowie, Chwałęcice, Chwałowice, Gotartowice, Kłokocin, Jankowice, Stodoły);
- **przełom XV i XVI w.** – Rybnik z okolicznymi wsiami zaczął wyodrębniać się z księstwa raciborskiego;
- **I połowa XVI w.** – Rybnik stał się stolicą dużego majątku ziemskiego, tzw. państewka rybnickiego, składającego się z miasta i kilkunastu otaczających go wsi; w jego skład wchodziły pod koniec XVI w.: Rybnik, Biertułtowy, Jejkowice, Książnice, Michałkowice, Niedobczyce, Ochojec, Orzepowice, Przegędza, Rado-

szowy, Rydułtowy, Smolna, oraz Szczekowice; obszar państwka ulegał przeobrażeniom, jego właściciel posiadał uprawnienia publiczno-prawne w stosunku do zamieszkującej go ludności; obszar dzisiejszego miasta pokrywa się częściowo z obszarem tamtej struktury historycznej; w XVIII w. prywatny charakter miasta hamował jego rozwój;

- **XVI-XVIII w.** – kolejni właściciele państwka podejmowały działania mające na celu podniesienie poziomu gospodarki, a szczególnie handlu i rzemiosła; miasto rozbudowywało się, uzyskiwało przywileje. Wykup kolejnych wsi rycerskich i ich włączenie do rybnickiego majątku (Wielopole, Jankowice, Chwałowice, Boguszowice, Gotartowice, Kłokocin, Grabownia).
- **XV-XVIII w.** – rozwijała się gospodarka folwarczna; w okolicach miasta i średniowiecznych wsi powstawały folwarki pańszczyźniane, stawy hodowlane, młyny, dwory, kuźnie (fryszerki), oraz bielarnie płócien dzięki inicjatywie rudyckich cystersów lub panów stanowych oraz drobnej szlachty; w okolicach miasta istniały liczne piece hutnicze (Stodoły, Rybnicka Kuźnia, później Ligota i Paruszowiec), w ich pobliżu pojawiały się niewielkie kolonie pracowników (np. Stodoły-Chałupki);
- **1538 r.** – wielki przywilej króla czeskiego Ferdynanda I Habsburga na jarmark na św. Jana Chrzciciela,
- **II poł. XVI i I poł. XVII**
- **początek XVIII w.** – miasto Rybnik liczyło około 89 domów; okolice miasta miały charakter typowo rolniczy, pomimo istnienia kuźnic;
- **II połowa XVIII w.** – rozwijały się formy wczesnoprzemysłowe w okolicy Rybnika (Stodoły, Paruszowiec, Ligocka Kuźnia, Gotartowice, i Rybnicka Kuźnia);
- **1753 r.** – budowa na obszarze Paruszowca pierwszego zakładu hutniczego (pieca), poprzednika huty *Silesia*, która działała do lat 90. XX w.
- **1788 r.** – Rybnik staje się miastem królewskim;
- **koniec XVIII w.** – rozpoczyna się rozwój miasta, w XIX w. bardzo dynamiczny;
- **1792 r.** – na granicach dzisiejszego miasta powstaje kopalnia *Hoym* (na pograniczu Niewiadomia i Biertułów); wkrótce pojawia się pierwsza maszyna parowa; zakład łączono później z innymi; kopalnia działała pod zmienioną nazwą *Ignacy* do lat 90. XX w., jako część kopalni „Rydułtowy”;
- **1810 r.** – sekularyzacja klasztoru cystersów w Rudach i jego potężnych dóbr sięgających po Rybnik;

- **II poł. XVIII - I poł. XIX w.** – w centrum dzisiejszego miasta pojawia się niewielka produkcja przemysłowa; powstaje m.in.: fabryka skór-garbarnia, browar.
- **XIX w.** – w południowo-zachodniej części dzisiejszego miasta (Niewiadom, Niedobczyce) powstają liczne szyby i prymitywne kopalnie, które ze względów ekonomicznych podlegały komasowaniu;
- **1808 r.** - przywrócenie samorządu w mieście,
- **1818 r.** – ustanowienie powiatu rybnickiego z siedzibą w Rybniku;
- **XIX w.** – następuje rozwój przestrzenny średniowiecznego układu miasta, który wychodzi poza dawno wytyczone granice; pojawiają się liczne, nowoczesne i reprezentacyjne obiekty (a nawet całe kompleksy obiektów) użyteczności publicznej, władzy państwowej i samorządowej, opieki społecznej (szpitale: Spółki Brackiej, św. Juliusza, dla umysłowo i psychicznie chorych); powstaje nowoczesna infrastruktura miejska;
- **XIX w. - I poł. XX w.** – w okolicy Rybnika, w sąsiedztwie zakładów wydobywczych i przemysłowych, wyrastają duże kolonie i osiedla robotnicze liczące od kilku do kilkudziesięciu budynków o funkcjach mieszkalnych (tzw. familoki dla robotników, beamtry dla urzędników), socjalnych (np. szlafhaury – hotele robotnicze) i handlowo - usługowych (np. kantyny, konsumy-tzw. sklepy kolonialne itp.); wśród zabudowań wyróżniają się okazałe wille kadry kierowniczej; takie kolonie i osiedla powstawały w Niewiadomiu, Niedobczycach, Boguszowicach, Paruszowcu; powodują one przekształcenie tradycyjnych wsi z biegiem czasu w osady przemysłowe o miejskim charakterze;
- **lata 50. XIX w.** – Rybnik uzyskuje pierwsze, kluczowe dla rozwoju miasta i okolicy, a w szczególności górnictwa połączenia kolejowe, umożliwiające m.in. transport węgla na szeroką skalę;
- **Koniec lat 60. XIX w.** - powstaje gazownia miejska i nowoczesnego oświetlenia w mieście (ulicznego i w obiektach miejskich)
- **1875 r.** – Rybnik uzyskuje własną obywatelską Miejską Straż Pożarną.
- **1882 r.** – uruchomienie linii kolejowej Rybnik-Wodzisław Śląski;
- **koniec XIX w.** – w tutejsze górnictwo inwestuje bankier i przemysłowiec, F. Friedlander; wkrótce potem powstaje Rybnickie Gwarectwo Węglowe;
- **1896 r.** – Friedlander połączył kopalnię *Johan Jacob z Römerem*, powstaje duża kopalnia, przemianowana w 1936 r. na *Rymer*;

- **1897 r.** - powstało skonsolidowane nadanie górnicze *Donnersmarckgrube*, na bazie którego powołano kopalnię o tej nazwie budowaną od 1903 r. (późniejsza KWK „Chwałowice”), połączenie pól górniczych przez księcia Guidona Henckel von Donnersmarcka (zakończenie budowy nastąpiło w 1907 r.). Następnie ruszyła budowa osiedla robotniczego w Chwałowicach;
- **początek XX w.** – utwardzenie drogi do Wodzisławia; dzisiejsza droga krajowa do granicy państwowej (trasa nr 78) jest jedną z najważniejszych w regionalnym układzie komunikacyjnym;
- **1907 r.** – włączenie w granice administracyjne Rybnika wsi Smolna, która od stuleci dzieliła losy Rybnika i stanowiła z nim jeden organizm;
- **1906 r.** – oddano do użytku wiadukt kolejowy w Paruszowcu, a następnie kolejne obiekty – m. in. przystanek kolejowy na odcinku Paruszowiec, związany z nowym odcinkiem kolei żelaznych, pomiędzy stacją Leszczyny – Rzędówka – Rybnik (docelowo do Suminy); oddany do użytku w latach 1912-1913;
- **1903-1907 r.** – w krajobrazie miasta pojawia się górujący nad jego centrum kościół św. Antoniego z dwoma wieżami;
- **1913-1916 r.** – budowa kopalni (przez księcia Donnersmarcka), zwanej Szybami *Blüchera* (późniejszej KWK *Jankowice*); w jej pobliżu powstają osiedla, tzw. Nowe Boguszowice;
- **1922 r.** – podział Górnego Śląska pomiędzy Polskę i Niemcy. Rybnik, wraz z większością miejscowości powiatu rybnickiego zostają przyłączone do Polski (w ramach Autonomicznego Województwa Śląskiego), za wyjątkiem Stodół włączonych do Niemiec (w ramach Prowincji Górny Śląsk). Granica państwowa przebiegała pomiędzy Chwałęciami i Stodołami;
- **1926 r.** – włączenie w granice Rybnika wsi Ligoty z Ligocką Kuźnią oraz Paruszowca z Piaskami;
- **lata 20. i 30. XX w.** – na obrzeżach miasta rozwija się dynamicznie budownictwo mieszkalne wielorodzinne (socjalne, kolonie urzędnicze) i jednorodzinne; powstają nowe, murowane kościoły, dające początek samodzielny parafiom (Boguszowie, Chwałowice, Niedobczyce, Popielów-Radziejów, Smolna);
- **1936 r.** – budowa linii kolejowej Rybnik-Żory;
- **1945 r.** – włączenie w granice Rybnika wsi Zamysłów z tzw. Wawokiem (Dzielnica 25)

- **lata 50. XX w.** –zapadła decyzja o budowie dużego okręgu przemysłowego, tzw. Rybnickiego Okręgu Węglowego (z kilkunastoma dużymi kopalniami), którego stolicą był Rybnik;
- **II połowa XX w.** – rozbudowa kopalń i zakładów przemysłowych, zwiększanie produkcji i zatrudnienia; budowa dużych osiedli mieszkaniowych (m.in. w Boguszowicach, na terenach dawnej Smolnej), nowych kościołów, ośrodków wypoczynkowych (Kamień, Ruda), szkół i domów kultury, lotniska w Gotartowicach;
- **lata 50. i 60. XX w.** – dawne wsie zostały przeobrażone w XIX-XX w. w osady przemysłowe o miejskim charakterze – Osiedla (Boguszowice, Chwałowice, Niedobczyce) i podniesione następnie do rangi miast;
- **1945-1978** - W Rybniku funkcjonowały struktury zarządzania górnictwa na terenie dawnego powiatu pod nazwą Rybnickiego Zjednoczenia Przemysłu Węglowego. W 1978 roku przeniesione do Jastrzębia, po czym zlikwidowane w 1982 r.
- **1954-1955 r.** – ustanowienie miasta Niedobczyce i włączenie w jego granice Niewiadomia (dzielnica 13), Popielowa (dzielnica 17), oraz Radziejowa (dzielnica 18);
- **1962 r.** – ustanowienie miasta Boguszowice, do którego przynależały obszary: Starych Boguszowic (dzielnica 1), Boguszowic Osiedla (dzielnica 2), i Kłokocina (dzielnica 9);
- **1966-1967 r.** – ustanowienie miasta Chwałowice (dzielnica 3);
- **1962 r.** – początki szkolnictwa wyższego w Rybniku, powstanie ośrodka Politechniki Śląskiej;
- **Koniec lat 60. I lata 70. XX w.** – budowa Elektrowni Rybnik i Zalewu Rybnickiego, jednego z najważniejszych elementów kształtujących przestrzeń obecnego miasta; potężne przeobrażenie w krajobrazie Stodół, Rybnickiej Kuźni, Grabowni;
- **1973 r.** – włączenie w granice administracyjne Rybnika obszaru Chwałowic i wsi: Orzepowice (dzielnica 15), Wielopole (dzielnica 24), oraz Zebrzydowice (dzielnica 26);
- **1975 r.** – włączenie w granice administracyjne Rybnika miast: Boguszowice, Niedobczyce i Niewiadom;
- **1977 r.** – włączenie do Rybnika Chwałęcic (ze Stodołami), Golejowa i Grabowni, oraz Kamienia;

- **lata 70. i 80. XX w.** – w Orzepowicach rozpoczęto budowę Wojewódzkiego Szpitala Specjalistycznego, oczyszczalni ścieków, oraz Zespół Szkół Medycznych;
- **1999 r.** – ma miejsce restytucja powiatu rybnickiego: grodzkiego – miasto Rybnik, ziemskiego – z siedzibą w Rybniku;
- **2000/2001 r.** – w Rybniku powstaje Zespół Szkół Wyższych (kampus: Politechnika Śląska, Uniwersytet Śląski, Akademia Ekonomiczna), na bazie budynków byłego szpitala przy ul. Rudzkiej; w roku akademickim 2000/2001 rozpoczynają naukę pierwsi studenci;
- **2001 r.** – włączenie w granice Rybnika wsi Ochojec, wywodzącej się z obszaru gminy Pilchowice;
- **2003 r.** Rybnik jest centrum aglomeracji rybnickiej, pełni funkcję stolicy Związku Subregionu Zachodniego Województwa Śląskiego - stowarzyszenia 28 jednostek administracyjnych województwa śląskiego tj. 3 powiatów, 3 miast na prawach powiatu oraz 22 gmin;
- **2004 r.** – rozpoczęcie realizacji budowy Autostrady A-1 (na odcinku: Ostrawa-Czechy-Gliwice);
- **2009 r.** zostaje otwarty odcinek Autostrady A-1 Gliwice Sośnica – Bełk (w 2011 węzeł przemianowano na Rybnik);
- **2010 r.** zakończenie budowy systemu kanalizacji. Realizacja największej w dziejach Rybnika inwestycji trwała od 2001 roku. Jej wartość wyniosła 146,5 mln euro. Objęła swoim zasięgiem 17 dzielnic Rybnika;
- **2010 r.** oddano do użytku odcinek Autostrady A-1 od węzła Bełk (obecnie węzeł Rybnik) do węzła Rowień (obecnie węzeł Żory);
- **2014 r.** oddano do użytku fragment Autostrady A-1 Świerklany – Mszana, kończąc w ten sposób cały odcinek Gliwice – granica z Czechami;
- **2014 r.** została zakończona rewitalizacja rybnickiego deptaku, ciągu ulic Sobieskiego i Powstańców Śląskich;
- **2017 r.** rozpoczęcie budowy rybnickiego odcinka „Regionalnej Drogi Racibórz – Pszczyna”;
- **2017 r.** rozpoczęcie rewitalizacji strefy śródmiejskiej „Strefa Juliusza”. Rewitalizacji budynków byłego Szpitala Miejskiego Nr 1 im. Juliusza Rogera;

- **2018 r.** rybnicki deptak został laureatem Nagrody Honorowej Towarzystwa Urbanistów Polskich w konkursie na najlepiej zagospodarowaną przestrzeń publiczną w Polsce, w kategorii miejska przestrzeń publiczna;
- **2018 r.** rewitalizacja strefy śródmiejskiej - budowa wielopoziomowego parkingu przy ul. gen. Hallera, oddany do użytku w 2019 r.;
- **10 Kwietnia 2020 r.** został otwarty rybnicki odcinek „Regionalnej Drogi Racibórz – Pszczyna” od węzła wodzisławskiego do ronda w żorskiej dzielnicy Rowień, gdzie droga łączy się z autostradą A-1.

3. UWARUNKOWANIA FORMALNO-PRAWNE

3.1. UWARUNKOWANIA WŁASNOŚCIOWE

Podział własnościowy terenu oraz nieruchomości zgodny jest z ich przeznaczeniem. Zdecydowana większość terenów niezabudowanych należy do gminy, bądź do skarbu państwa - są to przestrzenie dróg, placów, torów kolejowych, tereny zieleni i parków, tereny rzeki Nacyny. Tereny zabudowane oraz obiekty na nich zlokalizowane w dużej mierze należą do osób prywatnych, w części do gminy, a niewielka ich ilość należy do skarbu państwa. Dla parków kulturowych sporządza się zestaw wytycznych w formie nakazów, zakazów oraz zaleceń, które muszą spełniać tereny wraz z ich infrastrukturą naziemną oraz zabudową. Realizacja tych wytycznych na terenach publicznych (miejskich) jest łatwiejsza niż na terenach prywatnych, gdzie każdy z właścicieli terenu i budynku ma odrębny pogląd na ich funkcjonowanie i wygląd. Większość budynków na terenie miasta jest w rękach prywatnych i tutaj realizacja wytycznych będzie zawsze najtrudniejsza. Park kulturowy powinien wydobywać dobro wspólne, jakim jest głównie zewnętrzny wygląd przestrzeni publicznych, a co za tym idzie również budynków i ich obejść. Wymagana jest w tym zakresie zmiana światopoglądu, który kształtował się w powojennej Polsce, co do przestrzeni publicznej i własności prywatnej. Wzorem zachodnich społeczeństw i uwarunkowań kulturowych przedwojennych, to co widoczne dla oka, jest dobrem wspólnym. Zatem elewacje i obejścia budynków prywatnych są częścią większego organizmu miejskiego bądź wiejskiego, powinny podlegać wspólnym regulacjom dla utrzymania ładu przestrzennego.

4. WALORYZACJA KRAJOBRAZU TERENU ŚRÓDMIEŚCIA RYBNIKA I JEGO SĄSIEDZTWA

4.1. UKŁAD URBANISTYCZNY

Na Górnym Śląsku zróżnicowana rzeźba terenu, bogactwo jezior i rzek, lasów, surowców mineralnych oraz położenie na szlaku handlowym pomiędzy dużymi prężnymi ośrodkami miejskimi Dolnego Śląska i Małopolski, sprzyjało rozwojowi społeczności miejskich. Powstawały głównie dwa typy miast, ze względu na ich funkcję. Miasta o charakterze wiejsko-rolniczym jak Rybnik czy Bieruń, oraz miasta o charakterze warownym jak Gliwice, Bytom oraz Żory. Te pierwsze wyróżniał luźny układ miejski, z placem centralnym, nieograniczony murem obronnym, kolejne natomiast stanowiły układy owalnicowe, ograniczone przez większe bądź mniejsze ufortyfikowania. Miastom towarzyszyły wsie głównie w typie ulicówki, z zabudową po obu stronach ulicy. Przy krzyżujących się szlakach układy wiejskie przybierały bardziej zróżnicowaną formę. Rybnik jako miasto o charakterze rolniczym, był głównym ośrodkiem, który rozwijał się obok dóbr zamkowych. Rozwój miasta następował niemal równocześnie z rozwojem pobliskiej wsi Smolna. Przy dobrach zamkowych przy rzece Nacyna stykało się kilka szlaków, które ukształtowały wczesną osadę. Kształt rynku wraz z układem ulic sugerują ewolucyjny rozwój miasta, poprzez pozostawienie pierwotnego układu zabudowy i nałożenie na niego bardziej regularnego kształtu działek pod zabudowę miejską. Podobnie jak w innych tego typu miastach zabudowa do początków XIX wieku pozostawała w dużej mierze drewniana, rozwój zabudowy murowanej nastąpił po reformach Państwa Pruskiego dopiero w I połowie XIX wieku. W I połowie XVIII wieku Rybnik posiada około 89 domostw, pod koniec wieku wraz z rozwojem przemysłu zaczyna się gwałtowniej rozwijać. Około 1815 r. w mieście było już 200 domów. Pierwotna–murowana zabudowa to budynki jedno i dwukondygnacyjne z dwuspadowymi dachami, sytuowane kalenicą równolegle do ulicy i rynku, niewątpliwie powielające pierwotny układ urbanistyczny drewnianych chałup.

Do końca XIX wieku Rybnik swobodnie rozwijał się jako główny ośrodek miejski na tym terenie, ściągając do siebie kapitał. Wraz z nastaniem XX wieku i gwałtownym rozwojem przemysłu miasto również rosło, ale nie rozwijało się tak bardzo jak chociażby ośrodki obecnego GOP-u czy Racibórz. Duże rozproszenie osadnictwa, ośrodków przemysłowych a wraz z nimi osiedli robotniczych sprawiły, iż duża część kapitału

pozostawała poza miastem, przyczyniając się do rozwoju sąsiednich miejscowości. Spowodowało to, iż układ miejski Rybnika na przełomie wieków nie wykształcił rozbudowanej, XIX wiecznej zabudowy kwartałowej, występuje ona na terenie miasta w ograniczonej formie.

Przemiany państwowo – społeczne początku XX wieku jak również te po I wojnie światowej „tchnęły w miasto nowego ducha”. Sporządzono nowe plany urbanistyczne w oparciu o rozluźniony typ zabudowy kwartałowej bez zapleczy w formie oficyn. Ten typ zabudowy zaczął w szczytkowej formie uzupełniać pierwotny, osiedleńczy układ na bazie istniejących szlaków komunikacyjnych. W latach 20. XX w. zaczęły powstawać kolejne kwartały o regularnym kształcie, w oparciu o opracowane plany rozwoju miasta. W następnych latach dla bogatszych mieszkańców powstały osiedla willowe, również w układach kwartałowych, wyznaczonych przez ulice.

Harmonijny rozwój miasta przerwała II wojna światowa. Po wojnie starano się uzupełniać kwartały miejskie, lecz przedwojenne plany zostały zarzucone zapewne jako niestosowne w nowej rzeczywistości politycznej. W latach 60. i 70. XX w. zaczęto w chaotyczny sposób uzupełniać zabudowę miejską, nie trzymając się skali ani zastanych układów urbanistyczno - osiedleńczych. W okolicy śródmieścia działania te były stosunkowo niewielkie. Na początku XXI wieku w śródmieściu powstały dwie galerie handlowe, które swoją skalą mocno zaburzyły rozdrobniony charakter zabudowy.

W oparciu o sposób i skalę rozwoju układu urbanistycznego można wyznaczyć podstawowe jednostki urbanistyczno-architektoniczne, które będą zróżnicowane pod względem zarówno układu urbanistycznego, jaki i rodzaju oraz skali zabudowy.

- **Najstarsza część miasta** – tereny z przewagą zabudowy XIX wiecznej, lokowanej na układzie urbanistycznym rozwiniętym od lokacji miasta do połowy XIX wieku.
- **Otulina najstarszej części miasta** – tereny o mieszanej strukturze architektonicznej lokowane na rozwijanym w drugiej połowie XIX wieku układzie urbanistycznym.
- **Wieś Smolna** – tereny pierwotnego wiejskiego układu urbanistycznego Smolnej wraz z reprezentatywną, lecz szybko zanikającą, zabudową o charakterze wiejskim.
- **Nowe miasto** – tereny z przewagą zabudowy modernistycznej w układach kwartałowych, w układzie urbanistycznym z początku XX wieku.
- **Osiedla willowe** – tereny z przewagą zabudowy modernistycznej w typie willi miejskich w ogrodzie, w układzie urbanistycznym z początku XX wieku.
- **Nowe osiedla** – tereny z przewagą powojennej zabudowy w typie willowym uzupełniające struktury osiedleńcze z początku XX wieku.

4.2. PRZESTRZENIE MIEJSKIE – PLACE I ULICE ORAZ ICH ZABUDOWA

Place i ulice zawsze stanowiły ważny element kształtujący rozwój poszczególnych miejscowości. Historycznie drogi i ulice stanowiły kontynuacje dawnych szlaków, wzdłuż których z czasem powstawała różnorodna zabudowa, np. mieszkalna, handlowa, użyteczności publicznej. W dalszej kolejności powstawały połączenia pomiędzy poszczególnymi szlakami. Zabudowa niemieszcząca się przy głównych traktach, była lokalizowana w dalszych liniach zabudowy. Potrzeba wspólnych spotkań mieszkańców, wymiany towarów, sytuowania ważnych dla danej społeczności obiektów itp. stworzyły konieczność tworzenia placów wiejskich, a potem miejskich. Przy lokowaniu i wytyczaniu zespołów miejskich - rynki, place i ulice stanowiły zasadniczy trzon, przy którym lokalizowano działki budowane, a następnie wzdłuż nich zabudowę, adekwatną do rangi miejscowości, zmieniającą się wraz ze zmianą stylu życia jej mieszkańców.

Obecnie miasta, wsie niezależnie od ich układu i struktury, opierają swój wizerunek przede wszystkim na placach i ulicach oraz usytuowanej przy nich zabudowie. Ściany budynków wydzielają dla nich przestrzeń, tworząc jednocześnie unikalny krajobraz miasta. W przypadku układów wiejskich, luźna, perforowana ściana biegnie wzdłuż jednej ulicy placu, rozrzedzając się ku polom. W miastach, które tworzy siatka przecinających się ulic wytwarzają się kwartały, których zewnętrzne elewacje stają się niemal teatralną dekoracją dla miejskiego życia, odzwierciedlają to dekorowane elewacje budynków.

Obecne miasto rozwijało się w pobliżu szlaku biegnącego z Krakowa przez Oświęcim do Raciborza, nad rzeką Nacyną (XII w.) oraz wieloma okolicznymi stawami, w związku z trudnieniem się lokalnej społeczności hodowlą ryb. Układ staromiejski został lokowany na prawie magdeburskim (niemieckim) w latach 1288/1308.

Najważniejszy element urbanistyczny miasta, z najbardziej reprezentacyjną zabudową, stanowi czytelny układ staromiejski z rynkiem oraz wychodzącymi od niego w narożnikach ulicach: dwie biegną w kierunku północnym, dwie w kierunku południowym. Wychodząca w narożniku południowo – wschodnim ulica biegnąca w kierunku wschodnim, a ulica wychodząca w kierunku zachodnim, ma początek w połowie zachodniej pierzei rynku.

Fotografia 9. Rybnicki rynek. Widok na pierzeje południową i zachodnią.

Rynek oraz wychodzące od niego ulice wraz z usytuowaną przy nich zabudową, tworzą obecny, stworzony na historycznej podstawie, centralny trzon miasta. Ulice wychodzące w kierunku północnym, po krótkim odcinku dochodzą do biegnącej po łuku, w kierunku północno-zachodnim i północno-wschodnim ul. Św. Jana, przechodzącej w ul. Rudzką i ul. Gliwicką.

Fotografia 10. Rybnik ul. J. III Sobieskiego 9. Budynek dawnego hotelu Świerklaniec.

Przy ul. Sobieskiego znajduje się zabytkowy budynek dawnego hotelu Świerklaniec, wzniesiony u schyłku XIX w. w stylu neobarokowym na miejscu najstarszej rybnickiej karczmy o tej samej nazwie. W marcu 2021 r. fragment elewacji uległ zawaleniu. Elewacje zostały odtworzone.

Fotografia 11. Ul. J. III Sobieskiego. Prawa pierzeja patrząc od strony rynku.

Fotografia 13. Ul. W. Korfanteo, widok na rynek. Na pierwszym planie budynek poczty.

Fotografia 14. Rybnik ul Koscielna. Lata 1910 - 1920. Źródło Fotopolska.

Fotografia 15. Ul. Kościelna widok od strony rynku. W tle kościół M.B. Bolesnej.

Fotografia 16. Plac Kościelny, u zbiegu ul. Rudzkiej, ul. Św. Jana oraz ul. Kościelnej.

U zbiegu ul. Rudzkiej, ul. Św. Jana oraz ul. Kościelnej (wychodzącej z narożnika rynku) usytuowany jest historyczny Plac Kościelny z zabytkowym kościołem MB Bolesnej, zbudowanym według projektu Franciszka Ilgnera w latach 1798-1801, w stylu barokowo-klasycystycznym. Na placu, przed kościołem usytuowana jest grupa figuralna św. Jana Nepomucena z 1728 r., późnobarokowe, dzieło Jana Melchiora Oesterreicha z Raciborza.

Fotografia 17. Plac Kościelny. Na pierwszym planie grupa figuralna św. Jana Nepomucena. Kościół M.B. Bolesnej.

Ulice wychodzące od rynku w kierunku południowym, po krótkim odcinku schodzą się, tworząc wspólną ulicę biegnącą również w kierunku południowym – ul. Miejską, od której odchodzą w kierunku wschodnim i zachodnim główne ulice: Chrobrego i Gen. Józefa Hallera. Przy ul. Korfantego znajduje się budynek dawnego Hotelu Rynkowego, wzniesiony u schyłku XIX w. jako hotel Wittiga. Budynek reprezentuje styl neobarokowy, zachowała się jego bogata dekoracja fasady, m.in. w postaci atlantów.

Fotografia 18. ul. W. Korfanteckiego 2 Budynek dawnego Hotelu Rybnickiego.

Na styku ul. Miejskiej, ul. Hallera i ul. Młyńskiej, na południowy-zachód od rynku znajduje się Plac Kopernika, po jego zachodniej stronie znajduje się zabytkowy budynek Sądu Rejonowego, tzw. „Zameczek”, którego historia sięga ok. XIII w. W 1789 r., w miejscu rozebranego częściowo gmachu (zachowane starsze skrzydła) wzniesiono nowy zamek z przeznaczeniem na "Dom Inwalidów". Gmach został przebudowany według projektu Fryderyka Ingniera. Budynek uzyskał obecną, późnobarokowo-klasycystyczną formę architektoniczną. Założony na planie podkowy obiekt, składa się z dwupiętrowego budynku z dwoma prostopadłymi piętrowymi skrzydłami.

Fotografia 19. Budynek sądu. Plac Kopernika.

Od 1849 r. w zamku swoją siedzibę miał Sąd Grodzki. Po wschodniej stronie placu rozciąga się duży parking. Północną i południową stronę placu zajmuje zabudowa miejska. Po zachodniej stronie ul. Miejskiej, na wysokości ul. Klasztornej usytuowany jest cmentarz i kościół ewangelicki, zbudowany w 1791 według projektu Franciszka Ilgnera, odnowiony po pożarze w 1875 r., klasycystyczny z neoromańską fasadą i wieżą. U zbiegu ulic 3 Maja i Klasztornej znajduje się zespół szpitalny im. Juliusza Rogera, założony przez doktora Juliusza Rogera, którego pierwsze budynki oddano do użytku w 1869 r. Najciekawszym obiektem jest centralna kaplica szpitalna pw. św. Juliusza, z 1894 r.

Fotografia 20. Kaplica szpitalna w zespole szpitalnym im. Juliusza Rogera, u zbiegu ulic Klasztornej i 3-Maja.

Fotografia 21. Rybnik. Zespół Szpitalny Juliusz. Lata 1905-1910. Źródło Fotopolska.

Budynki szpitalne reprezentują style: neogotycki, neoromański oraz eklektyczny. Ulica Klasztorna obsadzona jest szpalerem drzew. U zbiegu ulic: Chrobrego, Zamkowej, Korfantego, Pocztowej znajduje się niewielki plac, otoczony miejską zabudową.

Rynek wytyczono podczas lokacji miasta w XIII-XIV w., według tradycji na miejscu dawnego stawu. Stanowi on obszerny, prostokątny plac z zabudowanymi pierzejami rynkowymi. Plac ten historycznie pełnił też funkcje targowiska, przez pewien czas, raz w roku odbywały się tu jarmarki.

Fotografia 22. Rybnicki rynek w dniu targowym. Lata 1900 - 1920. Źródło Fotopolska.

Do końca XVIII w. istniała tu zabudowa drewniana, wyższe, murowane budynki pojawiły się u schyłku XVIII w. Jak podaje F. Idzikowski w swojej kronice Rybnika z 1861 r., „do tego czasu wszystkie 22 budynki na rynku były już murowane, a tylko jeden z nich był parterowy.” Na płycie rynku początkowo znajdowały się ratusz (rozebrany w 1822 r.) oraz kapliczka św. Jana (rozebrana w I poł. XIX w.) W 1823 r. wzniesiono murowany, istniejący do dziś, budynek ratusza, znajdujący się w zabudowie zachodniej pierzei rynku.

Fotografia 23. Ratusz. Rynek 18.

Obecny wygląd rynku pochodzi z przebudowy z lat 90. XX w. Przywrócono i ustawiono w nowej fontannie stojącą tam od I poł. XIX w. do wybuchu II wojny światowej, późno-barokową figurę św. Nepomucena z 1736 r., pierwotnie stojącą w Jastrzębiu, podarowaną Rybnikowi przez hrabiego Strachwitza. Na płycie rynku z prostokątnym układem nawierzchni z szarej kostki, oprócz w/w figury znajdują się elementy małej architektury w postaci latarni, ławek i donic.

Fotografia 25. Rybnicki rynek. Pierzeja zachodnia.

Fotografia 24. Rybnicki rynek. Lata 1890-1910. Źródło Fotopolska.

Fotografia 27. Rybnicki rynek. Pierzeja południowa.

Fotografia 26. Rybnicki rynek (pierzewa południowa) w 1917 r. Źródło Fotopolska.

Zabudowa rynku, utrzymana w charakterze miejskim, do trzech kondygnacji, budynki z elementami klasycystycznymi, neorenesansowymi, eklektycznymi, niektóre uległy przekształceniu. Charakterystyczny, wykonany w formie kamieniczki małowia-
steczki, pierwotnej zabudowy miasta jest budynek pod nr 15, wzniesiony najpew-
niej w II połowie XVIII w., z późniejszymi przebudowami. Jest to budynek dawnej ap-
teki „Pod Orłem”. Potoczna nazwa „Stara Apteka” utrwaliła się po 1922 r. Działalność

apteczna prowadzona była w tym budynku od 1836 r. Jednym z właścicieli był Friedrich August Ferdinand Fritze, burmistrz Rybnika w połowie XIX w. oraz jego syn Richard, znany botanik i podróżnik.

Fotografia 28. Rynek 15. Budynek wykonany w formie kamieniczki małomiasteczkowej, pierwotnej zabudowy miasta.

Reprezentantem zabudowy rynku w stylu wczesnego modernizmu jest dawny dom handlowy Pragera, znajdujący się przy Rynku nr 5, zbudowany u schyłku I dekady XX w.

Fotografia 29. Rynek 5. Budynek w formie kamienicy handlowej w stylu secesyjnym.

Zabudowa ulic miejskich, wychodzących z rynku oraz usytuowanych w jego pobliżu również posiada analogiczne, reprezentacyjne obiekty.

W pobliżu południowo – wschodniej części rynku znajdują się pozostałości browaru z 1880 r. (fragment komina i budynek słodowni), wkomponowane w obiekt handlowo-usługowy Fokus Park, zbudowany na początku XX w. Za obiektem, po jego południowo-wschodniej stronie usytuowany jest duży parking.

Fotografia 30. Ul. Rynkowa. po prawej Focus Park, teren dawnego browaru.

Obszary położone na południowy-zachód od rynku zajęte zostały pod duży parking i targowisko. Na przedmiotowym terenie można wyróżnić trzy zasadnicze osie o przebiegu północ - południe: w/w oś z rynkiem i wychodzącymi z niego ulicami, oś z ulicą 3 Maja oraz trzecia oś również o przebiegu zbliżonym do kierunku północ-południe – ul. Kościuszki. Oś środkową rozpatrywanego obszaru, o przebiegu południowym, obecnie najbardziej czytelną stanowi ulica 3 Maja, zmieniająca nazwę na ulicę Łony, dalej na ul. Gliwicką. Przy ulicy, na wysokości rynku znajduje się Plac Wolności, pełniący historycznie również funkcje placu rynkowego. Na mapie z 1914 r. istnieje jako Nowy Rynek. Na mapach z początku XIX w. widnieje w tym miejscu wąski, kręty trakt, biegnący z południa na północ, z rozproszoną zabudową po obu stronach. Obecnie zachodnia pierzeja placu ulokowana jest w większości w czterokondygnacyjnej zabudowie. W południowo-zachodnim narożniku zlokalizowana jest zabudowa obiektu handlowo-usługowego Fokus Park.

Fotografia 31. Plac Wolności.

Zabudowa wzdłuż ulicy jest zwarta, w większości o charakterze miejskim, wysokości do trzech kondygnacji. Dalej w kierunku południowym dominuje zabudowa wolnostojąca, uzupełnienie stanowi zieleń, w tym usytuowany po wschodniej stronie Zieleniec im. H. Wieniawskiego. W południowej części ulicy mieści się po wschodniej stronie m.in. budynek Starostwa Powiatowego z 1893 r., zbudowany w stylu neorenesansu północnego oraz budynek delegatury NFZ.

Fotografia 32. ul. 3 Maja, budynek starostwa.

Po zachodniej stronie widoczny jest Klasztor Sióstr Urszulanek z Zespołem Szkół Urszulańskich w Rybniku, którego budowę rozpoczęto w 1937 r. i kontynuowano ją do wybuchu II wojny światowej. W obrębie kompleksu budynków należących do Sióstr Urszulanek na uwagę zasługują również: budynek dawnej szkoły ewangelickiej, założonej w 1791 r. oraz budynek klasztoru, wzniesiony pod koniec XIX w., jako obwodowa komenda wojska i policji. W pobliżu skrzyżowania z ul. 3 Maja znajduje się modernistyczny budynek Sądu Okręgowego.

Na północ od Placu Wolności ulica 3 Maja przechodzi w ul. Łony, następnie ul. Gliwicką. Wzdłuż ulicy, do wysokości ul. Cegielnianej, usytuowana jest zabudowa zwarta, miejska o wysokości dwóch do czterech kondygnacji. Po zachodniej stronie ulicy położony jest Park im. św. Jana Sarkandra, potocznie nazwany parkiem "Na Górcie", zlokalizowany na wzgórzu. W parku znajduje się zabytkowy kościółek akademicki p.w. Wniebowzięcia NMP, z gotyckim prezbiterium dawnego kościoła farnego, pochodzącym z połowy XV w. Na terenie parku w przeszłości znajdował się cmentarz katolicki, zlikwidowany w drugiej połowie lat 70. XX w. Do dziś zachowało się w różnym stanie kilkanaście nagrobków oraz okazała kaplica nagrobna ks. Bolika. W części północnej osi, na odcinku ul. Gliwickiej obsadzonym szpalerem drzew po zachodniej stronie ulicy znajduje się ciąg modernistycznych, wolnostojących willi, po wschodniej stronie ulicy w większości występuje zwarta zabudowa współczesna. Na wschód od Placu Wolności usytuowane są dwa duże, współczesne obiekty: Teatr Ziemi Rybnickiej z zielencem oraz Powiatowa Miejska Biblioteka Publiczna.

Obszar pomiędzy ul. 3 Maja i ul. Kościuszki wypełnia zabudowa w części wolnostojąca, typu willowego oraz blokowego, a także zabudowa zwarta, stanowiąca znaczną część zabudowy współczesnej. Usytuowany w pobliżu ulicy 3 Maja budynek II Liceum Ogólnokształcącego im. A. Frycza-Modrzewskiego, wzniesiony w 1935 r. jako szkoła powszechna im. marszałka J. Piłsudskiego, reprezentuje styl funkcjonalistyczny.

Wschodnią, południkową oś stanowi ulica Kościuszki, jej przebieg jest widoczny na mapie z początku wieku XX. Łączy ona zabytkowy kościół św. Antoniego Padewskiego z dworcem kolejowym. Neogotycki kościół zbudowano według projektu Ludwika Schneidera w latach 1903-1907, jego wieże sięgają wysokości ponad 80 metrów (tradycja podaje 95 m, natomiast badania prowadzone przez pracownię projektową Projekt 3 przyjmują wysokości wież: 84,20 m i 84,21 m).

Fotografia 34. Kościół św. Antoniego z Padwy. ul. Mikołowska 4.

Fotografia 33. Kościół św. Antoniego. Lata 1905-1907. Źródło Fotopolska.

Budynek pierwszego niewielkiego dworca kolejowego oddano do użytku ok. 1856 r., rozbudowano i przekształcono w latach 30. XX w., otrzymał wtedy obecną, modernistyczną szatę architektoniczną. Pozostałości architektury dawnego budynku, tj. neorenesansowe łukowe okna parteru wkomponowano w modernistyczną całość. Zabudowa po zachodniej stronie ulicy o charakterze miejskim, w dużej mierze zwarta do pięciu kondygnacji, jest częściowo wczesnomodernistyczna, częściowo współcze-

sna. W północnej części znajduje się skwer Polskiej Organizacji Wojskowej. W południowej części mieści się współczesny kościół Królowej Apostołów oraz wczesnomodernistyczny budynek Politechniki Śląskiej, dawnego Domu Misyjnego Księża Werbiistów, wzniesionego w 1932 r.

Niejako czwartą oś o przebiegu południkowym, z zakolami, usytuowaną w zachodniej części w/w obszaru stanowi Rzeką Nacyną, nad którą miało początek osadnictwo na tym terenie.

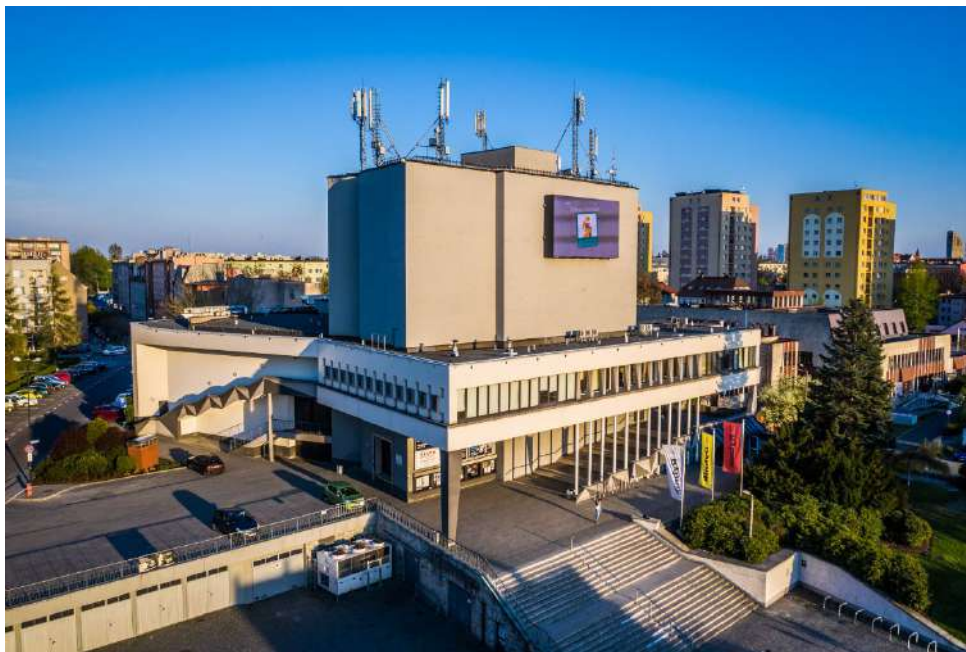
Fotografia 35. Rzeką Nacyną w centrum miasta.

Przebieg koryta rzeki został skorygowany, w stosunku do przebiegu na archiwalnych mapach. Wzdłuż rzeki w jej południowej części przebiega ulica Rzeczna, przechodząca w ścieżkę nad Nacyną. Na wysokości rynku, nad rzeką znajduje się Park Nad Nacyną, w północnej części - Park Tematyczny Nad Nacyną.

Pomiędzy głównymi osiami znajduje się szereg mniejszych ulic o przebiegu południkowym. Osie te przecinają liczne ulice o przebiegu równoleżnikowym i skośnym. Na tym terenie, przy ul. B. Chrobrego znajduje się funkcjonalistyczny dawny gmach Powiatowej Komunalnej Kasy Oszczędności z 1937 r. Od północy przedmiotowy teren Parku Kulturowego ogranicza ulica Kotucza, zasadniczo o przebiegu wschód-zachód, z nieregularną granicą biegnącą od południa.

Oprócz placów miejskich na terenie Parku Kulturowego zlokalizowane jest targowisko oraz przedpola i otoczenia ważnych obiektów, stanowiące również rodzaje przestrzeni miejskich, w tym otoczenia kościołów, obecnego Sądu Rejonowego, Teatru

Ziemi Rybnickiej, dworca, budynków użyteczności publicznej oraz szkół. Należy również zwrócić uwagę na współczesne duże obiekty handlowe, wewnątrz których również znajdują się swego rodzaju place miejskie oraz duże przestrzenie parkingów, które czasowo mogą pełnić funkcje placów miejskich.

Fotografia 36. Teatr Ziemi Rybnickiej.

Na przedmiotowym terenie znajdują się parki, skwery, zieleńce, aleje drzew, tereny zielone oraz „zieleń towarzysząca”. Duży Park im. św. Jana Sarkandra usytuowany jest na wzgórzu przy ul. Gliwickiej. Skwery zlokalizowane są w południowo-wschodniej części parku, w rejonie ulic: Kościuszki, Piłsudskiego, 3 Maja, w niedalekiej odległości od dworca kolejowego. Ogrody, skwery (np. Skwer Polskiej Organizacji Wojskowej przy ul. Kościuszki), zieleńce (np. Zieleniec im. H. Wieniawskiego przy ul. 3 Maja, założony w rozbudowanej formie tuż po 1940 r. na terenie nieczynnego cmentarza żydowskiego, istniejącego w latach 1815-1940, zieleniec przy Zamku, zieleniec przy Teatrze). oraz zieleń towarzysząca, znajdują się również przy obiektach użyteczności publicznej, szkołach, kościołach i na terenie dawnego szpitala przy ul. Klasztornej. Część ulic obsadzona jest szpalerami drzew (np. ul. Klasztorna, część ul. Gliwickiej, część ul. Rudzkiej). Tereny zielone rozciągają się również wzdłuż rzeki Nacyny, nad rzeką znajduje się Park Nad Nacyną, w północnej części - Park Tematyczny Nad Nacyną.

Teren Parku Kulturowego jest bardzo urozmaicony pod względem urbanistycznym i architektonicznym oraz jest bogaty w różnorodne funkcje i typy zabudowy, charakterystyczne dla zespołów miejskich. Teren ten pod względem urbanistycznym związany jest z historycznym układem miejskim, siatką ulic i placów, stworzoną na bazie układu staromiejskiego. Nawiązuje do historycznych powiązań komunikacyjnych, skorygowanych do obecnych wymogów współczesnymi drogami i placami istotny jest tu teren przyrodniczy, stanowiący rzekę Nacynę wraz z otoczeniem. Pod względem zabudowy teren posiada obiekty o różnorodnych funkcjach, w tym: mieszkalnych, usługowych, handlowych, oświatowych, kościelnych, publicznych itp. Zabudowa o charakterze zabytkowym i współczesnym, o różnorodnej formie i charakterze tworzy cenny, miejski zespół.

Północno-zachodnią część terenu stanowi zabudowa dość zwarta, we fragmentach tworząca pierzeje uliczne, część zabudowy jest wolnostojąca, różnorodna - od pozostałości budynków o charakterze małomiasteczkowym, występujących w skromnej formie i wystroju architektonicznym, do reprezentacyjnej zabudowy miejskiej. Najokazalszy zespół zabudowy stanowi kompleks budynków Zespołu Szkół Wyższych przy ul. Rudzkiej, usytuowany na wielohektarowym terenie dawnego Szpitala Miejskiego. Obecny zespół zabudowań kampusu akademickiego przy ul. Rudzkiej wznoszono pierwotnie jako Szpital Spółki Brackiej od 1857 r.

Fotografia 37. Nacyna. Bulwary w śródmieściu. W perspektywie park tematyczny przy kampusie.

Większość dzisiaj istniejących obiektów pochodzi z okresu rozbudowy szpitala na początku XX w. (1909 oraz 1911/12) i reprezentuje wczesny modernizm. Budynki na początku obecnej dekady znacznie przekształcono, adaptując je dla potrzeb kampusu.

Fotografia 38. Budynek kampusu. ul. Rudzka 13.

Rzeka Nacyna oddziela usytuowaną po jej zachodniej stronie część dawnej wsi Smolna, z biegnącą w kierunku południowo-zachodnim ulicą Wiejską oraz jej zabudową, w fragmentach zachowaną w wiejskim charakterze. Północna część tego obszaru, przy zbiegu pięciu ulic ma już charakter miejski. Historycznie we wsi Smolna, na wzgórzu istniał plac targowy, pełniący funkcję rynku.

Na rogu ulic Raciborskiej i Hallera znajduje się eklektyczno-secesyjny budynek dawnego hotelu Śląski Dwór (*Schlesischer Hof*) oraz dwa, wzniesione w tym samym stylu, budynki mieszkalne przylegające do niego od strony ul. Hallera.

Fotografia 39. Budynek dawnego hotelu Śląski Dwór. Ul. Raciborska 23.

Cały zespół wzniesiono w pierwszej dekadzie XX w. Zachowała się częściowo bogata secesyjna dekoracja fasad, w której przeważają motywy roślinne, a także secesyjne elementy bryły budynków (wykusze, szczyty). Przy ul. Hallera znajdują się zabudowania Klasztoru Franciszkańskiego Braci Mniejszych (1927-1937 r.).

Fotografia 40. Zabudowania Klasztoru Ojców Franciszkańskiego. Kościół św. Józefa Robotnika. Ul. Hallera.

4.3. CHARAKTERYSTYKA JEDNOSTEK URBANISTYCZNO-ARCHITEKTONICZNYCH

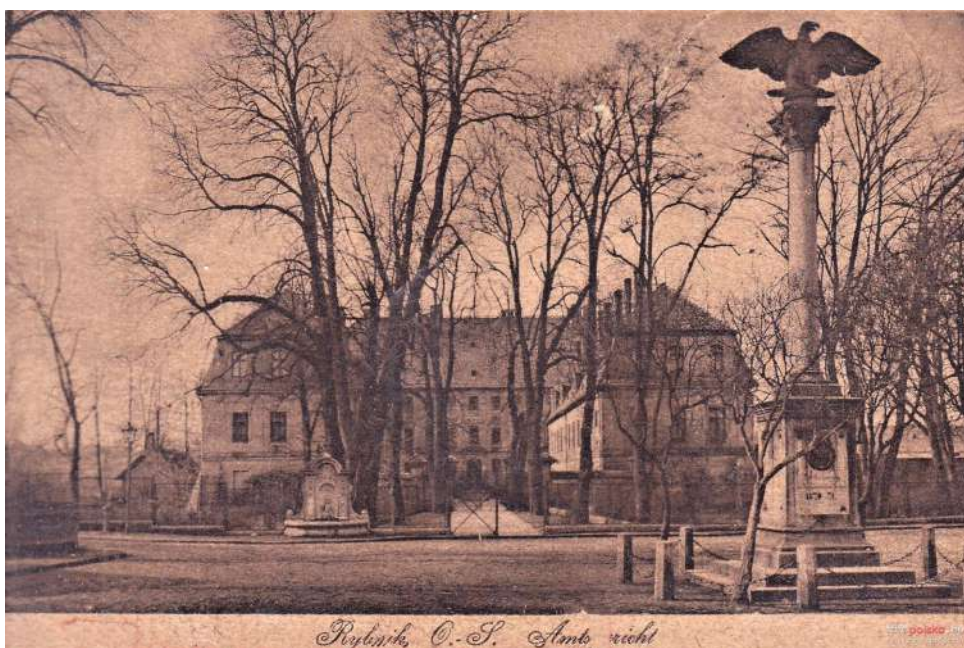
- **Najstarsza część miasta** – tereny z przewagą zabudowy XIX wiekowej i starszej, lokowanej na układzie urbanistycznym rozwiniętym od lokacji miasta do połowy XIX wieku.

Układ staromiejski kształtował się wzdłuż rzeki Nacyna – po jej wschodniej stronie. U zbiegu przecinających się szlaków zlokalizowano zamek wraz z osadą. Układ osadniczy luźno odpowiada przebiegowi głównych szlaków, na który na przełomie XIII i XIV wieku nanizano zorganizowany układ parcelacyjny, który wyznaczył charakter zabudowy miasteczka. Prawdopodobnie miasto rozwijało się od wydłużonego placu zlokalizowanym na osi północ-południe (od którego od północy wychodziły dwie ulice), od południa jedna łączyła je z zamkiem oraz druga, prostopadła, łącząca plac ze Smolną i prowadząca dalej w stronę Raciborza. Na północ i południe od placu wykształciły się dwa podłużne, wąskie kwartały zabudowy, na samym placu zlokalizowany był ratusz. Zabudowa miasta do początku XIX wieku w dużej mierze była drewniana, od końca XVIII wieku była systematycznie wymieniana na murowaną, na wzór pierwotnej. Zrębowa parterowa zabudowa zlokalizowana w układzie kalenicowym, za-

stępowana była podobną, murowaną. W samym rynku i wewnętrznych kwartałach układu budynki były również dwukondygnacyjne, czasem z 3 kondygnacją ukrytą w poddaszu. Większość zabudowy posiadała uproszczony detal architektoniczny, klasycyzujący w charakterze, ograniczony do profilowanych opasek okiennych, gzymsów, podziałów elewacji pilastrami i narożnych boni. Wraz z bogaceniem się miasteczka wiele kamieniczek w rynku zostało przebudowanych albo rozbudowanych. Część z nich otrzymała 3 kondygnację, większość nową, bogatszy detal architektoniczny. Na przełomie XIX i XX wieku zabudowę uzupełniono kamienicami merkantylnymi, istniejące budynki uzupełniono oficynami, zagęszczając zabudowę. Większość zabudowy na tym terenie to oryginalna zabudowa z połowy XIX wieku, bądź starsza oraz przebudowana oryginalna zabudowa z przełomu XIX i XX wieku. Zabudowa zlokalizowana jest na oryginalnej parcelacji działek, wyznaczonej podczas lokacji miasta. Zabudowę staromiejską uzupełnia kompleks zamkowy – obecnie budynek sądu oraz zabudowania kompleksu szpitalnego i administracyjnego, pochodzące z końca XIX wieku.

Fotografia 41. Plac Kopernika

Fotografia 42. Dawny rybnicki zamek, obecnie sąd rejonowy. Lata 1900-1920. Źródło Fotopolska.

- **Otulina najstarszej części miasta** – tereny o mieszanej strukturze architektonicznej, lokowane na rozwijanym w drugiej połowie XIX wieku układzie urbanistycznym.

Ścisły trzon zabudowy staromiejskiej otoczony był zabudową o charakterze wiejskim oraz gospodarczym, głównie od zachodu przy rzece Nacynie. Widoczny jeszcze na

mapie z 1861 roku luźniejszy charakter zabudowy utrzymał się w większości do dzisiaj. Tereny te na przełomie XIX i XX wieku zostały częściowo przekształcone, wytwarzając niedomknięte układy kwartałowe, z uzupełnieniem luźniej, pierwotnej zabudowy oraz zabudowy z lat 30. XX wieku. Otulinę starego miasta stanowią układy zabudowy wykształcone w drugiej połowie XIX wieku, z wszystkimi typami zabudowy, począwszy od pierwotnej, parterowej zabudowy kalenicowej, poprzez kamienice merkantylne oraz szczytkową zabudowę modernistyczną. Kwartały posiadają układ nieregularny, zgodny z charakterem samego starego miasta.

- **Wieś Smolna** – tereny pierwotnego wiejskiego układu urbanistycznego Smolnej wraz z reprezentatywną zabudową o charakterze wiejskim.

Pierwotny układ urbanistyczny wsi Smolna opiera się na jednej ulicy – obecnej ulicy Wiejskiej. Lokalizacja i kształt wsi wynikały niewątpliwie z lokalizacji pobliskiej rzeki Nacyna. Rzeka jeszcze w XX wieku spokojnie meandrowała w swojej dolinie, kształtując miejscowy krajobraz. Wieś, która powstała po jej zachodniej stronie kształtem mogła wpisywać się w krajobraz ponad terenem zalewowym rzeki, stąd ulica Wiejska nie jest typowo prosto kształtowaną ulicą, tylko „miętko” przebiega obok rzeki, co obecnie stanowi również o jej malowniczości. Pierwotnie zabudowa ulicy Wiejskiej składała się z drewnianych chałup typu zrębowego, krytych strzechą. Po ich obu stronach znajdowały się obszary rolne. Z czasem wraz z rozwojem innych okolicznych wsi zaczęły się rozwijać szlaki komunikacyjne pomiędzy nimi. Pierwotny układ parcelacyjny wsi zachował się głównie przy rzece, gdzie ze względu na brak regulacji rzeki i tereny niezabudowane, nie nastąpiła późniejsza zmiana układu parcelacyjnego. Ślady dawnej parcelacji są słabo widoczne w obecnym układzie, pojawiają się w formie podziału działek, przebiegającego prostopadle do głównych ulic. W początku XIX wieku wraz ze wzrostem liczby ludności zaczęła powstawać przy nich zabudowa, na tych samych zasadach jak przy ulicy Wiejskiej – z drewnianą zabudową w układzie kalenicowym.

Zabudowa murowana zaczęła powstawać później, w dzielnicy pojawiła się prawdopodobnie jako pierwsza na terenie związanym z miastem - czyli przy obecnej ulicy Raciborskiej. Ważnym elementem pierwotnego układu urbanistycznego jest zatem zabudowa zlokalizowana przy ulicy, w układzie kalenicowym, o niskich dachach, parterowa bądź piętrowa, tworząca luźne, ale czytelne pierzeje uliczne. W drugiej połowie XIX wieku zabudowa drewniana zaczyna ustępować zabudowie murowanej, ceglanej, z początku parterowej, na przełomie XIX i XX wieku - piętrowej. Obiekty w

kształcie, gabarycie i układzie urbanistycznym powielają zabudowę wcześniejszą, z pewną modyfikacją. Obniża się dach, wydłużają się ściany szczytowe, w nowych obiektach powstaje niewielkie, słabo doświetlone poddasze. W latach 30. XX w. uregulowane zostają ulice, powstają bruki, chodniki, pociągnięta jest podstawowa infrastruktura, woda, kanalizacja i prąd. Smolna zaczyna się rozwijać jako dzielnica willowa dla pobliskiego śródmieścia, powstaje wiele obiektów willowych, zatopionych w ogrodzie na obszernie wytyczonych działkach. Przy głównych ulicach powstają kolejne budynki dwukondygnacyjne z płaskimi dachami oraz niewysokie, dwu, rzadziej trójkondygnacyjne obiekty w formie kamieniczki, ze ślepymi ścianami szczytowymi. W 1937 roku, przy ulicy Wodzisławskiej powstaje Klasztor Franciszkanów i parafia pw. św. Józefa Robotnika, w stylu późnomodernistycznym, z elementami ekspresjonizmu. Kościół p.w. św. Józefa Robotnika stanowi jedyną dominantę przestrzenną dzielnicy. Sąsiednie szkoły są obiektami dwukondygnacyjnymi, nie stanowią istotnych akcentów w ówczesnej zabudowie.

Fotografia 43. Kościół p.w. św. J. Robotnika. ul. Hallera.

Do lat 60. XX w. na przedmiotowym terenie dzielnicy powstaje luźna, willowa zabudowa. Powstające wille często są obecnie doskonałymi oraz dobrze zachowanymi przykładami ówczesnie panującej mody architektonicznej.

- **Nowe miasto** – tereny z przewagą zabudowy modernistycznej w układach kwartałowych, w układzie urbanistycznym z początku XX wieku.

W 1904 roku sporządzono dla Rybnika plan regulacyjny dla nowej sieci wodociągowej, który poza nieregularnym układem staromiejskim i jego otuliną dzielił przestrzeń miasta na regularną sieć kwartałów w układzie oktogonálním. Regulacja przestrzeni dotyczyła głównie całego obszaru na wschód od miasta oraz częściowo wsi Smolnej bez jej pierwotnego układu. Pierwotny układ pozostawiono w starym mieście, jego otulinie, okolicy ulicy Wiejskiej, we wsi Smolna oraz na terenach związanych z Nacyną. W 1914 roku powstał projekt przebudowy Rybnika, który co do zasady powielał układ z 1904 roku, jednak zakładał powstanie na terenie miasta dużych kompleksów budynków. Plan zakładał rozbudowę skrzydeł zamkowych oraz powstanie dużego gmachu naprzeciw zamku, powstanie nowego, dużych rozmiarów ratusza w zachodnio-północnym narożniku rynku oraz obudowę bazyliki okazałymi gmachami. Planów nie zrealizowano, niemniej układ regularnych kwartałów na wschód od starówki udało się w części wykonać. Przeważała zabudowa o charakterze wczesnomodernistycznym i modernistycznym, uzupełniana kwartałowo po II wojnie światowej. W zabudowie przeważa typ kamienicy o tynkowanych elewacjach i oszczędnym detalu, z płaskimi dachami. Większość obiektów posiada charakter obiektów stylistycznie przynależących do modernizmu. Na tym obszarze znajdują się obiekty wczesnomodernistyczne, o historyzujących bryłach i układach elewacji, ale oszczędnym, uproszczonym detalu. Tereny te miejscowo uzupełnia współczesna zabudowa oraz dysharmonijna zabudowa osiedlowa lat 60. i 70. XX wieku.

- **Osiedla willowe** – tereny z przewagą zabudowy modernistycznej w typie willi miejskich w ogrodzie, w układzie urbanistycznym z początku XX wieku.

Tereny te są urbanistycznym przedłużeniem terenów nowego miasta. W układzie kwartałowym na uporządkowanej parcelacji działek zbudowano osiedla na ogół dwupiętrowych willi miejskich w ogrodzie. Budynki realizowane na działkach również stoją w układach prostopadło-równoległych do ulicy. Charakterystycznymi elementami tej zabudowy są płaskie dachy, zróżnicowane okna podkreślające rozbudowane układy bryłowe obiektów, oszczędność detali, stosowanie tynków szlachetnych i fakturowanych oraz lokalizacja podobnych gabarytowo obiektów w obszernych ogrodach.

- **Nowe osiedla** – tereny z przewagą powojennej zabudowy w typie willowym uzupełniające struktury osiedleńcze z początku XX wieku.

Tereny zlokalizowane na północ od układu staromiejskiego, wpisujące się w pierwotny układ urbanistyczny, pomiędzy rzekę Nacynę i tereny zieleni. Są to tereny rozproszonej zabudowy jednorodzinnej, głównie powojennej. Na tym obszarze znajduje się również kilka obiektów z początku XIX wieku oraz kilka willi w stylu modernistycznym. Charakter zabudowy jest mocno zróżnicowany, bez dominacji konkretnych cech. Głównym elementem charakteryzującym ten obszar jest struktura zabudowy reprezentowana głównie przez dwukondygnacyjną zabudowę jednorodzinną, otoczoną ogrodem.

4.4. CHARAKTERYSTYKA ZABUDOWY

Na terenie parku znajduje się wiele typów obiektów. Na potrzeby uszeregowania typologii zabudowy i układów urbanistycznych opisano podstawowe typy, które tworzą tkankę miejską. Pozostałe obiekty typu np.: sakralnego, użyteczności publicznej, stanowią uzupełnienie zabudowy miejskiej i opisane są na w odrębnych kartach. Obiekty te ze względu na rozbudowaną i często niepowtarzalną formę, która na terenie miasta nie występuje w innych obiektach, nie tworzą odrębnego, powtarzalnego typu budynków. Ich rozbudowane elewacje, formy wieżowe i wielkość, stanowią dominanty przestrzenne, kompozycyjne i zamknięcia osi oraz zwieńczenia placów.

4.4.1. TYPOLOGIA ZABUDOWY UWARUNKOWANA CZASEM POWSTANIA

- **Zabudowa wczesnoosiedleńcza**

Obecnie mocno przebudowana i rozproszona, związana z głównymi historycznymi przebiegami traktów miejskich i wiejskich. Dominują budynki jedno i dwukondygnacyjne z dwuspadowymi dachami w układach kalenicowych. Część przebudowano na kamienice merkantylne. Budynki charakteryzuje układ od 4 do 8 osi oraz oszczędny, klasycyzujący detal architektoniczny. Większość zabudowy tego typu znajduje się w układzie staromiejskim przy rynku, dwóch ulicach u kształtnie rozchodzących się na północ, ulicy wychodzącej na południe oraz przy ulicy Wiejskiej.

- **Zabudowa merkantylna**

Układy kwartałowej zabudowy z zabudowanymi wnętrzami kwartałów. W związku z wiejskim charakterem dawnego Rybnika parcelacja działek nie jest tak uporządkowana, jak w miastach lokowanych. Merkantylna struktura urbanistyczna

wpisuje się zatem w nieregularny układ wąskich działek. Zabudowa ta stanowi w głównej mierze uzupełnienie zabudowy wczesnoosiedleńczej i zlokalizowana jest głównie przy najstarszych traktach komunikacyjnych.

- **Zabudowa modernizująca**

Zabudowa powstająca po 1915 roku, mająca z początku cechy uproszczonej zabudowy merkantylnej z budynkami krytymi dachami skośnymi. Zabudowa lat 20. i 30.XX w., już często w pełni modernistyczna, stanowiąca uzupełnienie zabudowy merkantylnej, tworząca odrębne zespoły. Zespoły takiej zabudowy znajdują się na północ od historycznej zabudowy zespołu staromiejskiego – są to osiedla willowe. Na wschód znajdują się układy mieszane – wille oraz zabudowa kwartałowa.

- **Zabudowa osiedlowa i współczesna**

Zabudowa powstała po 1950 roku, podzielona na dwa funkcjonalne typy - zabudowę osiedlową i pawilonową. Układy osiedlowe, często mocno wyrastające wysokością budynków poza skalę otaczającego je układu, pozostające w kontrze do tradycyjnej zabudowy. Nie trzymają linii zabudowy, układu urbanistycznego i jego struktury. Obiekty pawilonowe również są stawiane bez uwzględnienia uwarunkowań urbanistycznych, dotyczy to także współczesnych galerii handlowych, które skalą znacznie odstają od struktury miejskiej.

4.5. PODSTAWOWE TYPY OBIEKTÓW TWORZĄCYCH STRUKTURĘ UKŁADU URBANISTYCZNEGO

Obiekty mieszkalne parterowe typu wiejskiego

Są to obiekty nowożytnie, wybudowane przed latami 20. ubiegłego wieku. Budynki powstawały raczej po 1850 roku, kiedy to na Śląsku, na wielu terenach, zaczęto na większą skalę wymieniać starą zabudowę zrębową na nową, murowaną. Większość tego typu obiektów w dzielnicy Smolna powstało prawdopodobnie po 1870 roku, na przełomie XIX i XX wieku wypierane były przez obiekty dwupiętrowe. Charakterystycznym elementem jest dwuspadowy dach kryty dachówką - obecnie papą, oraz ściany szczytowe. Przeważają dachy o nachyleniu od ok 15 do 25 stopni.

Obiekty o oszczędnym, klasycyzującym detalu architektonicznym, w przypadku obiektów tynkowanych oraz detalu kształtowanym w cegle w obiektach ceglanych, najczęściej kilkuosiowe. Często pierwotnie z przelotową sienią, parterowe z niewysokim poddaszem doświetlonym niewielkimi okienkami w elewacji. Jednym z charakterystycznych elementów jest kondygnacja poddasza z niewysokimi ściankami kolankowymi i niewielkimi okienkami rozmieszczonymi osiowo nad oknami głównymi. Często te okienka w bogatej oprawie wraz z gzymsem, na którym były „ustawione” stanowiły główny element dekoracyjny budynku. Obecnie można (na podstawie często zachowanych górnych otworów) zdiagnozować sposób przebudowania parteru obiektu w celu jego adaptacji do nowych funkcji. W elewacjach szczytowych występuje nierzadko pojedyncze lub podwójne okienko, sklepione pełnym łukiem. Na terenie wsi w przeważającej części były to pierwotnie obiekty ceglane. Obecnie większość z nich jest otynkowana i ocieplona.

Obiekty mieszkalne piętrowe typu wiejskiego lub małomiasteczkowego

Są to obiekty nowożytnie, wybudowane przed latami 20. ubiegłego wieku. Nie wyklucza to możliwości budowania obiektów w późniejszym okresie. Stoją one najczęściej w układzie kalenicowym, równolegle do osi ulicy, trzymając jedną linię zabudowy. Charakterystycznym elementem jest dwuspadowy dach, kryty dachówką. Najczęściej występuje dach dwuspadowy o nachyleniu połaci pomiędzy ok 15 a 35 stopni. Obiekty o oszczędnym klasycyzującym detalu architektonicznym, najczęściej 4 – 7 osiowe. Funkcjonalnie mogą posiadać usługę w parterze, często pierwotnie z przelotową sienią. Najczęściej dwukondygnacyjne – trzecia kondygnacja może się pojawiać w wyniku późniejszych rozbudów. W rejonie centrum miasta obiekty często były tynkowane w „kostiumie” architektonicznym, nawiązującym do klasycyzmu. Na terenach wiejskich są to często nieotynkowane, ceglane obiekty z uproszczonym detalem. Detal skupia się najczęściej na gzymsach, nadprożach okiennych, czasem pilastrach. W drugiej kondygnacji występuje wnęka często przeznaczona na figurę świętego. Z reguły są to obiekty symetryczne. W elewacji szczytowej nierzadko występują niewielkie okienka sklepione łukowo bądź łukiem odcinkowym, w liczbie najczęściej dwóch sztuk. Dwukondygnacyjne obiekty powstawały nieco później niż parterowe.

Obiekty typu willowego

Są to obiekty nowożytny, o zróżnicowanej wielkości, bryle, detalu, których wyróżnikiem jest ich pierwotna, reprezentacyjna funkcja mieszkalna. Obiekty o funkcyjnych wszystkich elewacjach, najczęściej położone są w centrum działki, otoczone ogrodem. Do tych obiektów zaliczają się obiekty XIX i XX-wieczne oraz modernistyczne, wybudowane przed 1950 rokiem. Do tej kategorii można zaliczyć także wille, które powstawały jeszcze w pierwszych latach 60. XX wieku. W przypadku tej zabudowy – jest ona rozproszona, często „nie trzyma” linii zabudowy. Ważnym elementem kompozycyjnym jest ogród wokół willi, który pozytywnie wpływa na odbiór dzielnicy. Elementem tworzącym „urbanistykę” jest często tylko ogrodzenie, które przebiega w jednej linii, jest ono o tyle istotne, iż było projektowane zazwyczaj jako integralna część obiektu. Wille od tzw. „polskiej kostki” odróżnia głównie zróżnicowanie bryły, detal architektoniczny, wielkość parceli, na której się znajdują, jakość ogrodzenia oraz paradoksalnie „nietrzymanie linii” zabudowy. „Polska kostka”, zazwyczaj budowana była według określonej linii zabudowy, posiadała zunifikowany detal, małe działki, najczęściej zlokalizowane od frontu i po bokach po ok. 4 m szerokości od budynku. Wille posiadają często zaoblone partie budynków, często budowane są w układzie dwóch brył, posiadają zróżnicowane okna, prosty, ale wyrazisty detal architektoniczny. Obiekty modernistyczne często tynkowane są tynkami szlachetnymi. Obiekty późniejsze najczęściej tynkowano pseudoszlachetnym tynkiem żwirowym, z odciskaniem w nim detalu. Utrzymane pierwotnie w naturalnej kolorystyce materiałów, z których zostały wybudowane. Na terenie dzielnicy zachowało się również kilka obiektów willowych, eklektycznych, z przełomu XIX i XX wieku oraz z początku XX wieku.

Kamienice merkantylne

Są to obiekty wybudowane pod koniec XIX wieku do lat 20. XX wieku. Są to na ogół obiekty 3 i 4 kondygnacyjne o kilku – kilkunastoosiowych elewacjach, z niesymetrycznymi dachami płaskimi, pulpitowymi, bądź dwuspadowymi. Obiekty zazwyczaj występują z usługowym parterem, który często posiada z tyłu oficynę. Frontowa elewacja występuje z bogatym detalem, tylna z ubogim bądź uproszczonym detalem. Elewacje frontowe są często w charakterze symetryczne, a tylne wynikowe. Budynki o różnorodnej kolorystyce i zróżnicowanych detalach architektonicznych. Wiele obiektów o różnych cechach stylowych, od eklektycznych, przez neostylowe, do secesyjnych oraz art deco. Obiekty z reguły realizowano w układach kwartałowych, trzymają linie zabudowy wzdłuż ulicy. Do tego typu można zaliczyć obiekty w zabudowie

kwartałowej o uproszczonym, modernizującym detalu, o historyzującej bryle i układach elewacyjnych.

Kamienice i obiekty modernistyczne

Są to obiekty w kwartałowej zabudowie lub wolnostojące, z reguły 3 – 5 kondygnacyjne. Obiekty w zabudowie posiadają prostą bryłę nakrytą dachem płaskim, są wolnostojące z rozbudowanym układem brył, nakryte dachami płaskimi. Budynki posiadają szczytkowy, uproszczony detal, 1- 2 formy okien – w przypadku budynków w zabudowie, oraz więcej form okiennych w obiektach wolnostojących, podkreślają one wówczas układy brył. Obiekty w zabudowie artykułowane są 4-7 osiowo. Obiekty wolnostojące posiadają zróżnicowaną ilość osi. Okna często są grupowane w poziomych pasach podkreślonych wycofaniami tynku. W niektórych obiektach w zwieńczeniach lub miejscach szczególnych występują okulusy. Obiekty są tynkowane, często tynkami szlachetnymi bądź fakturowanymi, na ogół, jeżeli występuje kolor – jest to tynk barwiony w masie.

4.6. ZIELEŃ NA TERENIE PARKU KULTUROWEGO

Wartość krajobrazowa terenów zieleni

Zieleń na obszarze parku kulturowego śródmieścia w Rybniku rozmieszczona jest nieregularnie, enklawami tworzonymi przez parki, zieleńce, skwery, zieleń śródmiejską towarzyszącą zabudowie, jak i układy szpalerowe oraz alejowe drzew, wzdłuż ulic miasta, ponadto zieleń związaną z rzeką Nacyną. Zieleń miejska Rybnika występuje zarówno w formie komponowanej, jak i niezorganizowanej, wyrosłej z nasadzeń dokonanych przez mieszkańców w ich najbliższym otoczeniu oraz wyrosłą z samosiewu. Śródmieście jest przykładem swoistej symbiozy zabudowy miejskiej przeplatającej się z obszarami biologicznie czynnymi, które „zmiękcza” odbiór surowej tkanki budowlanej. Przestrzeń miasta uzupełniana jest zielenią sadzoną w donicach i rozmieszczoną w miejscach, gdzie niemożliwe jest utrzymanie drzew, krzewów i innych roślin gruntowych, z uwagi na zabudowanie powierzchni oraz gęstą sieć infrastruktury technicznej i sieci, co można zaobserwować na przykładzie ul. Kościuszki, płyty rynku, ul. Miejskiej i Placu Wolności. Malowniczość oraz atrakcyjność sposobu zagospodarowania zieleni w zestawieniu z otoczeniem zurbanizowanym tworzą ciekawą wartość krajobrazową.

Wartość przyrodnicza terenów zieleni

Park Kulturowy śródmieścia charakteryzuje się szatą roślinną naturalnie występującą na tym obszarze oraz sadzoną, komponowaną i utrzymywaną, jako zieleni typowo miejską, złożoną zarówno z gatunków liściastych jak i szpilkowych. Rolę dominującą w przestrzeni miejskiej pełnią drzewa zróżnicowane gatunkowo, a zatem i gabarytowo – największymi występującymi drzewami są dęby, platany, buki, klony i jesiony oraz lipy drobnolistne, występujące najczęściej wzdłuż ulic w układzie alejowym. Na terenie występują średnie gatunki drzew, reprezentowane przez brzozy, graby magnolie, głogi, leszczyny tureckie i ozdobne odmiany drzew owocowych, takie, jak jabłonie, wiśnie i śliwy. Widoczne są także mniejsze formy szczepione drzew w odmianach kulistych, jak robinia biała lub katalpa bigoniowa.

- **Zieleniec przy Zamku (ZP 1)**

Dawny zamek zlokalizowany przy Placu Kopernika (obecnie siedziba Sądu Rejonowego). Granice ochrony konserwatorskiej obejmują całość obiektu i jego najbliższe otoczenie wpisane do rejestru zabytków dawnego województwa katowickiego decyzją nr A/545/66 z dnia 05.02.1966 r. Obiekt zlokalizowany w centrum miasta, wybudowany na planie podkowy reprezentacyjny gmach sądu rezydujący w zabytkowym, piastowskim zamku. Początki zamku sięgają przełomu XIII i XIV w., którego pozostałości odkryte w czasie badań archeologicznych, można obejrzeć na dziedzińcu zamkowym. Obecna bryła zamku pochodzi z II połowy i końca XVIII w., posiada późnobarokowy charakter architektoniczny. W tym stylu zostało też prawdopodobnie zaprojektowane otoczenie zamku. Klasycystyczne założenia zieleni charakteryzują się prostotą, czystością linii oraz oszczędnym doбором materiału roślinnego, co wyraźnie widać w zagospodarowaniu dziedzińca. W XIX w. zamek został otoczony zorganizowanym zieleniem. Po remoncie i konserwacji zamek wraz z otaczającym zieleniem o pow. 0,82 ha odzyskał swój charakter. Wykonano także obwódki rabat kwaterynych i ciągów komunikacyjnych z cisów oraz bukszpanu. Kompozycję drzew uzupełniono formowanymi roślinami, charakterystycznymi dla ogrodów barokowych, ułożonymi w kształty geometryczne.

Fotografia 44. Zieloniec przy zamku. Pl. Kopernika.

Na uwagę zasługuje rosnący na skraju zieleńca okazały jesion wyniosły o obwodzie pnia wynoszącym 300 cm, objęty ochroną na podstawie decyzji nr RL-VII-7140/24/81 Wojewody Katowickiego z dnia 17 września 1981 r. o uznaniu za pomnik przyrody zm. rozporządzeniem nr 59/07 Wojewody Śląskiego z dnia 19.10.2007 r.

- **Zespół zieleni komponowanej przy Szpitalu Juliusz (ZP 2)**

Zabytkowa zabudowa Zespołu Szpitala Miejskiego Nr 1, w skład którego wchodzi: budynek główny, budynek Oddziału Dermatologicznego, budynek pralni, biura i Oddziału Pomocy Doraźnej. Obiekt położony pomiędzy ul. Miejską, Klasztorną i 3 Maja, od północy graniczy z zieleńcem „Bukówka”. Wpis do rejestru zabytków obowiązuje na podstawie decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o nr A/1462/92 z dnia 07.05.1992 r. Granice ochrony obejmują wymienione budynki wraz z otoczeniem zieleni. Kompozycja rozpoczyna się szpalerem kasztanowców pospolitych (*Aesculus hippocastanum*), rosnących wzdłuż ulicy Klasztornej. Terenem zieleni w zespole stał się dziedziniec pomiędzy budynkami szpitalnymi, pełniący dawnej rolę zieleńca dla pacjentów i obsługi szpitala. Prawdopodobnie występował tu obwodowy układ lip drobnolistnych (*Tilia cordata*) uzupełniony drzewami i krzewami liściastymi. Zachowane z układu historycznego w dobrym stanie są dwa platany klonolistne

(*Platanus xhispanica*), w pobliżu których posadowiono siłownię zewnętrzną. Układ alejek zmieniono w stosunku do pierwotnego i wykończono nawierzchnią asfaltową, gdzie historycznie najbardziej prawdopodobnym materiałem była nawierzchnia gruntowa. Należy dążyć do sporządzenia projektu rewaloryzacji terenu dziedzińca, celem wykonania gospodarki drzewostanem istniejącym oraz projektu posadzenia zastępczego drzew, krzewów i zieleni niskiej, dla zachowania i odtworzenia substancji zabytkowej miejsca o niewątpliwie wysokim potencjale.

- **Zieleń komponowana cmentarza ewangelicko-augsburskiego (ZP 3)**

Przy kościele ewangelicko-augsburskim, zlokalizowanym przy ul. Miejskiej 12 położony jest cmentarz parafialny. Kościół wraz z ogrodzeniem wpisany został do rejestru zabytków województwa śląskiego, decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach o nr 119/04, w dniu 13.08.2004 r. Obszar cmentarza nie został objęty wpisem do rejestru. Przewidziany do likwidacji w latach 80. XX wieku. Plan ten nie został zrealizowany i cmentarz zachował się do dnia dzisiejszego, a wraz z nim układ alejowy lip drobnolistnych (*Tilia cordata*) oraz klonów pospolitych (*Acer platanoides*). Drzewostan w przeciętnym stanie fitosanitarnym wymaga przeprowadzenia zabiegów pielęgnacyjnych, celem poprawy kondycji drzew, jak i dla zapewnienia bezpieczeństwa. Drzewa występują tu w układzie alejowym i krzyżowym. Kompozycja jest czytelna, aczkolwiek występują braki w ciągłości szpalerów drzew, które należy uzupełnić.

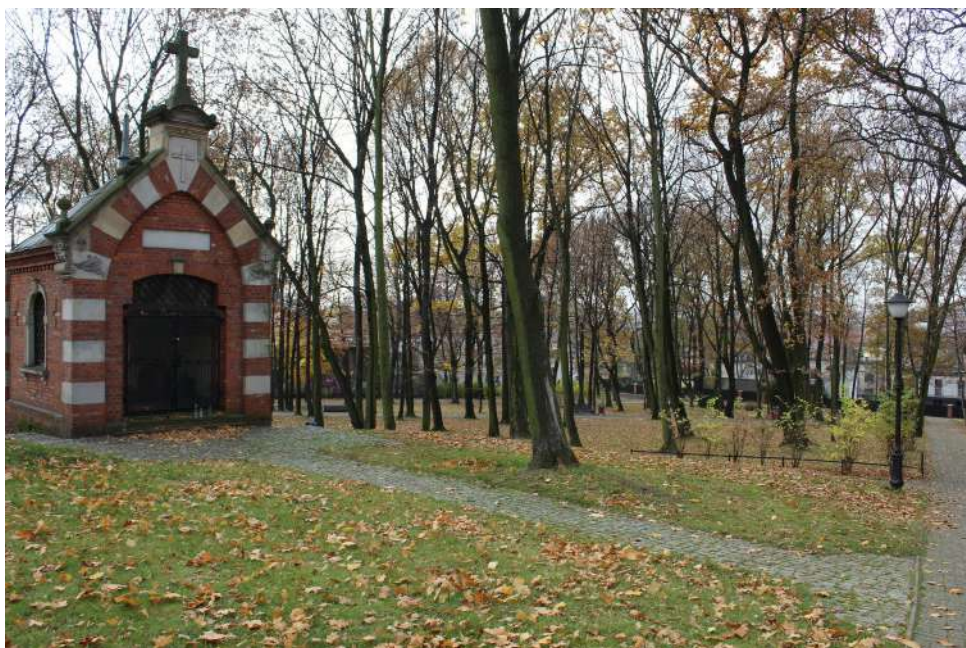
- **Park im. Św. Jana Sarkandra (ZP 4)**

Park ten zlokalizowany jest pomiędzy ulicami Gliwicką, Cegielnianą, ks. Rybnickiego i ks. Brudnioka. Na obszarze obecnego parku zlokalizowany jest dawny kościół parafialny pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny (obecnie kaplica cmentarna z zachowanym prezbiterium) wraz z zasypanym i zniwelowanym dawnym cmentarzem parafialnym, czynnym od XIII w. do początków XX w. (ostatnie pochówki miały miejsce jeszcze później).

Fotografia 45. Park św. J. Sarkandra.

Granice ochrony konserwatorskiej, obejmujące obiekt, wynikają z decyzji wpisanej do rejestru zabytków nr A/547/66 z dnia 5.02.1966 roku. Jego otoczenie nie zostało zdefiniowane. Obszar parku wpisany jest do rejestru zabytków w dniu 21 sierpnia 2024 (nr rej. A/1426/24). Zarówno historyczne uwarunkowanie tej przestrzeni wymaga zapewnienia ochrony, jak i układowi zabytkowy, przy równoważnym gospodarowaniu obszarem zieleni publicznej. Obszar nazywany potocznie parkiem „Na Górcie”, otrzymał w 1994 r. oficjalną nazwę parku im. Świętego Jana Sarkandra. Park pokrywa wzgórze, które od pradawnych czasów było dla rybniczian miejscem kultów, według tradycji z XIX wieku, najpierw pogańskich, a następnie miejscem kultu chrześcijańskiego. Wybudowana na wzgórzu w końcu XII w. świątynia została przebudowana w XV w. (styl gotycki). Na całym wzgórzu, do obrysu świątyni, rozciągał się najstarszy rybnicki cmentarz, czynny formalnie do 1920 r. Około 1978 r. nieczynny i częściowo zdewastowany cmentarz zlikwidowano (zrównano z ziemią). Na terenie parku usytuowana jest zabytkowa kaplica nagrobna ks. Bolika.

Fotografia 46. Kaplica Grobowa ks. Bolika w parku im. św. J. Sarkandra.

Na terenie parku znajduje się także pomnik nagrobny rosyjskich jeńców wojennych, pochodzący z lat 1915-18. Pod koniec lat 90. XX w. wyremontowano zabytkowe prezbiterium, zrekonstruowano fragment muru oporowego i ogrodzenia od strony ulicy Cegielnianej oraz wybrukowano część alejek. W 2000 r. poddano konserwacji fragmenty zachowanych nagrobków dawnego cmentarza, tworząc lapidarium zlokalizowane w części wschodniej parku, przy kościółku akademickim. W parku drzewostan tworzą głównie gatunki rodzime, naturalnie występujące na obszarze Rybnika, takie, jak dęby szypułkowe, klony pospolite i jawory, jesiony wyniosłe uzupełnione robinia białą lub grabem pospolitym. W przestrzeni parku brakuje „piętra średniego i niskiego”, które reprezentowane są poprzez sporadycznie występujące średnie i małe drzewa oraz krzewy. Należy wprowadzić występującą zieleń w celu urozmaicenia formy, zwłaszcza poprzez zastosowanie roślin kwitnących, takich, jak małe i średnie drzewa, również krzewy i byliny. Niestety widoczny jest także brak spójności w zakresie małej architektury, pomiędzy różnymi w stylu latarniami, ławkami i koszami na śmieci. Zalecane jest również ujednolicenie nawierzchni alejek, gdyż na chwilę obecną część została wykonana z kostki betonowej, a pozostała część jest gruntowa, co podkreśla charakter parkowy obiektu. Docelowo taką nawierzchnię należy przyjąć do wprowadzenia na alejki.

- **Zieleń przy kościele parafialnym pod wezwaniem św. Antoniego (ZP 5)**

Obszar przy ulicy Mikołowskiej 4 wpisany jest do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach pod nr A/1443/91, z dnia

25.09.1991 r. Granice ochrony obejmują budynek kościoła wraz z wyznaczonym otoczeniem, na którym znajduje się drzewostan towarzyszący bazylice. Zieleń jest w trakcie rewaloryzacji, z uwagi na wymianę licznych nasadzeń wtórnych, które wykonane niezgodnie z charakterem obiektu zarówno pod względem doboru gatunkowego, jak i lokalizacji, wpłynęły negatywnie na obiekt zabytkowy. Występują tu licznie drzewa i krzewy iglaste, jak modrzew europejski (*Larix decidua*), świerk (*Picea sp.*), czy żywotnik (*Thuja sp.*). Pomiedzy budynkiem bazyliki a plebanią występuje półkolisty układ lip drobnolistnych (*Tilia cordata*), natomiast wzdłuż ogrodzenia od strony ulic Miłkowskiej i Powstańców Śląskich wykonane są nowe nasadzenia szpalerowe kasztanowców pospolitych (*Aesculus hippocastanum*). Wejście na plac kościelny od strony starówki podkreślono nasadzeniem graba pospolitego (*Carpinus betulus*) w odmianie kolumnowej. Wprowadzane są również krzewy ozdobne gatunku różanecznik (*Rhododendron sp.*) na tereny rabat zlokalizowanych bezpośrednio przy kościele, co pozwala na uniknięcie błędu przesłonięcia elewacji zabytkowego kościoła i nie spowoduje kolizji gałęzi drzew z elewacją. Nawierzchnia utwardzona jest wykonana z kostki betonowej. Obszar przy bazylice powiązano widokowo z zieleńcem Polskiej Organizacji Wojskowej, który stanowi przedpole obszaru przykościelnego od strony centrum miasta. Zarówno zieleń towarzysząca kościołowi, jak i zieleńca POW powinna zmierzać do wyeksponowania dominanty widkowej, jaką są wieże kościelne w krajobrazie śródmiejskim Rybnika.

- **Zieleń towarzysząca kościołowi pw. Matki Boskiej Bolesnej (ZP 6)**

Kościół parafialny pod wezwaniem Matki Boskiej Bolesnej, zlokalizowany przy ul. ks. Rybnickiego wpisany jest do rejestru zabytków pod nr A/545/66 z dnia 05.02.1966 r. Wskazane granice ochrony obejmują całość obiektu w ramach ogrodzenia i wyposażenie wnętrza. Kompozycyjnie obszar przykościelny powiązano z budynkiem plebanii położonej przy ul. ks. Rybnickiego 2, co wynika z pozostałości układu lip drobnolistnych (*Tilia cordata*), rosnących wzdłuż ogrodzenia przy ulicy. Najprawdopodobniej układ drzew otaczał ogród plebanii w sposób symetryczny i występował również od strony obecnego parkingu. Starodrzew lipowy występuje bezpośrednio przy budynku kościoła jako obecnie niekompletny. Obszar przykościelny w centrum miasta stanowił doskonały przykład, jak wykorzystując niewielką ilość drzew można wprowadzić kompozycję zieleni w obszar zabudowany, organizując zarazem przestrzeń. Drzewa należące do zabytkowego układu pozostałe do dnia dzisiejszego na tym terenie wymagają podjęcia zabiegów pielęgnacyjnych w celu zachowania historycznej

substancji. Przy kościele wprowadzono liczne nasadzenia drzew i krzewów, zarówno szpilkowych jak i liściastych, niezgodnych z uwarunkowaniami zabytkowymi – posadzono żywotniki (*Thuja sp.*), cyprysiki (*Chamaecyparis sp.*), jałowce (*Juniperus sp.*), świerk (*Picea sp.*) i szczepione drzewa liściaste, niekorespondujące z układem. Zaleca się usunięcie nasadzeń wtórnych oraz uzupełnienie i odtworzenie historycznej przestrzeni zakomponowanej lipą drobnolistną z uzupełnieniem krzewów, bylin i kwiatów, dbając o zachowanie spójnego charakteru zarówno do przestrzeni bezpośredniego otoczenia kościoła jak i ogrodu przy plebanii.

- **Zieleniec Bukówka (ZP 7)**

Zieleniec znajduje się pomiędzy ul. 3 Maja, a ul. Miejską, zajmuje powierzchnię 6,3 tys. m². Powstał w latach 1910-14 w miejscu dawnego stawu. Zieleniec graniczy ażurowym ogrodzeniem z dziedzińcem zespołu dawnego szpitala „Juliusz”. Podczas zakładania posadzono duże skupiska buków (obecnie odtwarzanych), od których pochodzi nazwa zieleńca.

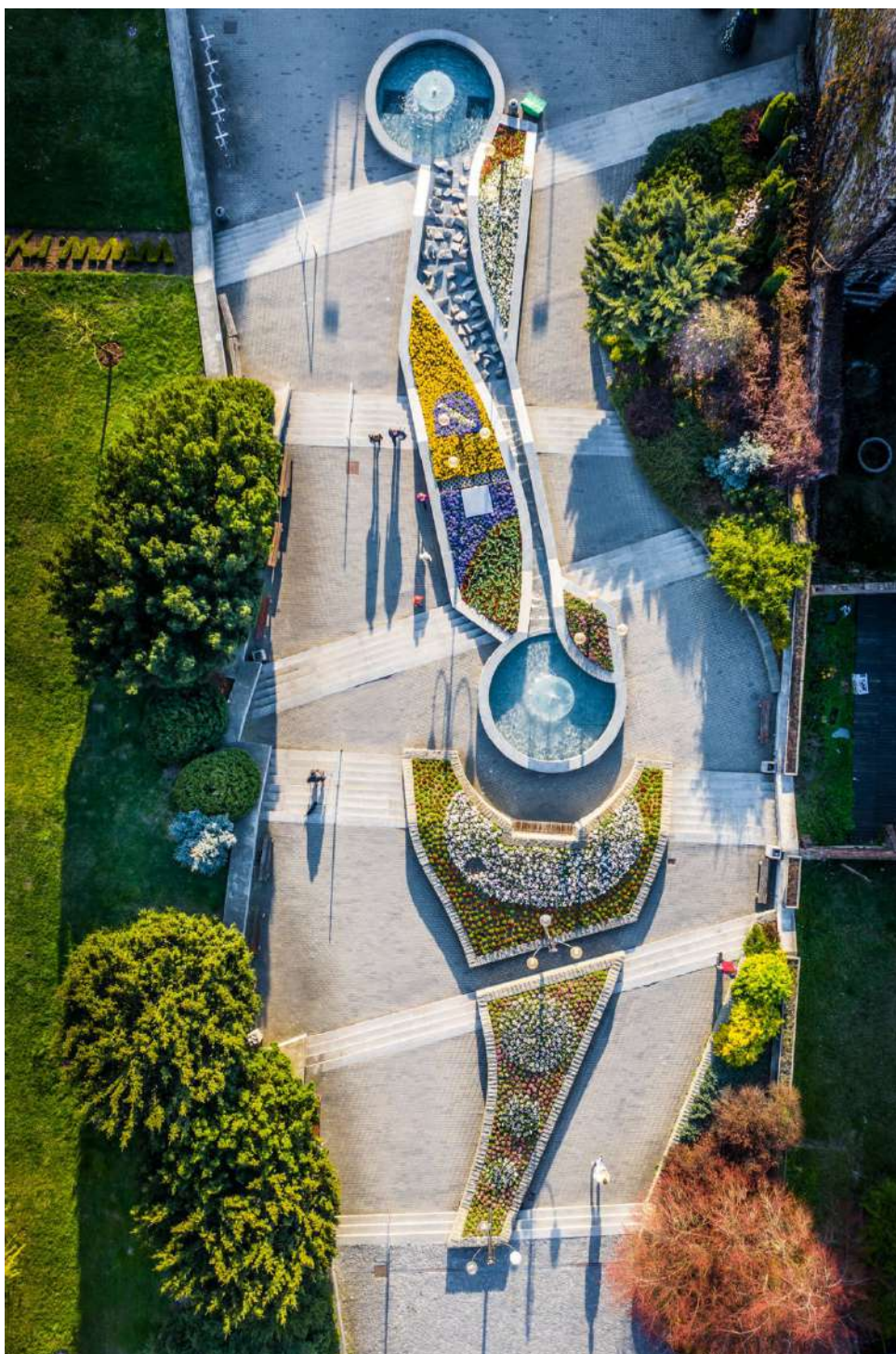
Fotografia 47. Zieleniec Bukówka.

Na obszarze zieleńca alejki są wybrukowane kostką betonową, wprowadzono nowe funkcje publiczne poprzez budowę placu zabaw dla dzieci oraz małego stawu z rozpostartym nad nim mostkiem, co koresponduje z uwarunkowaniami historycznymi. Aktualnie zachowały się nieliczne egzemplarze starych buków, jednakże w drodze odbudowy zieleni, na terenie zieleńca posadzono liczną roślinność zróżnicowaną zarówno w gabarycie jak i w formie, nie zapominając o uzupełnieniu wszystkich

pięter kompozycji. Obecnie roślinność zieleńca, oprócz nowych i młodych roślin, stanowią również dęby i lipy oraz grupy pięknych różaneczników zlokalizowanych w obrębie stawu. Ciekawym krzewem rosnącym na tym terenie jest dereń jadalny, kwitnący w okresie zimowym jeszcze przed rozwojem liści.

- **Zieleniec przy Teatrze Ziemi Rybnickiej (ZP 8)**

Zieleniec zlokalizowano naprzeciwko Placu Wolności – podczas budowy Teatru Ziemi Rybnickiej w 1964 r. powstała przestrzeń zielona o charakterze tarasowym. Obejmuje on tereny istniejącej wówczas bazy ogrodniczej Zarządu Zieleni Miejskiej oraz skarpę pokrywającą podziemną szczelinę przeciwlotniczą. Wraz z terenem zieleni wybudowano szerokie, tarasowe schody prowadzące od Placu Wolności do samego Teatru. W 1994 r. z inicjatywy ówczesnego prezydenta Rybnika Józefa Makosza, zostały one przeprojektowane przez projektanta ZZM Hannę Wieczorek, poprzez przełamanie ich monotoności wprowadzeniem okazałego kwietnika pośrodku stopni.

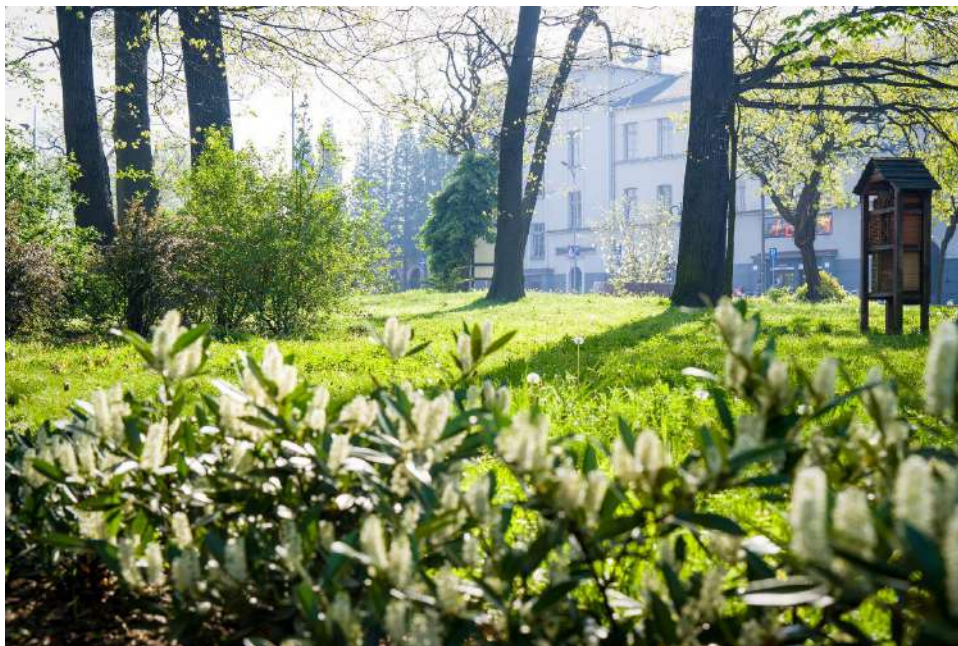
Fotografia 48. Zieleń i schody na kaskadzie prowadzącej do Teatru Ziemi Rybnickiej.

Obsadzany corocznie roślinami sezonowymi, tworzy imponującą, kwietną kaskadę. Wizerunek zieleńca wzbogaca różnorodna roślinność otaczająca schody. Kompozycja zieleni tworzona jest przez perełkowca (*Styphnolobium* sp.), cis pospolity (*Taxus baccata*), trzmieliny (*Euonymus* sp.), irgi (*Cotoneaster* sp.), berberysy (*Berberis* sp.), tamaryski (*Tamarix* sp.), jałowiec (*Juniperus* sp.) oraz dużą wierzbę płaczącą (*Salix alba* 'Tristis'), rosnącą tuż przy wejściu do Teatru, topolę czarną odm. włoskiej (*Populus*

nigra 'Italica') i kosodrzewinę (*Pinus mugo*). Utrzymanie zieleńca w formie reprezentacyjnej i zadbanej nie wskazuje na konieczność podjęcia działań rewaloryzacyjnych.

- **Zieleniec Starościński (ZP 9)**

Położony jest między ulicami Piłsudskiego, Wieniawskiego i Klasztorną. Ma powierzchnię 7,9 tys. m². Zieleniec powstał z części ogrodów należących do dawnego Starostwa Rybnickiego, stąd nazwa zieleńca.

Fotografia 49. Zieleniec Starościński.

Centralną część zieleńca stanowi klomb ograniczony betonową palisadą i otoczony ławkami. Teren został udostępniony dla mieszkańców Rybnika na początku lat 70. XX w. Wykonano przebudowę ścieżek i rekompozycję zieleni. Roślinność zieleńca stanowi głównie starodrzew złożony z dębów, lip, klonów i robinii. W ich cieniu rosną liczne, okazałe, 60-letnie różaneczniki. W centralnej części zieleńca urządzono klomb otoczony drewnianą palisadą. Ze względu na duże zacienienie rosną tu cieniulubne byliny. Utrzymanie zieleńca w dobrym stanie zależy przede wszystkim od kondycji starodrzewu, stąd konieczne jest prowadzenie regularnych kontroli drzew i wykonywanie zabiegów pielęgnacyjnych, mogących zapewnić dobrą kondycję drzew, jak i bezpieczeństwo dla osób korzystających z miejskiej zieleni.

- **Zieleniec im. H. Wieniawskiego (ZP 10)**

Zieleniec zlokalizowano na terenie ograniczonym ulicami: 3-go Maja, Wieniawskiego i Klasztorną. W latach 1815-1939 istniał w tym miejscu cmentarz żydowski. W 1939 r. Niemcy całkowicie zniszczyli to miejsce, rozebrali murowane ogrodzenie, wywieźli nagrobki, a ciała ekshumowali. Tuż obok cmentarza już w 1887 roku istniał niewielki zieleniec miejski. W 1940 r., po likwidacji cmentarza, władze niemieckie powiększyły istniejący zieleniec o obszar należący dawniej do cmentarza, który po niewielkiej przebudowie w 1995 r. służy do dziś. Ma on powierzchnię 0,67 ha.

Fotografia 50. Zieleniec im. H. Wieniawskiego.

W centralnym miejscu zieleńca usytuowany jest „brodzik” z małą fontanną, a nawierzchnie alejek są gruntowe, co nadaje mu naturalny charakter. Zieleniec porośnięty jest licznymi gatunkami drzew i krzewów ozdobnych. Na uwagę zasługuje duże siedlisko kwitnącej na niebiesko cebulicy syberyjskiej. Ciekawym, a jednocześnie rzadkim okazem jest rosnący na terenie zieleńca oczar japoński, krzew ten kwitnie „na żółto” oryginalnymi kwiatami już w okolicy lutego i marca, będąc pierwszą ozdobą w naszym klimacie. Na terenie zieleńca występują grupy świerków (*Picea sp.*), sosen (*Pinus sp.*), brzoź (*Betula sp.*), choiny kanadyjskiej (*Tsuga canadensis*), dorodne krzewy różaneczników (*Rhododendron sp.*) oraz liczne krzewy ozdobne, pochodzące z nowych nasadzeń. Pośród drzew współcześnie wprowadzonych można wyróżnić buki pospolite (*Fagus sylvatica*) w odmianie kolumnowej oraz szczepione wiązy górskie (*Ulmus*

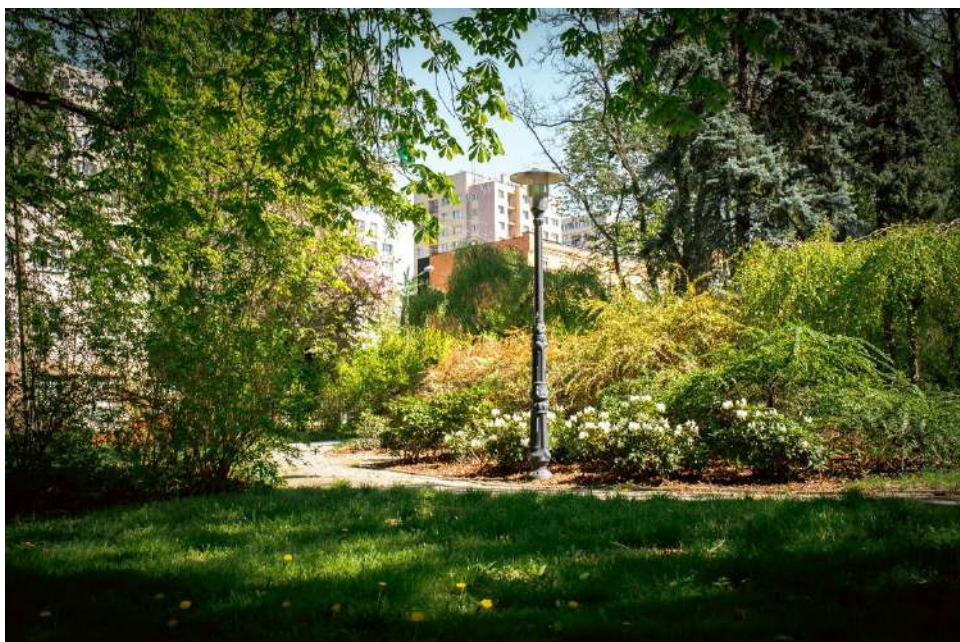
‘*Camperdownii*’). Z wnętrza skweru widoczna jest kaplica przy zespole zabytkowego Szpitala „Juliusz”, posiadająca bardzo wysoki walor zabytkowy.

- **Zieleń towarzysząca Gmachowi Urzędu Rejonowego (ZP 11)**

Przy gmachu dawnego Urzędu Rejonowego i budynku kasy Urzędu Rejonowego – obiektów wpisanych do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach pod nr A/1576/95 z dnia 29.12.1995 roku, zlokalizowany jest zieleniec reprezentacyjny od strony ul. 3 Maja. Granice ochrony konserwatorskiej obejmują działki ww. budynków – z wyłączeniem obiektu współczesnego. Zieleń przed głównym wejściem do budynku Starostwa Powiatowego została w ostatnich latach przekomponowana i wprowadzono zieleń niską w postaci krzewów charakterystycznego różanecznika (*Rhododendron sp.*), jałowca (*Juniperus sp.*) i tawuły (*Spiraea sp.*), uzupełnioną drzewami szczepionymi robinii białej w odmianie kulistej (*Robinia pseudoacacia* ‘*Umbraculifera*’). Pozostała część terenu zielonego zlokalizowana wzdłuż ul. Piłsudskiego jest zielenią niezorganizowaną, złożoną przede wszystkim z drzew w przeciętnym stanie fitosanitarnym. Wskazane jest podjęcie działań rewaloryzacyjnych w celu ujednolicenia terenu i stworzenia zieleni nie tylko towarzyszącej zabudowie, ale i pełniącej funkcje publiczne, której odbiorcami z pewnością będą pracownicy starostwa. Teren ten graniczy z zieleńcem Starościńskim i wygradzony jest siatką ażurową. Docelowo zieleniec Starościński mógłby zostać połączony z analizowanym terenem zarówno użytkowo, jak i przestrzennie oraz kompozycyjnie, z wygradzoną i niezagospodarowaną częścią. Pomimo próby utrzymania tego fragmentu zieleni w dobrym stanie jej odizolowanie wpływa negatywnie na odbiór miejsca, a brak komunikacji w połączeniu z brakiem zróżnicowania formy zieleni i brakiem wprowadzania nowych roślin, doprowadza do degradacji terenu.

- **Zieleniec im. Rozalii Biegeszowej (ZP 12)**

Zieleniec znajduje się na rogu ulic Chrobrego i 3 Maja. Jest to obszar dawnego ogrodu przy restauracji „Polonia”, istniejącej do 1945 r. Jest to ogród miejski, w którym Niemcy w 1940 r. wybudowali podziemny schron przeciwlotniczy.

Fotografia 51. Zieleniec im. Rozalii Biegeszowej.

Zamaskowano go obsadzając teren wysokimi drzewami lipy (*Tilia sp.*), kasztanowca (*Aesculus sp.*), dębu (*Quercus sp.*), robinii (*Robinia sp.*) oraz klonu (*Acer sp.*) i świerku (*Picea sp.*). Drzewa te rosną do dnia dzisiejszego, tworząc zieleniec o powierzchni 6,3 tys. m². Kompozycja zieleni została uzupełniona krzewami liściastymi oraz szpilkowymi, szeroko reprezentowanymi przez cisy (*Taxus sp.*), wprowadzono również roślinność niską w postaci bylin. Od 1994 r. uchwałą Rady Miasta Rybnika nazwano zieleniec imieniem rybnickiej działaczki Rozalii Biegeszowej. Charakterystycznym elementem zieleńca jest drewniana pergola pokryta obfitą zielenią, tworząca wraz z ustawionymi tam ławkami, teren rekreacyjny. W obszarze zieleńca zlokalizowano plac zabaw oraz siłownię terenową, natomiast ścieżki wykonane są z kostki brukowej.

- **Zieleniec Polskiej Organizacji Wojskowej (ZP 13)**

Zieleniec znajduje się u zbiegu ulic Kościuszki i Powstańców Śląskich w pobliżu kościoła pw. św. Antoniego - obecnie Bazyliki Mniejszej. Urządzono go około 1930 r. na powierzchni 0,95 ha, na terenie dawnej cegielni, istniejącej tu od połowy XIX wieku do roku 1906. Na tym terenie w latach 1919-1922 zbierali się powstańcy śląscy, zgromadzeni w Polskiej Organizacji Wojskowej. Dla upamiętnienia tych wydarzeń zieleniec nosi nazwę tej organizacji. W latach międzywojennych na centralnym miejscu żwirowego placu znajdował się zegar słoneczny. Na początku lat 60, XX w. zegar zlikwidowano i całość zagospodarowano zielenią. Układ zieleńca zachował się do dziś.

Po przeprowadzeniu renowacji terenu, pojawiły się nowe nawierzchnie z kostki betonowej oraz Terraway. Zieleniec połączony jest z placem zabaw, wprowadzono współczesną, małą architekturę z wykorzystaniem drewna. Zieleń zakomponowana jest głównie krzewami iglastymi i kwiatami sezonowymi. Drzewostan zieleńca to głównie robinie kuliste (*Robinia pseudoacacia* 'Umbraculifera'), świerki kujące odmiany sinej (*Picea pungens* 'Glauca') oraz skupiny różaneczników (*Rhododendron* sp.), mahonii (*Mahonia* sp.), irgów (*Cotoneaster* sp.), cisów (*Taxus* sp.). Całość uzupełniono bylinami, trawami oraz licznie wprowadzonymi młodymi drzewami. Nowoczesny charakter rozwiązań stanowi niejako przedpole dla zabytkowego kościoła św. Antoniego i na zasadzie kontrastu formy podkreśla jego dominację architektoniczną nad otwartą przestrzenią zieleńca.

- **Skwer z fontanną (ZP 14)**

Skwer mieści się na rogu ulic: Zamkowej i Chrobrego, w sąsiedztwie budynku Urzędu Miasta.

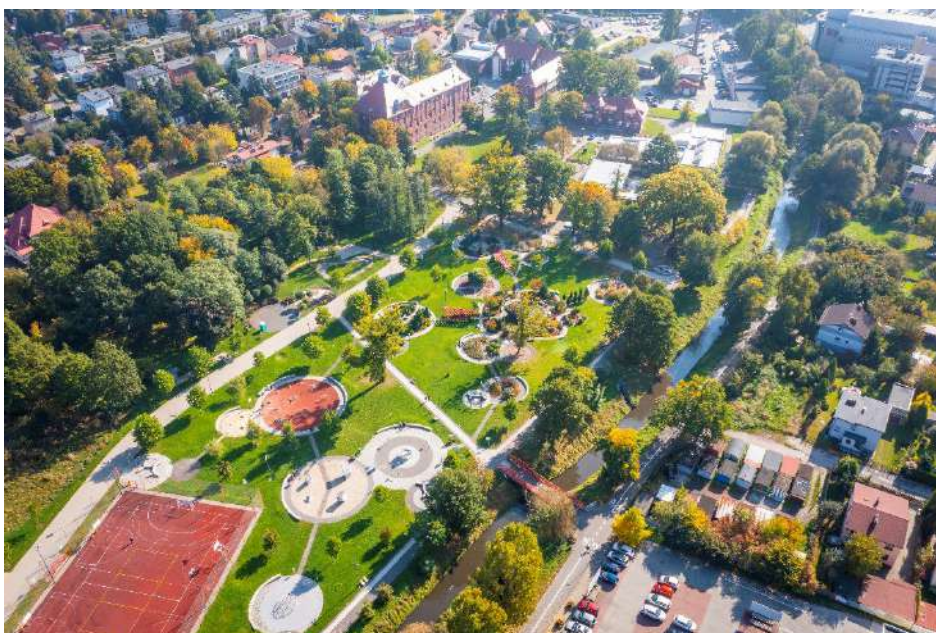
Fotografia 52. Skwer z fontanną na rogu ulic Zamkowej i B. Chrobrego.

W latach 1848-1939 w tym miejscu stała żydowska synagoga, na przełomie 1939-40 roku obiekt został zburzony przez Niemców, a na jego miejscu ogrodnik miejski Holtz urządził mały skwer. Teren obsadzono topolami, umieszczając w centralnym miejscu fontannę przeniesioną tu z rynku. Dzisiejszy wizerunek skweru zawdzięcza wykonanej w latach 90. XX w. przebudowie układu ścieżek. Rosnące topole wycięto i zastąpiono szlachetnymi gatunkami drzew, takimi, jak: platan (*Platanus* sp.), surmia (*Catalpa* sp.),

magnolia (*Magnolia sp.*), brzoza w odmianie szczepionej (*Betula sp.*) i miłorząb japoński (*Ginkgo biloba*). Wykonano również nasadzenia żywopłotowe z bukszpanu (*Buxus sp.*).

- **Park Tematyczny Nad Nacyną wraz z zielenią kampusu (ZP 15)**

Park założono pomiędzy kampusem przy ul. Rudzkiej, a rzeką Nacyną. Teren naturalnego otoczenia rzeki – nieurządzony, o powierzchni ok. 2,5 ha, przekształcono w park tematyczny i wyposażono go w urządzenia akustyczne, ruchowe i optyczne, jak ogrody-kolekcje, place zabaw, i wielofunkcyjne boisko.

Fotografia 53. Park tematyczny Nad Nacyną wraz z zielenią kampusu.

Oficjalne otwarcie terenu nastąpiło 19 września 2014 r. Realizacja objęła także ścieżki utwardzone oraz nowoczesny mostek nad rzeką. Wykonanie współczesnego projektu na przedmiotowym terenie jest jednym ze sposobów rekultywacji terenów nieużytkowanych. Zaadaptowano do przestrzeni parku istniejący drzewostan szlachetny, złożony głównie z dorodnych dębów szypułkowych (*Quercus robur*), klonów pospolitych (*Acer platanoides*), lip drobnolistnych (*Tilia cordata*), grabów pospolitych (*Carpinus betulus*) i olchy czarnej (*Alnus glutinosa*). Wyróżniającymi się drzewami na terenie kampusu są drzewa pomnikowe.

Dąb szypułkowy o obwodzie pnia wynoszącym 378 cm został objęty ochroną na podstawie uchwały Nr 684/XLIII/2006 r. Rady Miasta Rybnik z dnia 22 lutego 2006 r.

w sprawie uznania za pomnik przyrody drzewa rosnącego na terenie Rybnika (Dz. Urz. Woj. Śl. z dnia 11 kwietnia 2006 r. Nr 45, poz. 1272).

Klon pospolity o obwodzie pnia wynoszącym 243 cm został objęty ochroną na podstawie uchwały Nr 684/XLIII/2006 r. Rady Miasta Rybnik z dnia 22 lutego 2006 r. w sprawie uznania za pomnik przyrody drzewa rosnącego na terenie Rybnika (Dz. Urz. Woj. Śl. z dnia 11 kwietnia 2006 r. Nr 45, poz. 1272).

- **Obszar wzdłuż rzeki Nacyny (ZP 16)**

Rzeka Nacyna wypływa ze wzgórz czernicko-rydułtowskich i płynie w kierunku wschodnim przez Niewiadom i Niedobczyce. Tutaj zmienia kierunek na północny i przez dzielnicę Zamysłów oraz śródmieście Rybnika dociera do Orzepowic. Pierwotnie Nacyna wpływa do rzeki Rudy pod Rybnicką Kuźnią. W jej dolinie koło ujścia, najpewniej już w średniowieczu założono staw oraz istniała tu osada rybacka. Na skutek złego stanu, wynikającego z zaniedbań, staw w efekcie zasypano.

Rzeka Nacyna stanowi największy lewobrzeżny dopływ Rudy. Przed przebudową zbiornika rybnickiego uchodziła ona do Rudy w miejscowości Orzepowice. Od 1973 r., w celu ochrony powstałego zbiornika wodnego przed słonymi wodami kopalnianymi, wody Nacyny przerzucane były rurociągiem poniżej korony zapory w Stodołach. W 2010 r. rzeka Nacyna, po podłączeniu do kanalizacji, została w znacznym stopniu oczyszczona z nieczystości biologicznych (m.in. nieprzyjemnego zapachu).

Fotografia 54. Rzeka Nacyna. Śródmieście.

Zieleń powiązana z rzeką Nacyną stanowi swoisty korytarz ekologiczny, przecinający centrum miasta. Jest to atut, który należy wykorzystać dla wprowadzenia bioróżnorodności. Zaleca się włączenie tego naturalnego ciek w zielen, łącząc cechy naturalistyczne, jednocześnie nadając jej cechy zieleni publicznej, z możliwością wykorzystania dla społeczeństwa oraz użyciem wszelkich powiązanych gatunków roślin i zwierząt. Ciek posiada porośniętą w sposób swobodny, nieregularną linię brzegową, tworzącą wstęgę zieleni o zróżnicowanej szerokości. Występuje tu roślinność zarówno wodna, szuwarowa, jak i brzegowa. Pojawiają się drzewa rosnące pojedynczo oraz grupami, charakterystyczne dla terenów podmokłych, jak wierzba (*Salix sp.*), olcha (*Alnus sp.*), pojawia się również jesion (*Fraxinus sp.*), dąb (*Quercus sp.*), topola (*Populus sp.*) i modrzew (*Larix sp.*).

Zieleniec zlokalizowano pomiędzy ul. Marii Skłodowskiej-Curie, ul. Raciborską i rzeką Nacyną. Wykazuje ciekawe zróżnicowanie gatunkowe, gdyż pojawia się na jego obszarze leszczyna turecka (*Corylus colurna*) w formie drzewiastej, występująca sporadycznie na obszarze miasta. W niewielkiej odległości od drogi rośnie jeden z czterech pomników przyrody rejonu śródmieścia Rybnika - platan klonolistny (*Platanus x hispanica*), drzewo pojedyncze, wieloprzewodnikowe o obwodach 243, 238 i 185 cm, objęte ochroną na podstawie uchwały Rady Miasta Rybnik nr 227/XVII/2011.

Należy dążyć do aktywowania przestrzeni nad Nacyną, jako potencjalnie ważnego terenu, zarówno pod względem przyrodniczym, jak i społecznym. Wprowadzenie ścieżki rowerowej, dydaktycznej będzie dodatkowym atutem miasta. Rzeka wymaga poprawy linii brzegowej poprzez umocnienie skarp materiałami naturalnymi. Umacnianie brzegu płytą betonową nie tylko pozostanie nieestetycznym elementem, ale również obcym, biorąc pod uwagę możliwość prowadzenia lęgu przez gatunki ptaków lub płazów. Niezbędnym wydaje się wykonanie inwentaryzacji przyrodniczej i dendrologicznej oraz projektu prac rewaloryzacyjnych rzeczno-obszaru, w celu ustalenia najkorzystniejszego wykorzystania tego naturalnego elementu i jednoczesnego określenia możliwości adaptacyjnych na cele rekreacyjne.

Układy alejowe i szpalerowe drzew na terenie Parku Kulturowego (ZD 1 – ZD 18)

- ZD 1 - Ul. 3go Maja – lipa drobnolistna (*Tilia cordata*)
- ZD 2 - Ul. 3go Maja – kasztanowiec pospolity (*Aesculus hippocastanum*) na wysokości skweru Bukówka

- ZD 3 - Ul. Piłsudskiego – lipa drobnolistna (*Tilia cordata*)
- ZD 4 - Ul. Kościuszki – lipa drobnolistna (*Tilia cordata*) w donicach
- ZD 5 - Ul. Miejska – klon pospolity odm. kulista (*Acer platanoides* ‘Globosum’)
- ZD 6 - Ul. Mikołowska – lipa drobnolistna (*Tilia cordata*)
- ZD 7 - Ul. Białych – klon pospolity odm. kulista (*Acer platanoides* ‘Globosum’)
- ZD 8 - Ul. Byłych Więźniów Politycznych – wiśnia osobliwa odm. kulista (*Prunus glandulosa* ‘Umbraculifera’)
- ZD 9 - Ul. Piasta, Orzeszkowej, Ligonii – lipa drobnolistna (*Tilia cordata*)
- ZD 10 - Ul. Św. Antoniego – robinia biała (*Robinia pseudoacacia*)
- ZD 11 - Ul. Ogródki – robinia biała (*Robinia pseudoacacia*)
- ZD 12 - Ul. Rybnickiego – lipa drobnolistna (*Tilia cordata*)
- ZD 13 - Ul. Cmentarna – lipa drobnolistna (*Tilia cordata*)
- ZD 14 - Ul. Rudzka – topola czarna odm. włoska (*Populus nigra* ‘Italica’)
- ZD 15 - Ul. Rudzka – lipa drobnolistna (*Tilia cordata*)
- ZD 16 - Ul. Rudzka – klon pospolity odm. kulista (*Acer platanoides* ‘Globosum’)
- ZD 17 – Ul. Łony - Plac Wolności – klon pospolity (*Acer platanoides*)
- ZD 18 – Ul. Gliwicka - lipa drobnolistna (*Tilia cordata*)

4.7. WNIOSKI Z WALORYZACJI KRAJOBRAZU

Studia map, archiwalnych zdjęć i projektów, studia historyczne oraz wizje terenowe są próbą oceny walorów kulturowo-przyrodniczych przedmiotowego obszaru. Na podstawie powyższych określono następujące wartości:

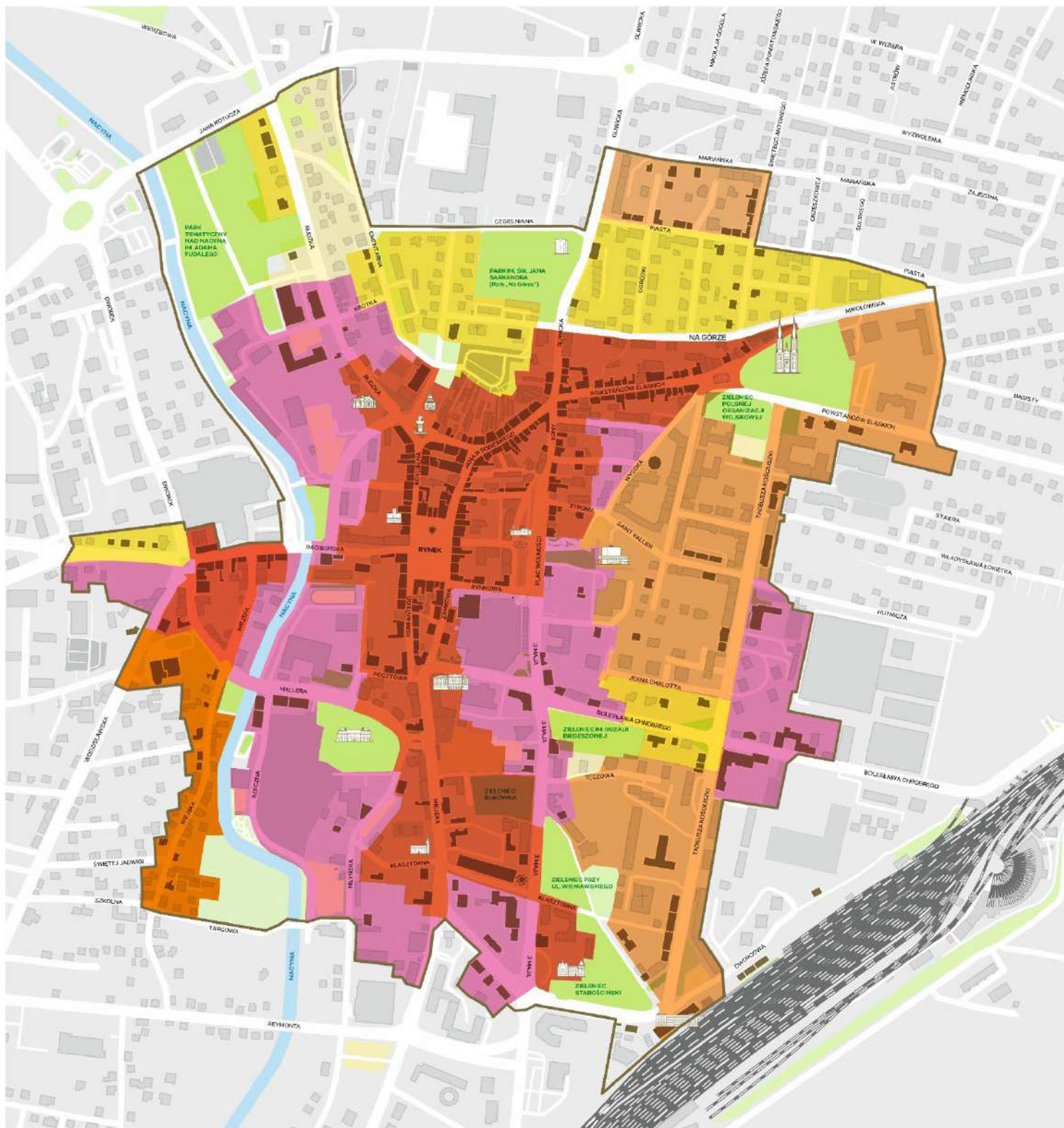
1. Czytelny układ urbanistyczny miasta, układ działek oraz rozplanowanie i sposób sytuowania budynków są w dużej mierze do dziś czytelne.
2. Na rozpatrywanym terenie zachowało się do dzisiaj ponad czterysta wartościowych budynków historycznych.
3. Struktura układu urbanistycznego jest czytelna i w niewielkiej mierze zakłócona. W większości przypadków sąsiadujące budynki utrzymują gabaryty, linie zabudowy, układ dachów. Czytelny jest średniowieczny układ miasta, XIX-wieczna rozbudowa oraz rozwój międzywojenny i powojenny.

4. Większość z zachowanych budynków z pierwszej fazy zabudowy miasta jest architektonicznie zbliżona, ma powtarzalny układ i artykulację fasad, podobny sposób budowania oraz zbliżone materiały.
5. Na terenie miasta znajduje się wiele budynków z wglębnym portalem wejściowym.
6. Powiązanie miasta z wsią Smolna oraz rzeką i jej brzegami, tworzy unikalny układ.
7. Na terenie miasta zachowało się dużo elementów nieożywionych, zbudowanych przez człowieka i elementów ożywionych, które człowiek ukształtował. Ich ilość oraz wzajemne przenikanie się stanowią o ich wartości.

Rozpatrywany teren jest cenny historycznie, urbanistycznie, przyrodniczo, a elementy te są spójne i nierozzerwalne. Powiązanie terenów urbanistycznych o ciekawej historii i zachowanym wyglądzie oraz terenów przyrodniczych, stwarza duży potencjał rozwojowy (jeżeli powyższe wartości będą utrzymane, pielęgnowane oraz ich rozwój będzie harmonijny w oparciu o te wartości i w powiązaniu z nimi). Należy dążyć do aktywowania terenów urbanistycznych w nawiązaniu do lokalnej tradycji budowlanej oraz miejskiej struktury. Należy wydobyć historyczne elementy układu, a nowe elementy powinny uzupełniać ten układ i być mu podporządkowane – powinny stanowić tło. Na terenie parku dopuszcza się budowę nowych obiektów kulturowych, o ciekawych formach architektonicznych, które mogą być nowymi symbolami miasta, jednak w takich przypadkach należy mieć na uwadze zachowanie panoramy miasta oraz właściwej skali obiektów. Należy dążyć do aktywowania przestrzeni nad Nacyną, jako potencjalnie ważnego terenu, zarówno pod względem przyrodniczym, jak i społecznym. Wprowadzenie ścieżki rowerowej, dydaktycznej będzie dodatkowym atutem miasta. Rzeka wymaga poprawy linii brzegowej poprzez umocnienie skarp materiałami naturalnymi. Jak już wspomniano umacnianie brzegu płytą betonową nie tylko pozostanie nieestetycznym elementem, ale również obcym, biorąc pod uwagę możliwość prowadzenia lęgu przez gatunki ptaków lub płazów. Niezbędnym wydaje się wykonanie inwentaryzacji przyrodniczej i dendrologicznej oraz projektu prac rewaloryzacyjnych obszaru rzecznoego, w celu ustalenia najkorzystniejszego wykorzystania tego naturalnego elementu i jednoczesnego określenia jego możliwości adaptacyjnych na cele rekreacyjne.

4.8. GRANICE PARKU KULTUROWEGO

Granica parku przebiega, zaczynając na rondzie Gliwickim w jego południowej części. Biegnie na południe od ronda wschodnią stroną ulicy Gliwickiej, wpada pod kątem prostym w ulicę Mariańską i biegnie na wschód, a następnie skręca na południe w ulicę św. Antoniego, kolejno skręca w ulicę Piasta i biegnie jej południową stroną na wschód. Następnie wykręca ona na południe w ulicy Byłych Więźniów Politycznych, przecina ulicę Powstańców Śląskich i obejmując pierwsze posesje przy tej, ulicy skręca na zachód, odbijając na południe w ulicę Tadeusza Kościuszki. Biegne na południe po jej wschodniej stronie, robiąc „wcinke” na wschód przy posesjach od numeru 9 do 19. Dalej „odbija” na południowy wschód wzdłuż elewacji budynku przy Kościuszki 61, przecina ulicę Dworcową i biegnie wzdłuż torów na południowy zachód, obejmując dworzec kolejowy oraz zabudowania kolejowe po tej stronie torów. Za zabudowaniami kolejowymi skręca na północ do ulicy Piłsudskiego i biegnie na zachód po jej południowej stronie. Przecina ulicę 3 Maja i biegnie wzdłuż ulicy Piłsudskiego na północny zachód, obejmując na południowej stronie posesje od nr 2 do 6. Na skrzyżowaniu z ulicą Jankowicką biegnie na zachód, przecinając posesje, przebiega nad ulicą Targową, przy Nacynie skręca na południe i przecina ją powyżej posesji przy ulicy Reymonta. Następnie skręca w ulicę Wiejską i biegnie na północ, włączając posesje po jej zachodniej stronie. Przy posesji Klasztoru Franciszkanów odbija na zachód, włączając się w ulicę Wodzisławską, którą biegnie na północ, do ronda. Obejmuje pierwsze zabudowania od ronda na zachód oraz posesje o numerach 38 -20 przy ulicy Raciborskiej, którą skręca na wschód. Omija centrum handlowe i przed Nacyną skręca na północ, biegnąc jej zachodnim brzegiem. Przechodzi na wschód, przekraczając Nacynę przy ulicy Kotucza i biegnie jej południową stroną, aż do Ronda Gliwickiego.

Legenda

- Najstarsza część miasta – tereny z przewagą zabudowy XIX wiekowej i starszej, lokowanej na układzie urbanistycznym rozwiniętym od lokacji miasta do połowy XIX wieku.
- Otulina najstarszej części miasta – tereny o mieszanej strukturze architektonicznej lokowane na rozwijającym w drugiej połowie XIX wieku u układzie urbanistycznym.
- Wieś Smolna – tereny pierwotnego wiejskiego układu urbanistycznego Smolnej wraz z reprezentatywną zabudową o charakterze wiejskim.
- Nowe miasto – tereny z przewagą zabudowy modernistycznej w układach kwartalowych, w układzie urbanistycznym z początku XX wieku.
- Osiedla willowe – tereny z przewagą zabudowy modernistycznej w typie willi miejskich w ogrodzie, w układzie urbanistycznym z początku XX wieku.
- Nowe Osiedla – tereny z przewagą powojennej zabudowy w typie willowym uzupełniające struktury osiedleńcze z początku XX wieku.
- Tereny zieleni
- Granica Parku Kulturowego

5. OGÓLNE ZASADY OCHRONY

5.1. NAJSTARSZA CZĘŚĆ MIASTA – STREFA I

Ogólne zasady ochrony dotyczące istniejącej zabudowy:

- zachować budynek jego bryłę i formę oraz detal architektoniczny;
- dla cennych i bardzo cennych obiektów według katalogu należy sporządzić opracowanie konserwatorskie dotyczące sposobu zachowania, konserwacji, rekonstrukcji elewacji budynku;
- wszystkie prace prowadzić po uzgodnieniu zakresu z Miejskim Konserwatorem Zabytków (obiekty wpisane do rejestru zabytków i obiekty w GEZ, podlegają odrębnym uzgodnieniom – według obowiązujących przepisów);
- przy wymianie pokrycia dwuspadowego dachu o kącie nachylenia pomiędzy 28° a 35° należy stosować dachówkę ceramiczną, karpiówkę, kładzioną w koronkę w kolorze ceglastoczerwonym, zakaz wprowadzania w połacie dachowej dodatkowych lukarn, facjat, okien połaciowych itp. od frontu, chyba że wynika to z odtworzenia stanu pierwotnego;
- przy wymianie pokrycia dachu dwuspadowego o kącie nachylenia pomiędzy 16° a 28° należy stosować blachę płaską w naturalnym kolorze lub powlekaną w kolorze dachówki (zależnie od otoczenia), zakaz wprowadzania w połacie dachowe dodatkowych, lukarn, facjat itp. od strony elewacji frontowych ulicy, chyba, że wynika to z odtworzenia stanu pierwotnego;
- przy wymianie dachu poniżej 15° dopuszcza się blachę np. tytanowo-cynkową, miedzianą, aluminiową oraz papę. Kolory pokrycia dachowego dopuszczalne tylko w naturalnym kolorze stosowanego materiału, zaleca się blachę gładką kładzioną np. na podwójny rąbek stojący, dopuszcza się stosowanie okien połaciowych w sposób nie dysharmonizujący z elewacją;
- dla skomplikowanych form architektonicznych dachowych – jak kościoły, kaplice, sygnaturki na kamienicach, budynkach użyteczności publicznej - dopuszcza się zastosowanie materiału kryjącego dach- blachę tytanowo-cynkową, blachę miedzianą oraz blachę aluminiową w naturalnym kolorze – po uszczegółowieniu typu materiału oraz sposobu kładzenia dla konkretnych obiektów z MKZ;

- w przypadku wymiany pokryć dachowych, innych niż wskazane powyżej, a będących pokryciami oryginalnymi, należy stosować pokrycie z pierwotnego rodzaju materiału;
- dopuszcza się stosowanie okien połaciowych poza elewacjami frontowymi;
- nowe okna oraz witryny sklepowe należy wykonać jako drewniane lub metalowe z dopuszczeniem okien PCV - z podziałami w charakterze i detalu dostosowanym do obiektu;
- w przypadku niezachowanej ikonografii dla obiektów z przebudowanymi partiami, należy przy kolejnym remoncie tak kształtować parter, aby wiązać witryny sklepowe z osiami okiennymi powyżej;
- zaleca się wykonanie koncepcji kolorystycznych pierzei ulicznych (w zakresie elewacji) na ciągach całych ulic wraz z wytycznymi dla witryn lokali usługowych, ich lokalizacji i gabarytów elementów reklamowych przedmiotowych lokali;
- przebudowywane witryny w obiektach powstałych do 1915 roku powinny mieć wertykalne proporcje, chyba że charakter obiektu pozwala na inne rozwiązania;
- dopuszcza się wiązane witryny sklepowej maksymalnie z dwiema osiami okiennymi;
- w oknach, w obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków należy odtworzyć historyczny kształt i podziały, wskazane jest, by przywrócić pierwotny materiał okien – drewno, kolor wynikający z odkrywek, w obiektach wpisanych do rejestru zabytków – według wyników badań i odkrywek oraz zaleceń WKZ (odtworzenie wg historycznego wyglądu lub ich konserwacja);
- nową stolarkę drzwiową sugeruje się wykonać jako drewnianą, wg historycznych wzorów, dostosowaną do charakteru obiektu;
- zakazuje się wprowadzania na elewacje powyżej linii parteru jakichkolwiek okładzin i ozdóbników, w tym kamiennych i ceglanych (z wyłączeniem cokołów i schodów) – po ustaleniu z MKZ;
- zalecane wykonanie schodów do budynków z materiałów kamiennych, granit lub piaskowiec, w przypadku zachowanych oryginalnych schodów odtworzenie powinno być wykonane z tego samego materiału;
- schody terenowe przy obiektach powinny być wykonane z materiałów kamiennych – granit, piaskowiec, wapień, dolomit, przy odtwarzaniu schodów stosować oryginalną technikę wykonania;

- przy remoncie obiektów historycznych należy zrekonstruować detal – opaski okienne, drzwiowe, gzymsy wg z materiałów ikonograficznych, bądź archiwalnych;
- dla obiektów ocieplonych wykonać uproszczony detal architektoniczny, nawiązujący do stylu budynku, przy czym w wypadku elewacji frontowej należy dążyć do usunięcia warstwy docieplenia i przywrócenia elewacji pierwotnego wyglądu;
- ściany szczytowe obiektów ceglanych, z wyłączeniem obiektów cennych i bardzo cennych wg katalogu, nieposiadające detalu można docieplać z zastosowaniem technologii pozwalającej obłożyć budynek płytkami klinkierowymi z odтворzeniem pierwotnego układu cegieł, płytki klinkierowe powinny odwzorowywać oryginalną cegłę; zakaz stosowania płytek w charakterze innych niż na elewacji frontowej;
- przy remontach doprowadzać elewacje możliwie do pierwotnego stanu, z zachowaniem oryginalnych materiałów i technik wykonania, dopuszcza się współczesne techniki i materiały, o ile wizualnie będą odwzorowywać oryginalne z wyjątkiem obiektów cennych i bardzo cennych wg katalogu;
- kolorystykę elewacji utrzymać w odcieniach bieli, jasnych i „ciepłych” szarości oraz piaskowców. W przypadku budynków, gdzie badania tynków wykażą oryginalną kolorystykę, obiekt należy utrzymywać w kolorystyce zgodnej z wynikami badań. W przypadku obiektów o koloryzowanym tynku pozostawić tynk w jego naturalnym kolorze, dla budynków powstałych do 1910 r. dopuszcza się kolory pastelowe, do uzgodnienia z MKZ;
- należy wprowadzić jednolity typ drzwi skrzynek instalacyjnych na elewacji – kolor grafit z okuciami z płaskowników z pseudoćwiekami, wskazane jest chowanie skrzynek w grubości muru;
- na terenie Parku Kulturowego wprowadzić zakaz montowania anten satelitarnych od frontu i na elewacjach eksponowanych, z zaleceniem wprowadzania zbiorczych anten;

Zasady ochrony dotyczące ochrony układu urbanistycznego:

(dotyczą nowej zabudowy, która będzie dogęszczała już istniejący układ)

- przy ulicach należy wyznaczyć linie zabudowy, wynikające z linii zabudowy kilku sąsiadujących z projektowanym obiektem budynków,
- sugeruje się utrzymać charakter nowej zabudowy, jako zgodny z charakterem

otoczenia w zakresie skali i proporcji;

- kolorystyka nowych obiektów powinna harmonizować z kolorystyką sąsiedniej zabudowy – odcieni bieli, naturalnych tynków, jasnych i „ciepłych” szarości, piaskowców;
- należy dążyć do uzupełniania zabudowy kwartałowej i jej porządkowania oraz oczyszczania z dysharmonizujących, wtórnych elementów;

Zasady kształtowania przestrzeni publicznych:

- przestrzeń publiczną – typu place - przed zagospodarowaniem należy przeanalizować m.in. jego funkcjonowanie tj. np. kierunki przejść, miejsca na wspólne imprezy, kierunki ekspozycji – na tej podstawie dokonać aranżacji placu. Nawierzchnie placów należy zaaranżować w sposób szlachetny, nie agresywny oraz funkcjonalny - dający możliwość ustawiania okolicznościowych elementów (należy zapewnić odpowiednie przyłącza), a na co dzień możliwość wygodnego przejścia – dobrze sprawdzają się płomieniowane płyty z granitu w połączeniu z kostką granitową w geometrycznych, prostych zestawieniach;
- przestrzeń publiczną – typu ulice - powinny stanowić harmonijny, uporządkowany ciąg zabudowy, z estetycznymi elewacjami i otoczeniem (w tym ogrodzenia, zieleń, przedpola budynków), które dają komfort, poczucie estetyki przestrzeni, czytelności kompozycji pierzei i poszczególnych budynków oraz pozwoli na lepsze orientowanie się w przestrzeni pozbawionej elementów dysharmonijnych i tymczasowych. Należy również zwrócić szczególną uwagę na wygodne, estetyczne i jednolite nawierzchnie, które będąc przyjazne dla pieszych – nie będą ograniczać ruchu w strefie śródmiejskiej i zniechęcać do korzystania z nich. Zaleca się typ nawierzchni, jak dla w/w placów;
- zakazuje się stosowania ogrodzeń betonowych;
- zakazuje się stawiania obiektów dysharmonizujących, np. z blachy trapezowej, falistej bądź sztucznych materiałów, a istniejące należy likwidować na etapie wymiany. Zakazuje się budowy lub montażu pawilonów, kiosków itp. z wyłączeniem czasowych ogródków letnich (po uzyskaniu stosownych zezwoleń na ich czasową lokalizację);
- wprowadzić jednorodną kolorystykę elementów metalowych w ogrodzeniach- kolory grafitowe oraz czernie;

- zabrania się budowania nowych ogrodzeń z elementów metalowych o rozbudowanych ozdobnych formach – jako obcych stylistycznie obszarowi;
- zabrania się stosowania ogrodzeń z siatki od frontów budynków;
- zaleca się stosowanie ogrodzeń stalowych o prostych formach w kolorze grafitowym;
- zaleca się, aby przy budynkach otynkowanych przęsła ogrodzenia były tynkowane, a przy budynkach ceglanych- ceglane, wypełnienie przęseł- zaleca się ogrodzenia stalowe kute o uproszczonej formie;
- zaleca się stosowanie nawierzchni granitowych na chodnikach – jako kilkukrotnie trwalszych od betonowych i bardziej estetycznych- sugeruje się ich systematyczną wymianę, sugeruje się wykonanie chodników z płomieniowanych lub groszkowanych płyt granitowych o szerokości od ok. 0,7 do ok. 1,5 m, z uzupełnieniem ciętą kostką brukową;
- zaleca się rewaloryzację przestrzeni rynku m.in. w zakresie nawierzchni płyty rynku – wykonanie nawierzchni jako kompozycji granitowych płyt płomieniowanych z małogabarytową ciętą kostką granitową w odcieniach szarości, pozostawienie płyty rynku, jako przestrzeni niezabudowanej, z ew. zaznaczeniem np. w rysunku nawierzchni - historycznych, dziś już nieistniejących elementów, które dawniej zlokalizowane były na rynku (wg zachowanej ikonografii). Zachowanie istniejącej rzeźby Św. Jana Nepomucena, z zaprojektowanym otoczeniem, likwidacja wtórnych, dysharmonizujących elementów np. skrzynek z przyłączami, zastąpienie ich podłączeniami w płycie rynku, z estetycznymi elementami widocznymi na nawierzchni. Na płycie rynku wprowadzić zakaz lokalizacji wszelkich wolnostojących obiektów gastronomicznych, handlowo – usługowych użytkowanych w sposób całoroczny oraz zakaz lokalizacji reklam wielkogabarytowych. Elementy małej architektury należy lokować na obrzeżach płyty rynku, pozostawiając centralną wolną przestrzeń. Formy małej architektury, nawiązującej do charakteru Starego Miasta – wymagają odrębnego opracowania, na etapie wykonywania projektu rynku. Projekt winien też uwzględniać propozycje podświetlenia najważniejszych obiektów i nawierzchni. Nawierzchnia płyty rynku powinna mieć kontynuację w nawierzchni historycznych ulic wychodzących z rynku;

- ogródki gastronomiczne muszą być utrzymane w stonowanej, spójnej estetyce i nie mogą ingerować w przestrzeń publiczną ani zieleń miejską. Parasole i markizy mogą być tylko w jednolitym, stonowanym kolorze. Dopuszcza się parasole okrągłe, wielokątne lub – w sezonie zimowym – kwadratowe, mieszczące się w granicach ogródka. Markizy można montować wyłącznie do wysokości parteru. Zabrania się stawiania w ogródkach domków, kiosków, automatów i toalet przenośnych. Zabrania się stosowania podestów, sztucznej trawy i wykładzin. Nie wolno zasłaniać ani wykorzystywać przestrzeni pod drzewami, mocować elementów do nawierzchni, drzew lub ich koron. Meble muszą być w stonowanych kolorach i nie mogą przekraczać 100 cm wysokości; zakazane są meble z europalet i ławy piwne;
- dopuszcza się ogródki zimowe z przenośnymi urządzeniami grzewczymi, pod warunkiem wykonania szklanego wygradzenia z każdej strony w przestrzeni publicznej, tafle szkła muszą być demontowalne i nie wyższe niż 180 cm;
- dla ulic sugeruje się zmianę nawierzchni asfaltowej oraz wykonanej z kostki betonowej na nawierzchnię z kostki granitowej, spełniającą wymogi dla nawierzchni jezdnych;
- zaleca się wymianę starych betonowych latarni na nowe, metalowe słupy w kolorze grafitowym, w formie historycznej, zbliżonej do pierwowzoru lub o prostych współczesnych formach, z oświetleniem LED o ciepłej tonacji;
- w celu zapewnienia harmonii i estetyki przestrzeni i zabudowy oraz czytelności przekazu – należy uporządkować szeroko pojęte reklamy na ulicach, budynkach i witrynach sklepowych oraz ograniczyć je do szyldów na obiektach, których dotyczą - zgodnie z odrębnymi zapisami planu ochrony parku;
- zaleca się ujednolicenie elementów małej architektury, wykonanie ich z materiałów szlachetnych, historycznych/tradycyjnych, kamień, metal w uzupełnieniu z drewnem;
- zaleca się uporządkowanie przestrzeni parkingowych, zlokalizowanie parkingów w 2 – 4 kondygnacyjnych budynkach garażowych, przestrzenie parkingowe przekształcić w funkcjonalną miejską przestrzeń – skwery, place bądź pod zabudowę uzupełniającą układ urbanistyczny, dopuszcza się w tych przestrzeniach budowę garaży podziemnych;

5.2. OTULINA NAJSTARSZEJ CZĘŚCI MIASTA – STREFA II

Ogólne zasady ochrony dotyczące istniejącej zabudowy:

- zachować budynek jego bryłę i formę oraz detal architektoniczny;
- dla obiektów o niskich i średnich wartościach – możliwa przy złym stanie technicznym - wymiana kubatury z dostosowaniem do otoczenia i poniesieniem estetyki obiektu;
- wszystkie prace prowadzone przy budynkach historycznych na tym terenie należy prowadzić pod nadzorem konserwatora zabytków (obiekty wpisane do rejestru zabytków i obiekty w GEZ, poza tym podlegają odrębnym uzgodnieniom);
- przy wymianie pokrycia dwuspadowego dachu o kącie nachylenia pomiędzy 28° a 35° należy stosować dachówkę ceramiczną, karpiówkę lub blachę w naturalnej kolorystyce, zakaz wprowadzania w połacie dachowej dodatkowych lukarn, facjat, okien połaciowych itp. od frontu chyba, że wynika to z odtworzenia stanu pierwotnego;
- przy wymianie pokrycia dachu dwuspadowego o kącie nachylenia pomiędzy 16° a 28° należy stosować blachę płaską w naturalnym kolorze lub powlekaną w kolorze dachówki (zależnie od otoczenia), zakaz wprowadzania w połacie dachowe dodatkowych, lukarn, facjat itp. od strony elewacji frontowych ulicy;
- przy wymianie dachu poniżej 15° dopuszcza się blachę np. tytanowo-cynkową, miedzianą, aluminiową oraz papę. Kolory pokrycia dachowego dopuszczalne tylko w naturalnym kolorze stosowanego materiału, zaleca się blachę gładką kładzioną np. na podwójny rąbek stojący, dopuszcza się stosowanie okien połaciowych w sposób nie dysharmonizujący z elewacją ;
- dla skomplikowanych form architektonicznych dachowych – jak kościoły, kaplice, sygnaturki na kamienicach, budynkach użyteczności publicznej - dopuszcza się zastosowanie, materiału kryjącego dach- blachę tytanowo-cynkową, blachę miedzianą oraz blachę aluminiową w naturalnym kolorze – po uszczegółowieniu typu materiału oraz sposobu kładzenia dla konkretnych obiektów z MKZ;
- w przypadku wymiany pokryć dachowych, innych niż wskazane powyżej, a będących pokryciami oryginalnymi, należy stosować pokrycie z pierwotnego materiału;

- dopuszcza się stosowanie okien połaciowych poza elewacjami frontowymi;
- nowe okna oraz witryny sklepowe należy wykonać jako drewniane lub metalowe z podziałami w charakterze i detalu dostosowanym do obiektu;
- w przypadku niezachowanej ikonografii lub archiwów dla obiektów z przebudowanymi parterami, należy przy kolejnym remoncie tak kształtować parter, aby wiązać witryny sklepowe z osiami okiennymi powyżej;
- zaleca się wykonanie koncepcji kolorystycznych pierzei ulicznych (w zakresie elewacji) na ciągach całych ulic wraz z wytycznymi dla witryn lokali usługowych, ich lokalizacji i gabarytów elementów reklamowych przedmiotowych lokali;
- przebudowywane witryny w obiektach powstałych do 1915 roku powinny mieć wertykalne proporcje, chyba że charakter obiektu pozwala na inne rozwiązania;
- dopuszcza się wiązane witryny sklepowej maksymalnie z dwiema osiami okiennymi;
- nową stolarkę drzwiową sugeruje się wykonać jako drewnianą lub PCV, wg historycznych wzorów, dostosowaną do charakteru obiektu;
- zakazuje się wprowadzania na elewacje powyżej linii parteru jakichkolwiek okładzin i ozdóbników, w tym kamiennych i ceglanych (z wyłączeniem cokół i schodów) – po ustaleniu z MKZ;
- zalecane wykonanie schodów do budynków z materiałów kamiennych, granit lub piaskowiec, w przypadku zachowanych oryginalnych schodów odtworzenie powinno być wykonane z tego samego materiału;
- schody terenowe przy obiektach powinny być wykonane z materiałów kamiennych – granit, piaskowiec, wapień, dolomit, przy odtwarzaniu schodów stosować oryginalną technikę wykonania;
- przy remoncie obiektów historycznych należy zrekonstruować detal – opaski okienne, drzwiowe, gzymsy wg zachowanych na innych budynkach lub wg materiałów ikonograficznych, bądź archiwalnych;
- dla obiektów ocieplonych wykonać uproszczony detal architektoniczny, nawiązujący do stylu budynku, na elewacjach bocznych, na elewacji frontowej należy dążyć do ściągnięcia i przywrócenia elewacji pierwotnego wyglądu;
- ściany szczytowe obiektów ceglanych, z wyłączeniem obiektów cennych i bar-

dzo cennych wg katalogu, nieposiadające detalu można docieplać z zastosowaniem technologii pozwalającej obłożyć budynek płytkami klinkierowymi z odтворzeniem pierwotnego układu cegieł, płytki klinkierowe powinny odwzorowywać oryginalną cegłę; zakaz stosowania płytek w charakterze innych niż na elewacji frontowej;

- przy remontach doprowadzać elewacje możliwie do pierwotnego stanu, z zachowaniem oryginalnych materiałów i technik wykonania, dopuszcza się współczesne techniki i materiały, o ile wizualnie będą odwzorowywać oryginalne z wyjątkiem obiektów cennych i bardzo cennych wg katalogu;
- kolorystykę elewacji utrzymać w odcieniach bieli, jasnych i „ciepłych” szarości oraz piaskowców, w przypadku budynków, gdzie badania tynków wykażą oryginalną kolorystykę, obiekt zgodnie z wynikami badań. W przypadku obiektów o koloryzowanym tynku pozostawić tynk w jego naturalnym kolorze, dla budynków powstałych do 1910 r. dopuszcza się kolory pastelowe, do uzgodnienia z MKZ;
- należy wprowadzić jednolity typ drzwi skrzynek instalacyjnych na elewacji – kolor grafit z okuciami z płaskowników z pseudoćwiekami, wskazane jest chowanie skrzynek w grubości muru;
- na terenie Parku Kulturowego wprowadzić zakaz montowania anten satelitarnych od frontu i na elewacjach eksponowanych, z zaleceniem wprowadzania zbiorczych anten;

Zasady dotyczące ochrony układu urbanistycznego:

(dotyczą nowej zabudowy, która będzie dogęszczała już istniejący układ)

- dopuszcza się jedynie kwartałowy i pierzejowy typ zabudowy na niezabudowanych terenach;
- przy ulicach należy wyznaczyć linie zabudowy, wynikające z linii zabudowy kilku sąsiadujących z projektowanym obiektem budynków;
- w przypadku uzupełniania tkanki miasta o nowe kwartały, należy wyznaczyć linie zabudowy wynikające z szerokości jezdni i chodników – na wzór układu staromiejskiego;
- sugeruje się utrzymać charakter nowej zabudowy zgodny z charakterem otoczenia;

- kolorystyka nowych obiektów powinna utrzymywać zastaną kolorystykę – pastelowych odcieni, jasnych szarości, piaskowców;
- należy dążyć do uzupełniania zabudowy kwartałowej i jej porządkowania.

Zasady kształtowania przestrzeni publicznych:

- na terenie Parku znajduje się kilka współczesnych elementów wieloprzestrzennych, które poprzez swoje gabaryty w dwóch i trzech wymiarach - stanowią dominanty przestrzenne. Definiują silnie przestrzeń i jej otoczenie. Dominantą taką stanowi m.in. Centrum Handlowe Fokus Park, na którego powierzchni zbliżonej wielkością do powierzchni rynku usytuowana jest potężna bryła. Elewacje jej stanowią pierzeje części ulic – obecnie nie ma możliwości korekty tej zabudowy. Kolejne dominanty dwuwymiarowe, rozbijają spójność przestrzeni miejskiej - stanowią puste obszary dużych parkingów oraz teren targowiska. Przestrzeń w ścisłych centrach miasta jest terenem najdroższym, centrotwórczym i powinna być wykorzystywana w przemyślany sposób, podwyższający walory i spójność miasta;
- zagospodarowanie pustych, zaznaczonych na mapie terenów powinno być wynikiem konkursów urbanistyczno - architektonicznych, uwzględniających powiązanie nowej zabudowy z istniejącą tkanką miejską, również poprzez dogodne jej skomunikowanie z rynkiem. Zaleca się przestawienie sposobu zabudowy na modelu przestrzennym Parku. Dogodne powiązanie terenu ze ścisłym centrum przyczyni się do uatrakcyjnienia tej części miasta oraz „przybliży” i niejako wciągnie w strukturę miejską również - obecnie oddzielone rzeką tereny dawnej wsi Smolna, co spowoduje niejako jej powiększenie. Proponowana zabudowa powinna mieć charakter miejski, współczesny, nawiązujący do historycznej zabudowy, nie stosujący powtórzeń. Należy wytworzyć place miejskie lub skwery we wnętrzach kwartałów. Plac targowy powinien stanowić dopełnienie planowanej na tym terenie zabudowy. Proponowana zabudowa oraz zagospodarowanie obszaru usytuowanego w południowo-zachodniej części parku, na terenach obecnie wykorzystywanych mało atrakcyjnie pod względem centrotwórczym – powinno zostać zaprojektowane w powiązaniu z terenami nabrzeżnymi (wykorzystanie atrakcyjności rzeki) w powiązaniu z bliskim sąsiedztwem najstarszej części miasta – co wpłynie na ożywienie i wzrost rangi tej części miasta oraz całego terenu Parku. Z uwagi na położenie przedmiotowych terenów pod nową zabudowę w bezpośrednim sąsiedztwie starego miasta i zabytkowych obiektów – na

etapie przygotowawczym należy wykonać m.in. rozeznanie archeologiczne tego terenu;

- zaleca się uporządkowanie przestrzeni parkingowych, zlokalizowanie parkingów w 2 – 4 kondygnacyjnych budynkach garażowych, przestrzenie parkingowe przekształcić w funkcjonalną miejską przestrzeń – skwery, place bądź pod zabudowę uzupełniającą układ urbanistyczny, dopuszcza się w tych przestrzeniach budowę garaży podziemnych;
- proponowane obszary nowej zabudowy jako kontynuacji istniejącej tkanki miejskiej - powinny mieć charakter ciągłych pierzei ulicznych, z kształtowaniem urozmaiconych architektonicznie elewacji poszczególnych budynków tworzących pierzeje. W urbanistykę nowej zabudowy zaleca się wkomponowanie przestrzeni miejskich w formie placów lub skwerów. W tych obszarach, stanowiących dopełnienie i kontynuację części śródmiejskiej - nie przewiduje się wprowadzanie nowych dominant przestrzennych, które stanowiłyby konkurencję dla istniejących , dominujących elementów w przestrzeni miejskiej;
- wszelkie prace projektowe nowych przestrzeni należy poprzedzić analizami urbanistyczno-architektonicznymi oraz sporządzić makiety proponowanej zabudowy.
- zakazuje się stosowania ogrodzeń betonowych;
- zakazuje się stawiania obiektów z blachy trapezowej, falistej bądź sztucznych materiałów, a istniejące należy rozebrać przy ich „śmierci technicznej”. Zabrania się budowy lub montażu pawilonów, kiosków itp. z wyłączeniem czasowych ogródków letnich (po uzyskaniu stosownych zezwoleń na ich czasowe postawienie);
- wprowadzić jednorodną kolorystykę elementów metalowych w ogrodzeniach kolory grafitowe oraz czernie;
- zabrania się – od frontu – stosowania ogrodzeń z siatki, można je zastępować żywopłotami;
- zaleca się stosowanie nawierzchni granitowych na chodnikach – jako nawierzchni kilkakrotnie trwalszych od betonowych i bardziej estetycznych. Zaleca się systematyczną wymianę istniejących nawierzchni chodników na nawierzchnie z płomieniowanych lub groszkowanych płyt granitowych o szerokości od 0,7 m do 1,5 m, z dopełnieniem z ciętej kostki brukowej;

- zaleca się wymianę starych betonowych latarni na nowe metalowe, nawiązujące do historycznego wyglądu lub proste, współczesne, z oświetleniem LED, po uzgodnieniu z MKZ;
- zaleca się uporządkowanie szeroko pojętych reklam na ulicach, budynkach i witrynach sklepowych i ograniczenie ich do szyldów na obiektach, których dotyczą zgodnie z odrębnymi zapisami planu ochrony parku;
- zaleca się ujednolicenie elementów małej architektury, wykonanie ich z materiałów szlachetnych;
- zaleca się uporządkowanie przestrzeni parkingowych, zlokalizowanie parkingów w 2 – 4 kondygnacyjnych budynkach garażowych, przestrzenie parkingowe przekształcić w funkcjonalną miejską przestrzeń – skwery, place bądź pod zabudowę uzupełniającą układ urbanistyczny.

5.3. WIEŚ SMOLNA – STREFA III

Ogólne zasady ochrony dotyczące istniejącej zabudowy:

- zachować budynki, ich bryły i formę oraz detal architektoniczny;
- przy wymianie pokrycia dwuspadowego dachu o kącie nachylenia powyżej 28° do 35° należy stosować dachówkę ceramiczną, karpiówkę, kładzioną w koronkę w kolorze ceglastoczerwonym, zakaz wprowadzania w połacie dachowej jakichkolwiek dodatkowych nowych lukarn, facjat, itp. od frontu;
- przy wymianie pokrycia dachu dwuspadowego o kącie nachylenia pomiędzy 16° a 28° należy stosować blachę płaską w naturalnym kolorze, zakaz wprowadzania w połacie dachowe jakichkolwiek dodatkowych nowych lukarn, facjat itp. od strony ulicy, chyba że wymiana to odtworzenie stanu pierwotnego;
- przy wymianie dachu poniżej 15° dopuszcza się blachę np. tytanowo-cynkową, miedzianą, aluminiową oraz papę. Kolory pokrycia dachowego zalecane w naturalnym kolorze stosowanego materiału lub powlekane w kolorze dachówki – w zależności od kontekstu otoczenia, dopuszcza się blachę gładką kładzioną na podwójny rąbek stojący. Dopuszcza się stosowanie okien połaciowych (poza frontem);
- dla skomplikowanych form architektonicznych dachowych – jak kościoły, kaplice, sygnaturki na kamienicach, budynki użyteczności publicznej dopuszcza

się zastosowanie jako materiału kryjącego dach blachę tytanowo-cynkową, blachę miedzianą oraz blachę aluminiową w naturalnym kolorze – po uszczegółowieniu typu materiału dla konkretnych obiektów z MKZ;

- dopuszcza się stosowanie okien połaciowych – poza frontem budynku;
- nowe okna oraz witryny sklepowe należy wykonać jako drewniane, z podziałami w charakterze i detalu dostosowanym do obiektu;
- nową stolarkę drzwiową sugeruje się wykonać jako drewnianą, wg historycznych wzorów, dostosowaną do charakteru obiektu, dopuszcza się również stolarkę metalową i PCV;
- zalecane wykonanie schodów do budynków z materiałów np. kamiennych, granit dla obiektów w typie kamieniczki, dla pozostałych piaskowiec, wapień bądź dolomit, w przypadku zachowanych oryginalnych schodów odtworzenie powinno być wykonane z tego samego materiału;
- schody terenowe przy obiektach powinny być wykonane z materiałów kamiennych – granit, piaskowiec, wapień, dolomit, przy odtwarzaniu schodów stosować oryginalną technikę wykonania;
- zakaz wprowadzania na elewacje okładzin z materiałów z tworzyw sztucznych;
- przy remoncie obiektów historycznych zrekonstruować detal – opaski okienne, drzwiowe, gzymsy wg zachowanych na innych budynkach lub wg materiałów ikonograficznych, bądź archiwalnych;
- dla obiektów ocieplonych dopuszcza się wykonanie uproszczonego detalu architektonicznego nawiązującego do stylu budynku;
- przy remontach doprowadzać elewacje możliwie do pierwotnego stanu, z zachowaniem oryginalnych materiałów i technik wykonania, dopuszcza się współczesne techniki i materiały, o ile wizualnie będą odwzorowywać oryginalne;
- zaleca się wykonanie koncepcji kolorystycznych pierzei ulicznych (w zakresie elewacji) na ciągach całych ulic wraz z wytycznymi dla witryn lokali usługowych, ich lokalizacji i gabarytów elementów reklamowych przedmiotowych lokali;
- kolorystykę elewacji utrzymać w pastelowych odcieniach, jasnych szarościach i odcieniach piaskowych, w przypadku budynków, gdzie badania tynków wykażą oryginalną kolorystykę, malować obiekt zgodnie z wynikami badań, a w przypadku obiektów o koloryzowanym tynku, pozostawić tynk w jego naturalnym kolorze i zabezpieczyć przeciwwodnie;

Zasady ochrony dotyczące ochrony układu urbanistycznego:

(dotyczą nowej zabudowy, która będzie dogęszczała już istniejący układ)

- przy ulicach należy wyznaczyć linie zabudowy, wynikające z linii zabudowy kilku sąsiadujących z projektowanym obiektem budynków;
- w zabudowie kalenicowej utrzymać ten typ zabudowy – tzn. kalenica budynku powinna być równoległa do ulicy;
- w zabudowie mieszanej preferuje się zabudowę kalenicową jako nawiązanie do zabudowy pierwotnej;
- w zabudowie willowej oddalonej od linii zabudowy kontynuować zabudowę willową;
- sugeruje się utrzymanie charakteru nowej zabudowy zgodnego z charakterem otoczenia;
- kolorystyka nowych obiektów powinna utrzymywać zastaną kolorystykę – pastelowych odcieni, jasnych szarości, piaskowców;
- budynki mogą posiadać elewacje wykończone okładziną kamienną, drewnianą bądź klinkierową;
- stosowanie okładzin na obiektach powinno być ograniczone do wykonania w całości elewacji w danym materiale bądź do wykonania elementów kompozycyjnych jak gzymsy, cokoły, opaski okienne.

Zasady kształtowania przestrzeni publicznych:

- zakazuje się stosowania ogrodzeń betonowych;
- zakazuje się stawiania obiektów z blachy trapezowej, falistej bądź sztucznych materiałów, a istniejące należy rozebrać przy ich śmierci technicznej;
- wprowadzić jednorodną kolorystykę elementów metalowych w ogrodzeniach odcienie grafitowe oraz czernie;
- zabrania się stosowania od frontu ogrodzeń z siatki, można je zastępować żywopłotami;
- zaleca się stosowanie ogrodzeń drewnianych;
- zaleca się stosowanie nawierzchni granitowych na chodnikach – jako kilkukrotnie trwalszych od betonowych i bardziej estetycznych- sugeruje się systematyczną wymianę istniejących nawierzchni. Zaleca się wykonanie chodników z płomieniowanych lub groszkowanych płyt granitowych o szerokości od

0,7m do 1,5 m, w otoczeniu z łamanej kostki brukowej;

- zaleca się wymianę starych betonowych latarni na nowe ze stali, w nawiązaniu do historycznej formy, z oświetleniem LED. Zaleca się zastosowanie niższych lamp i o mniejszym natężeniu światła niż obecnie, w mniejszych odległościach od siebie;
- zaleca się uporządkowanie szeroko pojętych reklam na ulicach, budynkach i witrynach sklepowych i ograniczenie ich do szyldów na obiektach, których dotyczy zgodnie z odrębnymi zapisami planu ochrony parku;
- zaleca się ujednolicenie elementów małej architektury, wykonanie ich z materiałów szlachetnych oraz wprowadzenie na nich wizualnych elementów będących odniesieniem do tradycji dzielnicy Smolna.

5.4. NOWE MIASTO – STREFA IV

Ogólne zasady ochrony dotyczące istniejącej zabudowy:

- zachować budynki, ich bryły i formy oraz detal architektoniczny;
- przy wymianie pokrycia dwuspadowego dachu o kącie nachylenia pomiędzy 28° 35° należy stosować dachówkę ceramiczną, karpiówkę, w kolorze ceglastoczerwonym;
- przy wymianie pokrycia dachu dwuspadowego o kącie nachylenia pomiędzy 16° a 28°, należy stosować blachę płaską w naturalnym kolorze lub powlekaną w kolorze dachówki;
- przy wymianie dachu poniżej 15° dopuszcza się blachę np. tytanowo-cynkową, miedzianą, aluminiową oraz papę. Kolory pokrycia dachowego dopuszczalne tylko w naturalnym kolorze stosowanego materiału, dopuszcza się blachę gładką kładzioną np. na podwójny rąbek stojący, dopuszcza się stosowanie okien połaciowych;
- dla skomplikowanych form architektonicznych dachowych – jak kościoły, kaplice, sygnaturki na kamienicach, budynki użyteczności publicznej dopuszcza się zastosowanie jako materiału kryjącego dach blachę tytanowo-cynkową, blachę miedzianą oraz blachę aluminiową w naturalnym kolorze – po uszczegółowieniu typu materiału dla konkretnych obiektów z MKZ;

- w przypadku wymiany pokryć dachowych innych niż wskazane powyżej, a będących pokryciami oryginalnymi należy stosować pokrycie z oryginalnego materiału;
- dopuszcza się stosowanie okien połaciowych;
- nowe okna oraz witryny sklepowe należy wykonać jako drewniane lub metalowe, z podziałami w charakterze i detalu dostosowanym do obiektu;
- w przypadku niezachowanej ikonografii dla obiektów z przebudowanymi partiami, należy przy kolejnym remoncie tak kształtować parter, aby wiązać witryny sklepowe z osiami okiennymi powyżej; w przypadku obiektów parterowych należy przebudować je zgodnie z przeprowadzonymi badaniami architektonicznymi, bądź na podstawie podobnych obiektów z terenu Parku;
- zaleca się wykonanie koncepcji kolorystycznych pierzei ulicznych (w zakresie elewacji) na ciągach całych ulic wraz z wytycznymi dla witryn lokali usługowych, ich lokalizacji i gabarytów elementów reklamowych przedmiotowych lokali;
- dopuszcza się wiązanie witryny sklepowej z wieloma osiami okiennymi;
- nową stolarkę drzwiową sugeruje się wykonać jako drewnianą, metalową lub PCV, wg historycznych wzorów, dostosowaną do charakteru obiektu;
- zakazuje się wprowadzania na elewacje jakichkolwiek okładzin i ozdóbników, w tym kamiennych i ceglanych;
- zalecane wykonanie schodów do budynków z materiałów kamiennych, granit lub piaskowiec, w przypadku zachowanych oryginalnych schodów odtworzenie powinno być wykonane z tego samego materiału;
- schody terenowe przy obiektach powinny być wykonane z materiałów kamiennych – granit, piaskowiec, wapień, dolomit, przy odtwarzaniu schodów stosować oryginalną technikę wykonania;
- przy remoncie obiektów historycznych zrekonstruować detal – opaski okienne, drzwiowe, gzymsy wg zachowanych na innych budynkach lub wg materiałów ikonograficznych, bądź archiwalnych;
- dla obiektów ocieplonych od zewnątrz dopuszcza się wykonanie uproszczonego detalu architektonicznego nawiązującego do stylu budynku;
- przy remontach doprowadzać elewacje możliwie do pierwotnego stanu, z za-

chowaniem oryginalnych materiałów i technik wykonania, dopuszcza się współczesne techniki i materiały, o ile wizualnie będą odwzorowywać oryginalne z wyjątkiem obiektów ceny i bardzo cennych wg. katalogu;

- kolorystykę elewacji utrzymać w pastelowych odcieniach, jasnych szarości i piaskowców, w przypadku budynków, gdzie badania tynków wykażą oryginalną kolorystykę malować obiekt zgodnie z wynikami badań, a w przypadku obiektów o koloryzowanym tynku, pozostawić tynk w jego naturalnym kolorze, dla budynków powstałych do 1910 r. dopuszcza się kolory pastelowe, do uzgodnienia z MKZ;
- należy wprowadzić jednolity typ drzwi skrzynek instalacyjnych na elewacji – kolor grafit z okuciami z płaskowników z pseudoćwiekami, wskazane jest chowanie skrzynek w grubości muru;
- na terenie Parku wprowadzić zakaz montowania anten satelitarnych od frontu i na elewacjach eksponowanych, z zaleceniem wprowadzania zbiorczych anten;
- w przypadku wszystkich obiektów które posiadają tynki szlachetne – należy je odtwarzać;
- w przypadku obiektów modernistycznych, w których fragmenty tynkowanych elewacji posiadają różne faktury – należy utrzymać analogiczne fakturowanie tynków.

Zasady ochrony dotyczące ochrony układu urbanistycznego:

(dotyczą nowej zabudowy, która będzie dogęszczała już istniejący układ)

- dopuszcza się jedynie kwartałowy i pierzejowy typ zabudowy na niezabudowanych terenach;
- przy ulicach należy wyznaczyć linie zabudowy, wynikające z linii zabudowy kilku sąsiadujących z projektowanym obiektem budynków,
- w przypadku uzupełniania tkanki miasta o nowe kwartały należy wyznaczyć linie zabudowy wynikające z szerokości jezdni i chodników – na wzór układu staromiejskiego;
- sugeruje się utrzymać charakter nowej zabudowy zgodny z charakterem otoczenia;

- kolorystyka nowych obiektów powinna utrzymywać zastaną kolorystykę – pastelowych odcieni, jasnych szarości, piaskowców;
- należy dążyć do uzupełniania zabudowy kwartałowej i jej porządkowania;

Zasady kształtowania przestrzeni publicznych:

- zakazuje się stosowanie ogrodzeń betonowych;
- zakazuje się stawiania obiektów z blachy trapezowej, falistej, bądź sztucznych materiałów, a istniejące należy rozebrać przy ich „śmierci technicznej”;
- wprowadzić jednorodną kolorystykę elementów metalowych w ogrodzeniach odcienie grafitowe oraz czernie;
- zabrania się budowania nowych ogrodzeń z elementów metalowych o rozbudowanych ozdobnych formach – jako obcych stylistycznie w tej dzielnicy;
- zabrania się stosowania od frontu ogrodzeń z siatki, można je zastępować żywopłotami;
- zaleca się stosowanie ogrodzeń drewnianych;
- dopuszcza się przęsła metalowe, wypełnienia przęseł zarówno drewnianych i metalowych powinny mieć jednolitą wysokość wszystkich elementów w przęśle;
- zaleca się stosowanie nawierzchni granitowych na chodnikach – jako kilkukrotnie trwalszych od betonowych i bardziej estetycznych- sugeruje się systematyczną wymianę istniejących nawierzchni. Zaleca się wykonanie chodników z płomieniowanych lub groszkowanych płyt granitowych o szerokości od 0,7m - do 1,5 m, w otoczeniu z ciętej kostki brukowej;
- zaleca się wymianę starych betonowych latarni na nowe ze stali o prostych współczesnych formach, z oświetleniem LED;
- zaleca się uporządkowanie szeroko pojętych reklam na ulicach, budynkach i witrynach sklepowych i ograniczenie ich do szyldów na obiektach, których dotyczy zgodnie z odrębnymi zapisami planu ochrony parku;
- zaleca się ujednolicenie elementów małej architektury, wykonanie ich z materiałów szlachetnych;

5.5. OSIEDLA WILLOWE – STREFA V

Ogólne zasady ochrony dotyczące istniejącej zabudowy:

- zachować budynek, jego bryłę i formę oraz detal architektoniczny;
- dla cennych i bardzo cennych obiektów wg. katalogu należy sporządzić opracowanie konserwatorskie dotyczące sposobu zachowania, konserwacji, rekonstrukcji elewacji budynku;
- przy wymianie pokrycia dwuspadowego dachu kącie nachylenia pomiędzy 28° a 35° należy stosować dachówkę ceramiczną, karpiówkę, kładzioną w koronkę, w kolorze ceglastoczerwonym;
- przy wymianie pokrycia dachu dwuspadowego o kącie nachylenia pomiędzy 16° a 28° należy stosować blachę, płaską w naturalnym kolorze lub powlekaną w kolorze dachówki;
- przy wymianie dachu poniżej 15° dopuszcza się blachę tytanowo-cynkową, miedzianą, aluminiową oraz papę. Kolory pokrycia dachowego dopuszczalne tylko w naturalnym kolorze stosowanego materiału, dopuszcza się blachę gładką kładzioną np. na podwójny rąbek stojący, dopuszcza się stosowanie okien połaciowych z wykluczeniem okien w typie wszelkiego rodzaju kopuł;
- dla skomplikowanych form architektonicznych dachowych – jak kościoły, kaplice, sygnaturki na kamienicach, budynki użyteczności publicznej, dopuszcza się zastosowanie materiału kryjącego dach- blachę tytanowo-cynkową, blachę miedzianą oraz blachę aluminiową w naturalnym kolorze – po uszczegółowieniu typu materiału dla konkretnych obiektów z MKZ;
- dopuszcza się stosowanie okien połaciowych;
- nowe okna oraz witryny sklepowe należy wykonać jako drewniane, metalowe lub PCV z podziałami w charakterze i detalu dostosowanym do obiektu;
- w przypadku niezachowanej ikonografii dla obiektów z przebudowanymi partiami, należy przy kolejnym remoncie tak kształtować parter, aby wiązać witryny sklepowe z osiami okiennymi powyżej; w przypadku obiektów parterowych należy przebudować je zgodnie z przeprowadzonymi badaniami architektonicznymi, bądź na podstawie podobnych obiektów z terenu parku;
- dopuszcza się wiązanie witryny sklepowej z wieloma osiami okiennymi;

- nową stolarkę drzwiową sugeruje się wykonać jako drewnianą, wg historycznych wzorów, dostosowaną do charakteru obiektu;
- zalecane wykonanie schodów do budynków z materiałów kamiennych, granit lub piaskowiec, w przypadku zachowanych oryginalnych schodów odtworzenie powinno być wykonane z tego samego materiału;
- schody terenowe przy obiektach powinny być wykonane z materiałów kamiennych – granit, piaskowiec, wapień, dolomit, przy odtwarzaniu schodów stosować oryginalną technikę wykonania;
- przy remoncie obiektów historycznych zrekonstruować detal – opaski okienne, drzwiowe, gzymsy wg zachowanych na innych budynkach lub wg materiałów ikonograficznych, bądź archiwalnych;
- dla obiektów docieplonych można wykonać uproszczony detal architektoniczny, nawiązujący do stylu budynku, na elewacjach bocznych, na elewacji frontowej należy zsunąć docieplenie i przywrócić elewacji pierwotny wygląd;
- w przypadku obiektów willowych zakazuje się docieplania wszystkich elewacji;
- przy remontach przywracać elewacjom możliwie stan pierwotny, z zachowaniem oryginalnych materiałów i technik wykonania, dopuszcza się współczesne techniki i materiały, o ile wizualnie będą odwzorowywać oryginalne;
- kolorystykę elewacji utrzymać w odcieniach jasnych, ciepłych szarościach i piaskowcach, w przypadku budynków, gdzie badania tynków wykażą oryginalną kolorystykę, malować obiekt zgodnie z wynikami badań, a w przypadku obiektów o koloryzowanym tynku, pozostawić tynk w jego naturalnym kolorze i zabezpieczyć przeciwwodnie;
- w przypadku wszystkich obiektów które posiadają tynki szlachetne – należy je odtwarzać;
- w przypadku obiektów modernistycznych, w których fragmenty tynkowanych elewacji posiadają różne faktury – należy utrzymać analogiczne fakturowanie tynków.

Zasady ochrony dotyczące ochrony układu urbanistycznego:

(dotyczą nowej zabudowy, która będzie dogęszczała już istniejący układ)

- dopuszcza się jedynie willowy charakter zabudowy w przedmiotowym obszarze;

- budynki należy lokalizować w głębi działki, prostopadle do układu ulic;
- sugeruje się utrzymać charakter nowej zabudowy, zgodny z charakterem otoczenia;
- kolorystyka nowych obiektów powinna utrzymywać zastaną kolorystykę - odcieni bieli, jasnych, ciepłych szarości, piaskowców.

Zasady kształtowania przestrzeni publicznych:

- zakazuje się stosowania ogrodzeń betonowych;
- zakazuje się stawiania obiektów z blachy trapezowej, falistej bądź sztucznych materiałów, a istniejące należy rozebrać przy ich „śmierci technicznej”;
- wprowadzić jednorodną kolorystykę elementów metalowych w ogrodzeniach- odcienie grafitowe oraz czernie;
- zabrania się budowania nowych ogrodzeń z elementów metalowych o rozbudowanych ozdobnych formach – jako obcych stylistycznie w tej dzielnicy;
- zabrania się stosowania od frontu ogrodzeń z siatki, można je zastępować żywopłotami;
- dopuszcza się wypełnienie przęseł ogrodzenia panelami z siatką ciągnioną;
- zaleca się, aby przy budynkach otynkowanych przęsła ogrodzenia były tynkowane, a przy budynkach ceglanych- ceglane, dopuszcza się przęsła metalowe, wypełnienia przęseł drewnianych i metalowych powinny mieć jednolitą wysokość wszystkich elementów w przęsle;
- zaleca się stosowanie nawierzchni granitowych na chodnikach – jako kilkukrotnie trwalszych od betonowych i bardziej estetycznych - sugeruje się systematyczną wymianę istniejących nawierzchni. Zaleca się wykonanie chodników z płomieniowanych lub groszkowanych płyt granitowych o szerokości od 0,7m do 1,5 m, w otoczeniu z np. łamanej kostki brukowej;
- zaleca się wymianę starych betonowych latarni na nowe ze stali, o prostych współczesnych formach, z oświetleniem LED;
- zaleca się uporządkowanie szeroko pojętych reklam na ulicach, budynkach i witrynach sklepowych oraz ograniczenie ich do szyldów na obiektach, których dotyczą zgodnie z odrębnymi zapisami planu ochrony parku;
- zaleca się ujednolicenie elementów małej architektury, wykonanie ich z materiałów szlachetnych.

5.6. NOWE OSIEDLA – STREFA VI

Ogólne zasady ochrony dotyczące istniejącej zabudowy:

- zachować budynek jego bryłę i formę oraz detal architektoniczny;
- przy wymianie pokrycia dwuspadowego dachu kącie nachylenia pomiędzy 28° 35° należy stosować dachówkę ceramiczną, karpiówkę, kładzioną w koronkę w kolorze ceglastoczerwonym;
- przy wymianie pokrycia dachu dwuspadowego o kącie nachylenia pomiędzy 16° a 28°, należy stosować blachę płaską w naturalnym kolorze lub powlekaną w kolorze dachówki;
- przy wymianie dachu poniżej 15° dopuszcza się blachę tytanowo-cynkową, miedzianą, aluminiową oraz papę. Kolory pokrycia dachowego dopuszczalne tylko w naturalnym kolorze stosowanego materiału, dopuszcza się blachę gładką kładzioną np. na podwójny rąbek stojący, dopuszcza się stosowanie okien połaciowych;
- dla skomplikowanych form architektonicznych dachowych – jak kościoły, kaplice, sygnaturki na kamienicach, budynki użyteczności publicznej dopuszcza się zastosowanie materiału kryjącego dach- blachę tytanowo-cynkową, blachę miedzianą oraz blachę aluminiową w naturalnym kolorze – po uszczegółowieniu typu materiału dla konkretnych obiektów z MKZ;
- w przypadku wymiany pokryć dachowych innych niż wskazane powyżej, a będących pokryciami oryginalnymi, należy stosować pokrycie z oryginalnego materiału;
- dopuszcza się stosowanie okien połaciowych.

SZCZEGÓŁOWE ZASADY OCHRONY

- nowe okna oraz witryny sklepowe należy wykonać jako drewniane, metalowe lub PCV, z podziałami w charakterze i detalu dostosowanym do obiektu;
- w przypadku niezachowanej ikonografii dla obiektów z przebudowanymi partiami, należy przy kolejnym remoncie tak kształtować parter, aby wiązać witryny sklepowe z osiami okiennymi powyżej; w przypadku obiektów parterowych na-

leży przebudować je zgodnie z przeprowadzonymi badaniami architektonicznymi, bądź na podstawie podobnych obiektów z terenu parku;

- dopuszcza się wiązane witryny sklepowej z wieloma osiami okiennymi;
- nową stolarkę drzwiową sugeruje się wykonać jako drewnianą, metalową lub PCV, wg historycznych wzorów, dostosowaną do charakteru obiektu;
- zalecane wykonanie schodów do budynków z materiałów kamiennych, granit lub piaskowiec, w przypadku zachowanych oryginalnych schodów odtworzenie powinno być wykonane z tego samego materiału;
- schody terenowe przy obiektach powinny być wykonane z materiałów kamiennych – granit, piaskowiec, wapień, dolomit, przy odtwarzaniu schodów stosować oryginalną technikę wykonania;
- przy remoncie obiektów historycznych zrekonstruować detal – opaski okienne, drzwiowe, gzymsy wg zachowanych na innych budynkach lub wg materiałów ikonograficznych, bądź archiwalnych;
- dla obiektów ocieplonych można wykonać uproszczony detal architektoniczny nawiązujący do stylu budynku, na elewacjach bocznych, na elewacji frontowej należy ściągnąć docieplenie i przywrócić elewacji pierwotny wygląd;
- przy remontach odtwarzać możliwie stan pierwotny, z zachowaniem oryginalnych materiałów i technik wykonania, dopuszcza się współczesne techniki i materiały, o ile wizualnie będą odwzorowywać oryginalne;
- kolorystykę elewacji utrzymać w odcieniach bieli, jasnych, ciepłych szarości i piaskowców, w przypadku budynków, gdzie badania tynków wykażą oryginalną kolorystykę, malować obiekt zgodnie z wynikami badań, a w przypadku obiektów o koloryzowanym tynku pozostawić tynk w jego naturalnym kolorze i zabezpieczyć przeciwwodnie;
- na terenie Parku wprowadzić zakaz montowania anten satelitarnych od frontu i na elewacjach eksponowanych, z zaleceniem wprowadzania zbiorczych anten.

Zasady ochrony dotyczące ochrony układu urbanistycznego:

(dotyczą nowej zabudowy, która będzie dogęszczała już istniejący układ)

- dopuszcza się jedynie willowy charakter zabudowy na tych terenach;
- budynki należy lokalizować w historycznej linii zabudowy, prostopadle do układu

ulic;

- sugeruje się utrzymać charakter nowej zabudowy zgodny z charakterem otoczenia;
- kolorystyka nowych obiektów powinna utrzymywać zastaną kolorystykę - odcieni bieli, jasnych, ciepłych szarości, piaskowców;

Zasady kształtowania przestrzeni publicznych:

- zakazuje się stosowania ogrodzeń betonowych;
- zakazuje się stawiania obiektów z blachy trapezowej, falistej bądź sztucznych materiałów, a istniejące należy rozebrać przy ich „śmierci technicznej”;
- wprowadzić jednorodną kolorystykę elementów metalowych w ogrodzeniach - odcienie grafitowe oraz czernie;
- zabrania się budowania nowych ogrodzeń z elementów metalowych o rozbudowanych ozdobnych formach – jako obcych stylistycznie w tej dzielnicy;
- zabrania się stosowania ogrodzeń z siatki, można je zastępować żywopłotami;
- dopuszcza się wypełnienie przęseł ogrodzenia panelami z siatkąciągnioną;
- zaleca się, aby przy budynkach otynkowanych przęsła ogrodzenia były tynkowane, a przy budynkach ceglanych - ceglane, dopuszcza się przęsła metalowe, wypełnienia przęseł drewnianych i metalowych powinny mieć jednolitą wysokość wszystkich elementów w przęśle;
- zaleca się wymianę starych betonowych latarni na nowe ze stali o prostych współczesnych formach, z oświetleniem LED;
- zaleca się uporządkowanie szeroko pojętych reklam na ulicach, budynkach i witrynach sklepowych oraz ograniczenie ich do szyldów na obiektach, których dotyczą zgodnie z odrębnymi zapisami planu ochrony parku.
- Zaleca się ujednolicenie elementów małej architektury, wykonanie ich z materiałów szlachetnych.

6. ZASADY OCHRONY I WYTYCZNE DO KSZTAŁTOWANIA NOWEJ ZABUDOWY

- **szczegółowe zapisy dla lokalizacji nowej zabudowy, w tym w miejscu już istniejących budynków – zostaną określone na etapie sporządzania nowego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru parku kulturowego, na podstawie analizy uwarunkowań przestrzennych sporządzonych m.in. na modelu przestrzennym parku kulturowego;**
(poniższe zalecenia stanowią jedynie wskazania do formułowania w/w zaleceń).

Zasady ogólne:

- dla obiektów o niskich i średnich wartościach – możliwa przy złym stanie technicznym - wymiana kubatury z dostosowaniem do otoczenia i podniesieniem estetyki obiektu;
- w przypadku wyburzonych obiektów, które posiadały wartość historyczną i urbanistyczną – zaleca się, aby nowe obiekty powstające w ich miejscu nawiązywały do ich wyglądu zewnętrznego;
- dopuszcza się jedynie kwartałowy i pierzejowy typ zabudowy na niezabudowanych terenach.

Zasady kształtowania nowej zabudowy w strefie I:

- maksymalne gabaryty projektowanych budynków powinny być dostosowane do otoczenia, nie mogą przekraczać wysokości budynków w najbliższym otoczeniu;
- ze względu na charakter zabudowy Śródmieścia, nowe obiekty w bryle i szerokości elewacji powinny naśladować rozdrobnienie zabudowy charakterystyczne dla zastanego układu urbanistycznego szerokość elewacji powinna zachować szerokość elewacji pierwotnych działek katastralnych;
- nowa zabudowa powinna utrzymywać i uzupełniać kwartałowy charakter miasta;
- ze względu na różnorodność form dachów na obszarze parku kulturowego, dopuszcza się wszystkie rodzaje dachów, jednak kształt dachu i kąt nachylenia

połaci powinien być dostosowany do budynków bezpośrednio sąsiadujących z nowoprojektowanymi obiektami, w przypadku występowania różnych typów dachów, należy po konsultacji z MKZ wybrać określony typ;

- zakaz stosowania dwuspadowych dachów asymetrycznych;
- zakaz budowy budynków parterowych, budowy i montażu pawilonów i kubatur o charakterze nietrwałym, typu kioski;
- dla obiektów o niskich i średnich wartościach – możliwa przy złym stanie technicznym - wymiana kubatury z dostosowaniem do otoczenia i podniesieniem estetyki obiektu;
- przekształcona zabudowa parterowa, z wyłączeniem obiektów o charakterze zabytkowym, winna być eliminowana w strefie śródmiejskiej. Dopuszcza się pozostawienie parterowych obiektów, w przypadku zachowania ich historycznych elementów oraz pierwotnego wyglądu – jako reliktu dawnej zabudowy;
- nowe budynki nie mogą posiadać tynków natryskowych, jedynie zacierane ręcznie, w jasnych, kolorach (odcienie bieli, ciepłych szarości, piaskowych), bądź naturalnych kolorach tynku;
- na dachach o kącie nachylenia pomiędzy 28° a 35° należy stosować dachówkę ceramiczną karpiówkę, w kolorze ceglasczerwonym, zaleca się nie wprowadzanie w połacie dachowe lukarn, facjat itp. od strony ulicy;
- na dachach o kącie nachylenia pomiędzy 20° a 28° należy stosować blachę płaską w naturalnym kolorze;
- budynki mogą posiadać elewacje wykończone okładziną kamienną – np. piaskowiec bądź klinkierową;
- zakazuje się stosowania stolarki okiennej innej niż w kolorze naturalnego drewna, bieli, a witryn sklepowych- w odcieni stalowych szarości, czerni lub naturalnego drewna;
- kondygnacja parteru nowych obiektów powinna być przynajmniej o 1/3 wyższa od pozostałych kondygnacji;
- zakazuje się wykonywania na elewacjach ozdób z drewna, tynku, cegły i kamienia, które nie wynikają z samej tektoniki elewacji;
- dopuszcza się takie elementy, jak gzymsy, opaski okienne, ryzality i wykusze;
- we współczesnych obiektach zakazuje się stosowania historycznych elementów, jak historyzujące boniowanie parterów lub naroży budynków, kolumn o historyzującym detalu itp.;

- szerokość elewacji nowych budynków nie powinna przekraczać średniej szerokości elewacji istniejących budynków w sąsiedztwie. Jeżeli budowany będzie długi budynek, powinien w elewacji być podzielony wizualnie na mniejsze części. Zakaz scalenia historycznych działek w celu zachowania historycznej parcelacji i zabudowy.

Zasady ochrony dotyczące nowej zabudowy w strefie II:

- proponowana nowa zabudowa (wskazana na mapie w dalszej części opracowania) w nowoprojektowanych pierzejach ulicznych - powinna mieć charakter miejski, współczesny, nawiązujący do historycznej zabudowy, ale jej nie powtarzający. Wysokość zabudowy około czterech kondygnacji (dokładne parametry wysokościowe do podania po wykonaniu analizy wysokościowej otaczającej zabudowy);
- proponowane obszary nowej zabudowy jako kontynuacji istniejącej tkanki miejskiej - powinny mieć charakter ciągłych pierzei ulicznych, z kształtowaniem urozmaiconych architektonicznie elewacji poszczególnych budynków, tworzących pierzeje;
- maksymalne gabaryty projektowanych budynków powinny być dostosowane do otoczenia, nie mogą przekraczać wysokości budynków sąsiadujących, w przypadku braku odniesienia, nowe obiekty powinny posiadać liczbę kondygnacji i wysokość analogiczną do otaczającej zabudowy;
- ze względu na charakter zabudowy Śródmieścia, nowe obiekty w bryle powinny naśladować rozdrobnienie zabudowy charakterystyczne dla zastanego układu urbanistycznego;
- nowa zabudowa powinna utrzymywać i uzupełniać kwartałowy charakter miasta;
- ze względu na różnorodność dachów w mieście, dopuszcza się wszystkie rodzaje dachów, jednak kształt dachu i kąt nachylenia połaci powinien być dostosowany do budynków bezpośrednio sąsiadujących z nowoprojektowanymi obiektami, w przypadku występowania różnych typów dachów, należy wybrać jeden typ;
- nowe budynki nie mogą posiadać tynków natryskowych, jedynie zacierane ręcznie, w jasnych kolorach (odcienie bieli, jasnych szarości, piaskowców);

- na dachach o kącie nachylenia pomiędzy 28° a 35° należy stosować dachówkę ceramiczną karpiówkę, w kolorze ceglastoczerwonym, zakaz wprowadzania w połacie dachowe jakichkolwiek lukarn, facjat itp. od strony ulicy;
- na dachach o kącie nachylenia pomiędzy 20° a 28° należy stosować blachę płaską w kolorze ceglastoczerwonym;
- budynki mogą posiadać elewacje wykończone okładziną kamienną – np. piaskowiec bądź klinkierową – po uzgodnieniu z MKZ (budynki w rejestrze zabytków oraz w GEZ – wg odrębnych ustaleń);
- stosowanie okładzin na obiektach powinno być ograniczone do wykonania w całości elewacji w danym materiale bądź do wykonania elementów kompozycyjnych, takich, jak gzymsy, cokoły, opaski okienne- po ustaleniu z MKZ;
- dopuszcza się – w nowych obiektach - całoszklane fragmenty elewacji w technologii bezprofilowej tzn. podwieszania szkła do wewnętrznych elementów konstrukcyjnych;
- zakazuje się stosowania stolarki okiennej innej niż w kolorze naturalnego drewna, bieli, a witryn sklepowych- w odcieni stalowych szarości, czerni lub w kolorze naturalnego drewna;
- partery nowych obiektów powinny mieć funkcję usługową i dostosowaną do niej wysokość kondygnacji;
- zakazuje się wykonywania na elewacjach ozdóbników z drewna, tynku, cegły i kamienia, które nie wynikają z samej tektoniki elewacji;
- dopuszcza się takie elementy, jak gzymsy, opaski okienne, ryzality i wykusze;
- układ elewacji nie powinien przekraczać średniej długości elewacji budynków w sąsiedztwie. Jeżeli budowany będzie długi obiekt, powinien posiadać rozczłonkowaną elewację;

Zasady ochrony dotyczące nowej zabudowy w strefie III:

- maksymalne gabaryty budynków, to trzy kondygnacje nadziemne i dwuspadowy dach z ewentualnym poddaszem, maksymalna wysokość ścianek kolankowych w poddaszu wynosi 0,7m;
- kąt nachylenia dachu powinien się wahać pomiędzy 20° a 50°;
- wysokość budynków liczona do najwyższego punktu w kalenicy, nie może być wyższa od najwyższego obiektu w promieniu 50 m od nowoprojektowanego obiektu;

- nowe budynki nie mogą posiadać tynków natryskowych, jedynie zacierane ręcznie, w jasnych kolorach (odcienie pastelowe, jasne szarości, piaskowce);
- na dachach o kącie nachylenia pomiędzy 28° a 35° należy stosować dachówkę ceramiczną karpiówkę, w kolorze ceglastoczerwonym;
- na dachach o kącie nachylenia pomiędzy 20° a 28° należy stosować blachę płaską w naturalnym kolorze lub powlekaną w kolorze dachówki;
- budynki mogą posiadać elewacje wykończone okładziną kamienną, drewnianą bądź klinkierową;
- stosowanie okładzin na obiektach powinno być ograniczone do wykonania w całości elewacji w danym materiale bądź do wykonania elementów kompozycyjnych, takich, jak gzymsy, cokół, opaski okienne;
- zakazuje się wykonywania na elewacjach ozdób z drewna, tynku, cegły i kamienia, które nie wynikają z samej tektoniki elewacji;
- zakazuje się używania kamieni szlifowanych oraz klinkierów o gładkich, szklonych i jednobarwnych powierzchniach;
- układ elewacji nie powinien przekraczać średniej szerokości elewacji budynków w sąsiedztwie. Jeżeli budowany będzie długi obiekt, powinien w elewacji być podzielony wizualnie na mniejsze części;
- w rejonach występowania willi o modernistycznych bryłach, należy nowe obiekty stylistycznie dostosować do otoczenia;
- w ciągach budynków parterowych nowe obiekty powinny być parterowe, nie wyższe niż 10% od sąsiednich obiektów;
- dopuszcza się zabudowę szeregową, utrzymując powyższe zasady – zabudowa kalenicowa z wydzielonymi wizualnie i lekko zróżnicowanymi elewacjami;
- zabrania się budowania obiektów wyższych niż posiadające 3 kondygnacje i poddasze użytkowe.

Zasady ochrony dotyczące nowej zabudowy w strefie IV:

- maksymalne gabaryty projektowanych budynków powinny być dostosowane do otoczenia, nowe obiekty powinny posiadać liczbę kondygnacji i wysokość, jaka występuje w ich najbliższym otoczeniu;

- ze względu na charakter zabudowy Śródmieścia nowe obiekty w bryle powinny naśladować rozdrobnienie zabudowy, charakterystyczne dla zastanego układu urbanistycznego;
- nowa zabudowa powinna utrzymywać i uzupełniać kwartałowy charakter miasta;
- ze względu na różnorodność dachów w mieście dopuszcza się wszystkie rodzaje dachów, jednak kształt dachu i kąt nachylenia połaci powinien być dostosowany do budynków bezpośrednio sąsiadujących z nowoprojektowanymi obiektami, w przypadku występowania różnych typów dachów należy wybrać jeden typ;
- sugeruje się projektowanie dachów płaskich w obiektach więcej niż 3 kondygnacyjnych;
- nowe budynki nie mogą posiadać tynków natryskowych, jedynie zacierane ręcznie, w jasnych kolorach (pastelowe odcienie, jasne szarości, piaskowe szarości);
- na dachach o kącie nachylenia pomiędzy 28° a 35° należy stosować dachówkę ceramiczną karpiówkę, w kolorze ceglastoczerwonym;
- na dachach o kącie nachylenia pomiędzy 20° a 28° należy stosować blachę płaską w naturalnym kolorze lub powlekaną w kolorze dachówki – w zależności od otoczenia, zakaz wprowadzania w połacie dachowe jakichkolwiek lukarn, fa-cjat itp. od strony ulicy;
- budynki mogą posiadać elewacje wykończone okładziną kamienną - piasko-wiec, bądź klinkierową;
- stosowanie okładzin na obiektach powinno być ograniczone do wykonania ca-łości elewacji w danym materiale bądź do wykonania elementów kompozycyj-nych, takich, jak gzymsy, cokoły, opaski okienne;
- dopuszcza się całoszklane fragmenty elewacji, przy stolarce koloru w odcie-niach ciemnych stalowych szarości bądź czerni;
- zakazuje się stosowania stolarki okiennej innej niż w kolorze naturalnego drewna, bieli, a witryn sklepowych w odcieni stalowych szarości, czerni lub na-turalnego drewna;
- zakazuje się wykonywania na elewacjach ozdorników z drewna, tynku, ce-gły i kamienia, które nie wynikają z tektoniki elewacji;
- dopuszcza się takie elementy, jak gzymsy, opaski okienne, ryzality i wykusze;

- zakazuje się używania kamieni szlifowanych oraz klinkierów w o gładkich, szklonych i jednobarwnych powierzchniach;
- układ elewacji nie powinien przekraczać średniej długości elewacji budynków w sąsiedztwie. Jeżeli budowany będzie długi obiekt, powinien posiadać artykulację elewacji.

Zasady ochrony dotyczące nowej zabudowy w strefie V:

- maksymalne gabaryty projektowanych budynków powinny być dostosowane do otoczenia, nowe obiekty powinny posiadać liczbę kondygnacji i wysokość, takich, jak występuje w ich najbliższym otoczeniu;
- ze względu na charakter zabudowy na tym terenie, dopuszcza się jedynie zabudowę w charakterze willowym;
- ze względu na przeważające dachy płaskie, nowa zabudowa powinna mieć również płaskie dachy;
- nowe budynki nie mogą posiadać tynków natryskowych, jedynie zacierane ręcznie, w jasnych kolorach (odcienie bieli, szarości, piaskowców), dopuszcza się tynki fakturowane, podkreślające kompozycję bryłową i okienną obiektów;
- budynki mogą posiadać elewacje wykończone okładziną kamienną - piaskowiec, bądź klinkierową;
- stosowanie okładzin na obiektach powinno być ograniczone do wykonania w całości elewacji w danym materiale bądź do wykonania elementów kompozycyjnych, takich, jak gzymsy, cokoły, opaski okienne;
- dopuszcza się całoszklane fragmenty elewacji, przy stolarce koloru w odcieniach ciemnych stalowych szarości bądź czerni;
- zakazuje się stosowania stolarki okiennej i drzwiowej innej, niż w kolorze naturalnego drewna, bieli a stolarki witrynowej- w odcieniach stalowych szarości i czerni lub naturalnego drewna;
- zakazuje się wykonywania na elewacjach ozdóbników z drewna, tynku, cegły i kamienia, które nie wynikają z tektoniki elewacji;
- we współczesnych obiektach zakazuje się stosowania historycznych elementów, takich, jak boniowanie parteru, pięter czy naroży budynków, kolumn o historyzującym detalu;
- zakazuje się używania kamieni szlifowanych oraz klinkierów o gładkich, szklonych i jednobarwnych powierzchniach.

Zasady ochrony dotyczące nowej zabudowy w strefie VI:

- maksymalne gabaryty projektowanych budynków powinny być dostosowane do otoczenia, nowe obiekty powinny posiadać liczbę kondygnacji i wysokość, taką, jaka występuje w ich najbliższym otoczeniu;
- ze względu na charakter zabudowy na tym terenie dopuszcza się jedynie zabudowę w charakterze willowym;
- nowa zabudowa powinna utrzymywać i uzupełniać willowy charakter otoczenia, bez względu na jej funkcję;
- nowe budynki nie mogą posiadać tynków natryskowych, jedynie zacierane ręcznie, w jasnych kolorach (pastelowe odcienie, ciepłe szarości, piaskowce);
- budynki mogą posiadać elewacje wykończone okładziną kamienną - piaskowiec, bądź klinkierową;
- stosowanie okładzin na obiektach powinno być ograniczone do wykonania całości elewacji w danym materiale bądź do wykonania elementów kompozycyjnych, takich, jak gzymsy, cokoły, opaski okienne;
- dopuszcza się całoszklane fragmenty elewacji, przy stolarce koloru w odcieniach ciemnych stalowych szarości bądź czerni;
- zakazuje się stosowania stolarki okiennej, drzwiowej, witrynowej innej niż w kolorze naturalnego drewna, bieli, odcieni stalowych szarości i czerni;
- zakazuje się wykonywania na elewacjach ozdóbników z drewna, tynku, cegły i kamienia, które nie wynikają z tektoniki elewacji;
- zakazuje się używania kamieni szlifowanych oraz klinkierów o gładkich, szklonych i jednobarwnych powierzchniach.

6.1. Zasady kształtowania nośników informacji wizualnej na terenie parku kulturowego, sporządzona w oparciu o opracowanie - „Zasady projektowania i umieszczania nośników informacji wizualnej i reklam na obiektach i obszarach zabytkowych”.

Nośniki informacji wizualnej na budynkach:

- dopuszcza się odtwarzanie sposobu aranżacji historycznych (sprzed 1939 roku) szyldów, napisów na budynkach w ich oryginalnej formie, kolorystyce, treść może być nowa, ale w oryginalnym liternictwie i ogólnym charakterze;
- na budynkach dopuszcza się jedynie nośniki wizualnej informacji dotyczącej prowadzonej działalności w danym obiekcie, o której ten nośnik informuje;
- informacja na nośniku powinna być ograniczona do nazwy instytucji, profilu działalności ewentualnie adresu;
- odnośniki informacji wizualnej mogą znajdować się jedynie w kondygnacji parteru i posiadać formę szyldu, bądź szyldu semaforowego na wspornikach metalowych lub w formie szyldu stylizowanego, w kolorze grafitowym, w strefie rynku- reklamy w formie liter przestrzennych montowanych na elewacji;
- powierzchnia nośników informacji wizualnej nie może przekraczać 10 % powierzchni elewacji parteru, przy czym maksymalna powierzchnia szyldu może wynosić 2 m², a powierzchnia szyldu semaforowego maksymalnie 0,5 m², przy czym powierzchnia szyldu semaforowego zawiera się również w 10% dopuszczalnych na informację wizualną elewacji; w strefie staromiejskiej szyldy powinny być montowane na kutyh lub stylizowanych wspornikach w kolorze grafitowym;
- zabrania się umieszczania jakichkolwiek nośników informacji ponad gzymsem parteru i na wszystkich innych ścianach czy częściach budynku, z wyjątkiem hoteli, instytucji kultury i instytucji czy firm, przez które budynki w całości są wykorzystywane, przy czym informacja powinna być ograniczona do nazwy danej firmy/instytucji;
- nośniki informacji wizualnej powinny być rozmieszczone z uwzględnieniem kompozycji elewacji, nie mogą znajdować się bądź przesłaniać elementów artykułujących elewację takich jak okna, drzwi, witryny, bramy i przejazdy, gzymsy, cokoły, lizeny, pilastry, boniowania, fryzy, nisze i inne tego typu

niewymienione elementy;

- nośniki wizualnej informacji należy umieszczać tak, aby żadna z ich krawędzi nie była bliżej niż 10 cm od elementów artykułujących elewację, wymienionych wyżej, ta sama odległość- od witryny;
- na boniach dopuszcza się stosowanie niewielkich tabliczek wkomponowanych w pojedyncze lico;
- jeżeli na elewacji znajduje się więcej nośników informacji wizualnej, powinny one być wspólnie opracowywane i posiadać podobną szatę graficzną i kolorystykę oraz być tak komponowane, aby w przypadku układów poziomych miały tę samą wysokość, a w przypadku układów pionowych miały tę samą szerokość;
- dopuszcza się grupowanie większej ilości nośników informacji we wspólne ramy i pola;
- zarówno wykonanie jak i montaż nośników powinny być najwyższej jakości, materiały, z których wykonano nośniki powinny być naturalne, bądź wyglądem zbliżone do naturalnych, bądź nawiązywać do nośników historycznych;
- kolorystyka nośników powinna być ograniczona do stonowanych kolorów (z wyjątkiem logo firmy), powierzchnie nośników nie mogą być polerowane, szkliste i odbijać światła;
- zabrania się stosowania nośników informacji wizualnej o fosforyzujących, pulsujących, migotliwych, błyskowych czy zmieniających się światłach;
- nośniki informacji wizualnej wykonane z wszelkiego rodzaju tekstyliów, czyli szeroko pojęte bannery, dopuszcza się jedynie jako tymczasowe – np.: towarzyszące wydarzeniom;
- na obszarze oznaczonym jako najstarsza część miasta, zaleca się opracowanie jednolitego elementu ramowego, wykonanego z metalu, bądź drewna, lub z tych dwóch materiałów, w który będą ujęte wszystkie rodzaje szyldów na tym terenie, z wyjątkiem ewentualnie odtwarzanych historycznych form reklam.
- dla informacji kierunkowej zaleca się stosowanie jednolitej formy materiałowej i stylistycznej tablic, najlepiej jako elementu kompleksowego systemu informacji miejskiej.

Nośniki informacji wizualnej wokół budynków:

- zabrania się lokalizowania nośników wizualnej informacji na elementach towarzyszących budynkowi, takich jak schody, ogrodzenia, bramy i furtki, balustrady, i inne nie wymienione;
- w przypadku wszelkiego rodzaju punktów gastronomicznych – restauracji, barów, kawiarni; etc. można na elewacji lub na stojącym wolno stelażu w formie np. sztalugi, umieszczać menu oferowane przez dany lokal gastronomiczny, nośnik powinien mieć maksymalnie 100 cm wysokości;
- zadaszenia i parasole, powinny być w jednolitym, neutralnym kolorze, dopuszcza się informację wizualną na lambrekinie w postaci znaku lub nazwy prowadzonej działalności;
- dopuszcza się nośniki informacji wizualnej wykonane na meblach, w ogródkach gastronomicznych;
- dopuszcza się wolnostojące tablice reklamowe w postaci tablic kredowych wykonanych z naturalnych materiałów lub przypominających naturalne materiały, przeznaczone dla punktów gastronomicznych i spożywczych do prezentacji oferty czasowej, nie powinny być większe niż 0,6 m² i mieć maksymalnie 100 cm wysokości, ułożone na terenie ogródka gastronomicznego albo bezpośrednio przy wejściu lub witrynie.

Nośniki informacji wizualnej niezwiązane z budynkami:

- dopuszcza się i zaleca stosowanie ujednoliconych nośników informacji wizualnej, informujących o położeniu danej instytucji, firmy czy lokalu, w formie drogowskich umieszczanych na słupach lub elewacjach;
- ich ilość powinna być ograniczona do najważniejszych instytucji, takich, jak instytucje miejskie, kultury, banki, hotele, etc. oraz firm i lokali, które obsługują ruch turystyczny;
- zarówno słupy, jak i drogowskazy powinny posiadać tę samą szatę graficzną, która jest tłem do zawartej na nich informacji;
- dopuszcza się stosowanie w ograniczonej ilości miejskich słupów ogłoszeniowych, podświetlanych gablot informacyjnych, w których można wieszać plakaty reklamowe i afisze, informujące o bieżących wydarzeniach.

6.2. Zasady ochrony dla terenów zieleni

Wraz z ochroną dziedzictwa i krajobrazu kulturowego, podstawowym celem zrównoważonego rozwoju terenów parku kulturowego jest ochrona jego różnorodności biologicznej i walorów przyrodniczych oraz poprawa stanu środowiska naturalnego i zapobieganie jego degradacji. Zrealizować to można poprzez utrzymanie i ochronę terenów o walorach przyrodniczych, takich, jak parki, skwery, zieleńce i inne formy zieleni, zarówno komponowanej, jak i naturalnej.

Plan ochrony nie jest jedynie zbiorem nakazów i zakazów, lecz zapisem optymalizacji procesów kształtujących krajobraz i wyrazem odpowiedzialności samorządu za powierzony mu obszar. Historia Rybnika, odzwierciedlona obecnie w materialnej strukturze miasta, stworzyła niepowtarzalny krajobraz kulturowy o indywidualnych cechach, na który składają się zarówno zabytki urbanistyki i architektury, jak i współistniejąca z nimi przyroda: ukształtowanie terenu, różnorodna zieleń oraz przepływająca przez miasto rzeka Nacyna, stanowiąca przyrodniczy potencjał dla miasta oraz mieszkańców, jako swoisty ciąg zieleni nadrzecznej. Miasto jako „żywy organizm” podlega ciągłemu rozwojowi i przeobrażeniom, wynikającym z powszechnych, dynamicznych zmian gospodarczych, ekonomicznych i społecznych. Pojawiają się nowe funkcje, które nawarstwiają potrzeby i „krzyżują” interesy, skutkujące zmniejszeniem przestrzeni istotnych przyrodniczo.

Celem parku kulturowego w zakresie związanym z elementami przyrodniczymi jest ochrona wyjątkowych walorów krajobrazu kulturowego śródmieścia Rybnika oraz wyróżniających się w nim krajobrazowo terenów, w tym historycznie ukształtowanej w wyniku działalności człowieka przestrzeni, zawierającej wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.

7. WYTYCZNE DLA OTULINY PARKU KULTUROWEGO

Ogólne zasady ochrony dotyczące istniejącej zabudowy:

- dla obiektów ujętych w rejestrze zabytków oraz w GEZ obowiązuje ochrona konserwatorska zgodna z rangą zabytku;
- należy zachować obiekty zabytkowe, ich bryłę, formę oraz detal architektoniczny;

- przy wymianie pokrycia dwuspadowego dachu o kącie nachylenia pomiędzy 28° a 35° zaleca się stosować dachówkę ceramiczną;
- przy wymianie pokrycia dachu dwuspadowego o kącie nachylenia pomiędzy 16° a 28° zaleca się stosować blachę płaską w naturalnym kolorze lub powlekaną w kolorze dachówki;
- przy wymianie dachu poniżej 15° zaleca się blachę, np. tytanowo-cynkową, miedzianą, aluminiową oraz papę. Kolory pokrycia dachowego dopuszczalną tylko w naturalnym kolorze stosowanego materiału, dopuszcza się blachę gładką kładzioną np. na podwójny rąbek stojący, dopuszcza się stosowanie okien połaciowych;
- dla skomplikowanych form architektonicznych dachowych – jak kościoły, kaplice, sygnaturki na kamienicach, budynki użyteczności publicznej, zaleca się zastosowanie materiału kryjącego dach- blachę tytanowo-cynkową, blachę miedzianą oraz blachę aluminiową w naturalnym kolorze – po uszczegółowieniu typu materiału dla konkretnych obiektów z MKZ;
- w przypadku wymiany pokryć dachowych, innych niż wskazane powyżej, a będących pokryciami pierwotnymi, zaleca się stosować pokrycie z historycznego materiału;
- zaleca się stosowanie kolorystyki witryn sklepowych w odcieniach szarości;
- zaleca się wykonanie schodów do budynków z materiałów kamiennych- granit lub piaskowiec, w przypadku zachowanych oryginalnych schodów odtworzenie powinno być wykonane z analogicznego materiału;
- kolorystykę elewacji utrzymać w pastelowych odcieniach, jasnych, ciepłych szarości i piaskowców, w przypadku budynków, gdzie badania tynków wykażą oryginalną kolorystykę, malować obiekt zgodnie z wynikami badań, a w przypadku obiektów o koloryzowanym tynku, pozostawić tynk w jego naturalnym kolorze;
- w przypadku wszystkich obiektów, które posiadają tynki szlachetne – należy je odtwarzać;
- w przypadku obiektów modernistycznych, w których fragmenty tynkowanych elewacji posiadają różne faktury – należy utrzymać analogiczne fakturowanie tynków;

Zasady dotyczące ochrony układu urbanistycznego:

(dotyczą nowej zabudowy, która będzie dogęszczała już istniejący układ)

- przy ulicach należy wyznaczyć linie zabudowy, wynikające z linii zabudowy kilku sąsiadujących z projektowanym obiektem budynków;
- w przypadku uzupełniania tkanki miasta o nowe kwartały, należy wyznaczyć linie zabudowy wynikające z szerokości jezdni i chodników – na wzór układu staromiejskiego;
- dopuszcza się budynki o maksymalnie 6 kondygnacjach – nowa zabudowa nie powinna zmieniać panoramy miasta; nowa zabudowa powinna nawiązywać do wysokości sąsiadującej zabudowy (jednak nie przekraczać wysokości 6 kondygnacji);
- sugeruje się utrzymać charakter nowej zabudowy zgodny z charakterem otoczenia;
- kolorystyka nowych obiektów powinna utrzymywać zastaną kolorystykę – pastelowych odcieni, jasnych, ciepłych szarości, piaskowców;
- należy dążyć do uzupełniania zabudowy kwartałowej oraz jej porządkowania.

Zasady kształtowania przestrzeni publicznych:

- zaleca się niestosowanie ogrodzeń betonowych;
- zaleca się niestawianie obiektów z blachy trapezowej, falistej bądź sztucznych materiałów, a istniejące budynki należy rozebrać przy ich „śmierci technicznej”;
- zaleca się utrzymać jednorodną kolorystykę elementów metalowych w ogrodzeniach- odcienie grafitowe oraz czernie;
- zaleca się niebudowania nowych ogrodzeń z elementów metalowych o rozbudowanych ozdobnych formach – jako obcych stylistycznie;
- zaleca się niestosowania od frontu ogrodzeń z siatki, można je zastępować żywopłotami;
- zaleca się stosowanie nawierzchni granitowych na chodnikach

jako kilkakrotnie trwalszych od betonowych i bardziej estetycznych- sugeruje się systematyczną wymianę istniejących nawierzchni. Zaleca się wykonanie chodników z płomieniowanych lub groszkowanych płyt granitowych o szerokości od 0,7m - do 1,5 m, w otoczeniu z ciętej kostki brukowej;

- zaleca się wymianę starych betonowych latarni na nowe ze stali, o prostych współczesnych formach, z oświetleniem LED;
- zaleca się uporządkowanie szeroko pojętych reklam na ulicach, budynkach i witrynach sklepowych oraz ograniczenie ich do szyldów na obiektach;
- zaleca się ujednolicenie elementów małej architektury, wykonanie ich z materiałów szlachetnych oraz wypracowanie ujednoliconego wzorca;
- zaleca się uporządkowanie przestrzeni parkingowych.

8. RAMY CZASOWE ORAZ DOCELOWY WIZERUNEK CENTRUM RYBNIKA

Stare mapy i plany miejskie, karty pocztowe wskazują, jak bardzo uporządkowany był krajobraz miasta, i terenów wokół niego. Plany z początku XX wieku pokazują, jaki miał być planowany wizerunek miasta. W takim krajobrazie istniały wsie z kalenicową zabudową i miasteczko, którego kalenicowa zabudowa została zamieniona na murowaną w połowie XIX wieku. Uległa przekształceniom na przełomie XIX i XX wieku na zabudowę merkantylną. Na początku XX wieku założono równomierny, kwartałowy, uporządkowany rozwój miasta, który w niewielkiej części został zrealizowany. Ta konsekwencja w kształtowaniu krajobrazu i siedlisk ludzkich stworzyła malowniczy krajobraz, w którym współgrały elementy antropogeniczne i przyrodnicze. Tej konsekwencji zabrakło niestety po II wojnie światowej. Przez ponad 60 lat krajobraz był niszczone przez bezwiednie rozprzestrzeniającą się zabudowę wokół miasta, tworząc nowe układy, które dysharmonizowały ze schematem wsi oraz miasta. Na obszarze samego miasta również powstała zabudowa bez utrzymania proporcji, linii zabudowy, etc. Postępowanie to było znakiem nowej epoki, idei i ideologii. Było również oznaką braku szacunku dla osiągnięć minionych epok w zakresie kształtowania krajobrazu.

Działania opisane w przedmiotowym tekście mają przywrócić ład przestrzenny, wydobyć kulturowe i historyczne wartości, związać mieszkańców z miejscem i tradycją, a przez odmienność i indywidualizm obszaru.

9. ANALIZA PLANÓW MIEJSCOWYCH NA TERENIE PARKU KULTUROWEGO

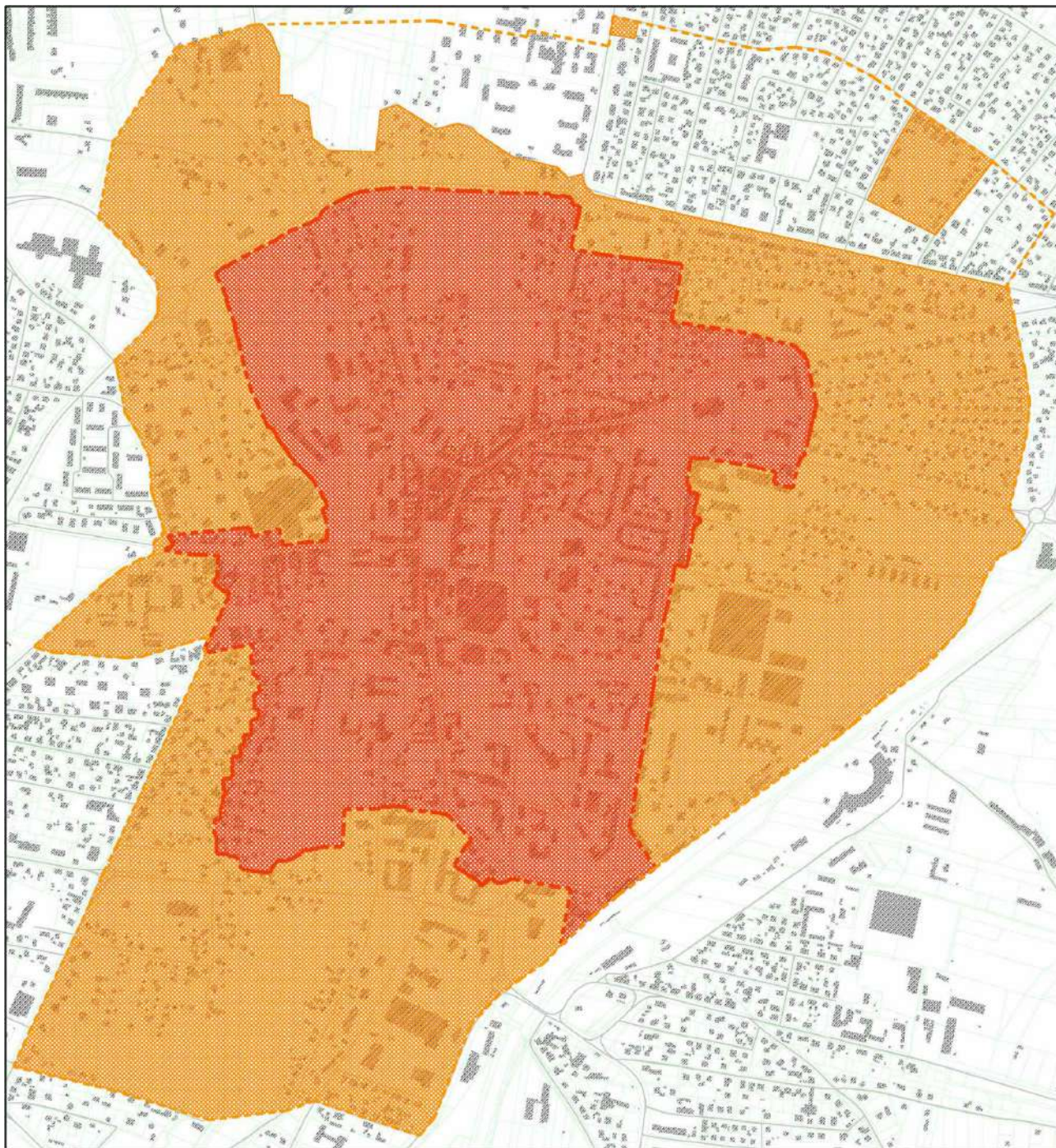
Analiza planów miejscowych na terenach parku kulturowego wraz z otuliną.

Teren, który ma objąć park kulturowy jest zróżnicowany nie tylko pod względem historycznym. Występuje na nim zabudowa ostatnich stuleci oraz współczesna. Na przedmiotowym terenie znajdują się strefy mocno zurbanizowane oraz puste place czy tereny związane z produkcją i przemysłem. Tkanka miasta nosi ślady wielu planów i przekształceń w swoim historycznym rozwoju. Najbardziej homogeniczną i uporządkowaną jest najstarsza część miasta, Powiększanie przestrzeni miejskiej było z początku uporządkowane. Na początku XX wieku na wyznaczonej planistycznie siatce ulic i kanalizacji zaczyna się proces chaotycznego podziału na zasadzie własności działek. Ład – kwartałowa zabudowa, czy prostopadłe kształtowana siatka ulic osiedli willowych na północy ustępują luźno rozlokowanym obiektom zajmującym swoje działki budowlane.

Obecnie na początku drugiej dekady XXI wieku miasto planuje objąć ochroną obszar historycznego Śródmieścia, co daje doskonałą możliwość próby uporządkowania chaotycznej zabudowy centrum, wokół historycznego centrum miasta. Miasto ma szansę powrotu do przedwojennych i starszych praktyk planistycznych, gdzie planowano je jako całość, a nie jako zlepek przypadkowych funkcji i obiektów. Ustanawiając park kulturowy można nadać nowej strukturze miejskiej właściwy porządek, ład i skalę. Zabudowa w Rybniku – nie wykształciła skali miasta wielkich ośrodków przemysłowych Śląska, co jest jego atutem. Nie brakuje w mieście wielkomiejskich kamienic. Niemniej zabudowa miejska nie osiągnęła w tak dużego merkantylizmu i „ciasnoty” działek, iż można powiedzieć, że nawet dziś większość budynków w historycznym centrum jest właściwie „przewietrzona” i doświetlona. Duży wpływ miała na to skala zabudowy, która rzadko przekraczała 2- 3 kondygnacje. Skalę tę można kontynuować dwójako – utrzymując

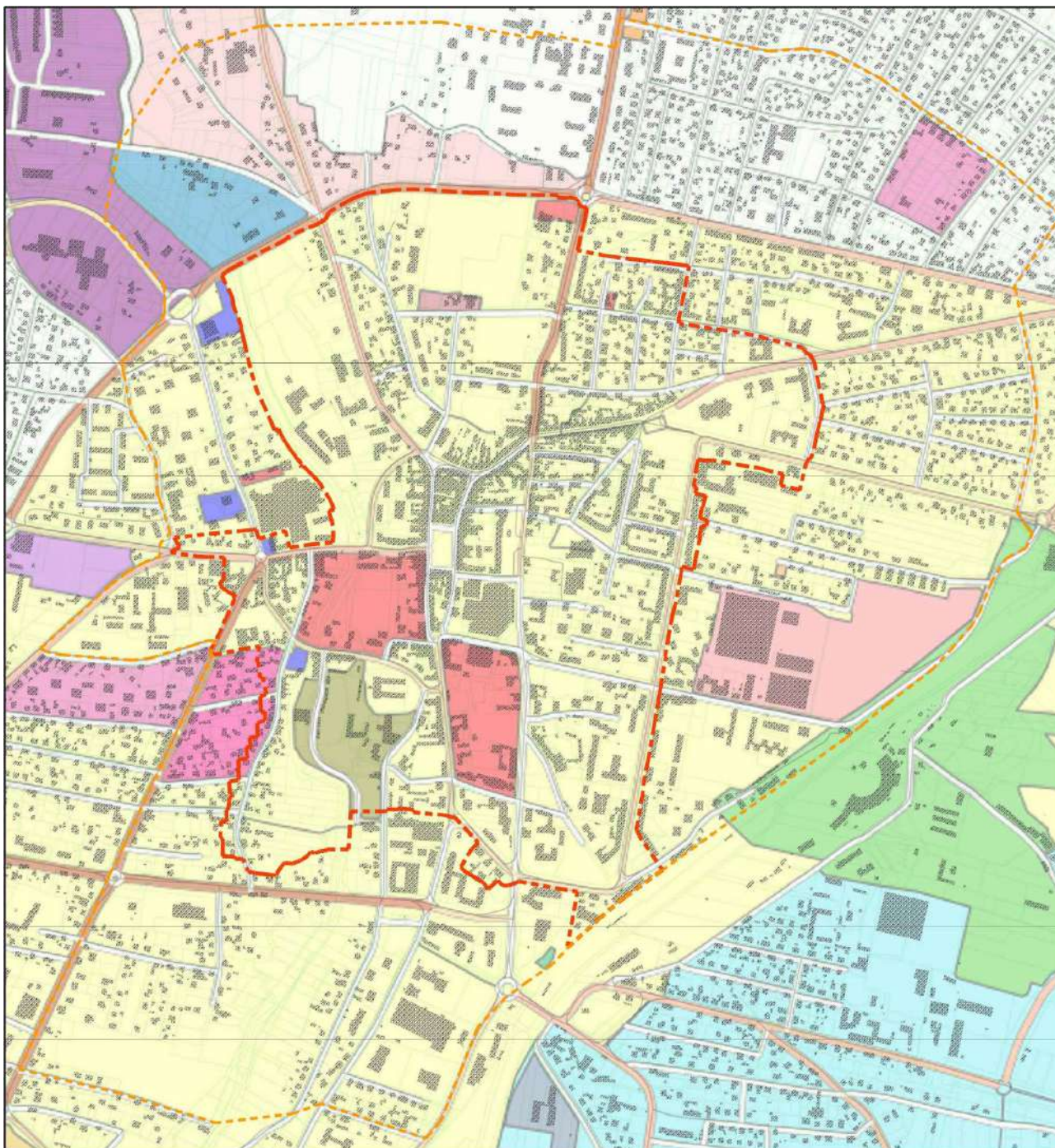
niskie obiekty lub projektując kwartały o luźniejszej strukturze.

Obszar parku kulturowego w swoich granicach w 100 % pokryty jest planami przestrzennymi, a obszar otuliny (poza samym parkiem) w 79%.

Czerwonym kolorem zaznaczono obszar parku kulturowego – w całości pokryty planami, pomarańczowym kolorem zaznaczono plany miejscowe na terenie otuliny – stanowiące 79% jej obszaru.

Większość przedmiotowego terenu pokrywa plan miejscowy z 2009 roku oraz kilkanaście głównie późniejszych planów. Plany, na skutek zachowanych zmian społeczno- ekonomicznych szybko się dezaktualizują.

Plany miejscowe na terenie parku i otuliny.

Plany miejscowe na terenie Parku Kulturowego: Śródmieście 2009; MZP30; MZP15; MZP3_2013; MZP46; MZP4; MZP32; MZP19, plany miejscowe na terenie otuliny: Śródmieście 2009; MZP32; MZP54_23; MZP37_4; MZP21; MZP51_1; MZP19_2; MZP50; ZMP33; Centrum 2005.

Obszar objęty planami: Park Kulturowy: 121,45ha, otulina 208,06ha.

Po uchwaleniu Parku Kulturowego należy wykonać nowe plany miejscowe dla terenu Parku i otuliny, uwzględniając zapisy z planu ochrony.

10. IKONOGRAFIA

Fotografia 1. Rzeka Ruda, fot. Dariusz Szuba	19
Fotografia 2. Rybnik, mapa z 1861 r., źródło Fotopolska.....	20
Fotografia 3. Rybnik Ul. Marszałka Piłsudskiego (obecnie Powstańców Śląskich), koniec lat 20. XX w. Źródło Michał M. Palica. Ludzie i domy – wędrówki po rybnickim deptaku.....	21
Fotografia 4. Fragment komina, pozostałość po rybnickim browarze z 1880 r.....	27
Fotografia 5. Rybnik, Plac Wolności. Lata 1905-1912. do roku 1922 Neuer Ring. Źródło Fotopolska.....	30
Fotografia 6. Rybnik, Rynek i ulica J. III Sobieskiego. Lata 1910-1915. Źródło Fotopolska.....	30
Fotografia 7. Rybnik. Pl. Jana Pawła II. Początek rybnickiego deptaku. Na prawo ul. Powstańców Śląskich, fot. Waław Troszka	34
Fotografia 8. Parking wielopoziomowy, fot. Miasto Rybnik	34
Fotografia 9. Rybnicki rynek. Widok na pierzeje południową i zachodnią, fot. Michał Koczy	45
Fotografia 10. Rybnik ul. J. III Sobieskiego 9. Budynek dawnego hotelu Świerklaniec.....	46
Fotografia 11. Ul. J. III Sobieskiego. Prawa pierzeja patrząc od strony rynku.....	46
Fotografia 12. Ul. Rynkowa lewa pierzeja patrząc od strony Rynku.....	47
Fotografia 13. Ul. W. Korfańskiego, widok na rynek. Na pierwszym planie budynek poczty.....	47
Fotografia 14. Rybnik ul Kościelna. Lata 1910 - 1920. Źródło Fotopolska.....	48
Fotografia 15. Ul. Kościelna widok od strony rynku. W tle kościół M.B. Bolesnej.....	48
Fotografia 16. Plac Kościelny, u zbiegu ul. Rudzkiej, ul. Św. Jana oraz ul. Kościelnej.....	49
Fotografia 17. Plac Kościelny. Na pierwszym planie grupa figuralna św. Jana Nepomucena. Kościół M.B. Bolesnej.....	50
Fotografia 18. ul. W. Korfańskiego 2 Budynek dawnego Hotelu Rynkowego.....	51
Fotografia 19. Budynek sądu. Plac Kopernika.....	51
Fotografia 20. Kaplica szpitalna w zespole szpitalnym im. Juliusza Rogera, u zbiegu ulic Klasztornej i 3-Maja.....	52
Fotografia 21. Rybnik. Zespół Szpitalny Juliusz. Lata 1905-1910. Źródło Fotopolska.....	53
Fotografia 22. Rybnicki rynek w dniu targowym. Lata 1900 - 1920. Źródło Fotopolska.....	53
Fotografia 23. Ratusz. Rynek 18.....	54
Fotografia 24. Rybnicki rynek. Pierzeja zachodnia.....	55
Fotografia 25. Rybnicki rynek. Lata 1890-1910, Źródło Fotopolska.....	55
Fotografia 26. Rybnicki rynek. Pierzeja południowa	56
Fotografia 27. Rybnicki rynek (pierzeja południowa) w 1917 r. Źródło Fotopolska.....	56
Fotografia 28. Rynek 15. Budynek wykonany w formie kamieniczki małomiasteczkowej, pierwotnej zabudowy miasta.....	57
Fotografia 29. Rynek 5. Budynek w formie kamienicy handlowej w stylu secesyjnym.....	58
Fotografia 30. Ul. Rynkowa. po prawej Focus Park, teren dawnego browaru.....	59
Fotografia 31. Plac Wolności.....	60
Fotografia 32. ul. 3 Maja, budynek starostwa.....	60
Fotografia 33. Kościół św. Antoniego z Padwy. ul. Mikołowska 4.....	62
Fotografia 34. Kościół św. Antoniego. Lata 1905-1907. Źródło Fotopolska.....	62
Fotografia 35. Rzeka Nacyna w centrum miasta.....	63
Fotografia 36. Teatr Ziemi Rybnickiej.....	64
Fotografia 37. Nacyna. Bulwary w śródmieściu. W perspektywie park tematyczny przy kampusie.....	65
Fotografia 38. Budynek kampusu. ul. Rudzka 13.....	66
Fotografia 39. Budynek dawnego hotelu Śląski Dwór. Ul. Raciborska 23.....	67

<u>Fotografia 40. Zabudowania Klasztoru Ojców Franciszkańskiego. Kościół św. Józefa Robotnika. Ul. Hallera.</u>	67
<u>Fotografia 41. Plac. Kopernika.</u>	69
<u>Fotografia 42. Dawny rybnicki zamek, obecnie sąd rejonowy. Lata 1900-1920.</u>	
<u>Źródło Fotopolska.</u>	69
<u>Fotografia 43. Kościół p.w. św. J. Robotnika. ul. Hallera.</u>	71
<u>Fotografia 44. Zieleniec przy zamku. Pl. Kopernika.</u>	79
<u>Fotografia 45. Park św. J. Sarkandra.</u>	81
<u>Fotografia 46. Kaplica Grobowa ks. Bolika w parku im. św. J. Sarkandra.</u>	82
<u>Fotografia 47. Zieleniec Bukówka.</u>	84
<u>Fotografia 48. Zieleń i schody na kaskadzie prowadzącej do Teatru Ziemi Rybnickiej.</u>	86
<u>Fotografia 49. Zieleniec Starościński.</u>	87
<u>Fotografia 50. Zieleniec im. H. Wieniawskiego.</u>	88
<u>Fotografia 51. Zieleniec im. Rozalii Biegeszowej.</u>	90
<u>Fotografia 52. Skwer z fontanną na rogu ulic Zamkowej i Chrobrego.</u>	91
<u>Fotografia 53. Park tematyczny Nad Nacyną wraz z zielenią kampusu.</u>	92
<u>Fotografia 54. Rzeka Nacyna. Śródmieście.</u>	93

11. BIBLIOGRAFIA

- Grylewska A., *Osiedle górnicze w Rybniku – Niedobczycach – urbanistyka. architektura, problemy rewaloryzacji*, „Ochrona zabytków” 1990 r., 43/1 (168).
- Idzikowski F., *Dzieje miasta Rybnik i dawnego państwa rybnickiego na Górnym Śląsku. Na podstawie wydanej w 1861 r. Kroniki Franciszka Idzikowskiego*, opr. A. Trunkhardt, Rybnik 1925.
- *Kroniki Rybnickie*, oprac. W. Wieczorek z zespołem, Rybnik 1983.
- Libura I., *Przewodnik po ziemi rybnicko-wodzisławskiej*, Katowice 1965.
- Palica M. Michał. (red. B. Kloch), *Ludzie i domy – wędrówki po rybnickim deptaku*, Rybnik 2016.
- Palica M. Michał. *Rybnik przeszedł, mniej znany*. Katowice 2020.
- Pilny A. M., Wieczorek W., *90 lat Kopalni Węgla Kamiennego „Rymer” w Rybniku 1896-1986*, Rybnik 1986.
- Rybnik. *Zarys dziejów miasta od czasów najdawniejszych do 1980 r.*, red. J. Witczak, Katowice 1986.
- Rybnik. *Dzieje miasta i jego Dzielnic*, T. I-II, red. Z. Hojka, B. Kloch, Rybnik 2017.
- Szoltysek M., *Rybnik nasze miasto*, Rybnik 1997.
- Seidl K., *Das Arbeiterwohnungswesen in der ober-schlesischen Montanindustrie*, Zum XII. Allgemeinen Deutschen Bergmannstage Breslau 1913”, Kattowitz 1913
- „Wypisy z dziejów Rybnika i Wodzisławia Śląskiego”, red. B. Cimała, P. Porwoł, Opole 1980.
- *Ziemia rybnicko-wodzisławska*, red. J. Ligęza, Katowice 1970.